

Hallituksen esitys Eduskunnalle Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Montenegron tasavallan välillä tehdyn vakautus- ja assosiaatiosopimuksen hyväksymisestä sekä laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan, että eduskunta hyväksyisi Luxemburgissa lokakuussa 2007 Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Montenegron tasavallan välillä tehdyn vakautus- ja assosiaatiosopimuksen sekä lain sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta. Sopimus on luonteeltaan jaetun toimivallan sopimus eli niin sanottu sekasopimus, jonka määräykset kuuluvat osittain jäsenvaltion ja osittain Euroopan yhteisön toimivaltaan.

Sopimuksen tavoitteena on tukea Montenegron pyrkimyksiä demokratian ja oikeusvaltioperiaatteen lujittamisessa, edistää Montenegron ja koko alueen poliittista, taloudellista ja institutionaalista vakauttamista muun muassa kansalaisyhteiskunnan kehittämisen, alueellisen kaupan integraation sekä eri alojen, varsinkin oikeus- ja sisäasioihin liittyvän yhteistyön kautta; kehittää osapuolten välistä poliittista vuoropuhelua, tukea Montenegron pyrkimyksiä kehittää taloudellista ja kansainvälistä yhteistyötään muun muassa lainsäädäntönsä lähentämisellä yhteisön säännöstöön; tukea Montenegron pyrkimyksiä saattaa päätökseen toimivaan markkinatalouteen

siirtyminen sekä kehittää asteittain yhteisön ja Montenegron välinen vapaakauppa-alue.

Sopimuksen johdannossa osapuolet tunnustavat Montenegron aseman mahdollisena Euroopan unionin jäsen ehdokkaana Euroopan unionista tehdyn sopimuksen mukaisesti sillä edellytyksellä, että se täyttää kesäkuussa 1993 kokoontuneen Eurooppa-neuvoston vahvistamat arviointiperusteet ja panee onnistuneesti täytäntöön tämän sopimuksen määräykset. Sopimuksella parannetaan siten asteittain Montenegron valmiuksia liittyä Euroopan unioniin.

Osapuolet ratifioivat tai hyväksyvät tämän sopimuksen omien menettelyjensä mukaisesti. Ratifiointi- tai hyväksymiskirjat talletetaan Euroopan unionin neuvoston pääsihteeristöön. Sopimus tulee voimaan sitä päivää seuraavan toisen kuukauden ensimmäisenä päivänä, jona osapuolet ovat ilmoittaneet toisilleen hyväksymismenettelyjensä päätökseen saattamisesta. Lakiehdotus on tarkoitettu tulemaan voimaan tasavallan presidentin asetuksella säädettävänä ajankohtana samaan aikaan kuin sopimus tulee voimaan.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
SISÄLLYS.....	2
YLEISPERUSTELUT	4
1 JOHDANTO	4
2 NYKYTILA	4
2.1 Euroopan yhteisön ja Montenegron väliset sopimus- ja kauppasuhteet.....	4
2.2 Suomen ja Montenegron kahdenväliset sopimus- ja kauppasuhteet	5
2.3 Nykytilan arviointi	5
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET	5
4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET	6
4.1 Taloudelliset vaikutukset	6
4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan.....	6
4.3 Ympäristövaikutukset	6
4.4 Yhteiskunnalliset vaikutukset	6
5 ASIAN VALMISTELU	6
5.1 Asian valmistelu Euroopan unionissa	6
5.2 Asian kansallinen valmistelu.....	7
6 MUITA ESITYKSEEN VAIKUTTAVIA SEIKKOJA.....	7
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	8
1 SOPIMUKSEN SISÄLTÖ JA SEN SUHDE SUOMEN LAINSÄÄDÄNTÖÖN	8
I OSASTO: YLEISET PERIAATTEET	8
II OSASTO: POLIITTINEN VUOROPUHELU	8
III OSASTO: ALUEELLINEN YHTEISTYÖ	9
IV OSASTO: TAVAROIDEN VAPAA LIIKKUVUUS	9
I LUKU	9
Teollisuustuotteet	9
II LUKU	10
Maatalous ja kalastus.....	10
III LUKU	10
Yhteiset määräykset	10
V OSASTO: TYÖNTEKIJÖIDEN LIIKKUVUUS, SJOITTAUTUMINEN, PALVELUJEN TARJOAMINEN JA PÄÄOMANLIIKKEET	11
I LUKU	11
Työntekijöiden liikkuvuus.....	11
II LUKU	12
Sijoittautuminen	12
III LUKU	12
Palvelujen tarjoaminen	12
IV LUKU.....	13
Maksuliikenne ja pääomanliikkeet	13
V LUKU	13
Yleiset määräykset	13
VI OSASTO: LAINSÄÄDÄNNÖN LÄHENTÄMINEN, LAINVALVONTA JA KILPAILUSÄÄNNÖT	14
VII OSASTO: OIKEUS, VAPAUS JA TURVALLISUUS	15

	VIII OSASTO: YHTEISTYÖPOLITIIKAT	16
	IX OSASTO: RAHOITUSYHTEISTYÖ.....	16
	X OSASTO: INSTITUTIONAALISET MÄÄRÄYKSET, YLEISET MÄÄRÄYKSET JA LOPPUMÄÄRÄYKSET	16
2	LAKIEHDOTUKSEN PERUSTELUT	19
3	VOIMAANTULO.....	19
4	EDUSKUNNAN SUOSTUMUKSEN TARPEELLISUUS JA KÄSITTELYJÄRJESTYS.....	19
4.1	Eduskunnan suostumuksen tarpeellisuus	19
4.2	Käsittelyjärjestys.....	21
	LAKIEHDOTUS	23
	Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Montenegron tasavallan välisen vakautus- ja assosiaatiosopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta	23
	SOPIMUSTEKSTI	24

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Euroopan unionin Länsi-Balkan -politiikan perustana on vuonna 1999 käynnistetty vakautus- ja assosiaatioprosessi. Sen tavoitteena on varustaa prosessiin kuuluvat Länsi-Balkanin maat, joita ovat Albania, Bosnia-Hertsegovina, Kosovo*, Kroatia, Makedonia, Montenegro ja Serbia, sellaisilla eurooppalaisiin käytäntöihin ja standardeihin perustuvilla valmiuksilla, joilla ne voivat ylläpitää vakaita demokraattisia instituutioita, varmistaa oikeusvaltion pysyvyyden ja säilyttää avoimen ja vauraan talouden. Vakautus- ja assosiaatioprosessi edellyttää sekä Euroopan unionilta että Länsi-Balkanin mailta pysyvää sitoutumista siihen, että ne pysyvät tiukasti tavoitteessaan integroida alue täydellisesti unioniin ja että ne toteuttavat siihen tarvittavat toimenpiteet.

Vakautus- ja assosiaatioprosessin kulmaksi on kunkin Länsi-Balkanin maan kanssa solmittava vakautus- ja assosiaatiosopimus. Vakautus- ja assosiaatiosopimukset ovat laaja-alaisia jaetun toimivallan sopimuksia, jotka kattavat vapaakaupan lisäksi poliittisen vuoropuhelun ja määräyksiä yhteistyön kehittämiseksi useilla eri aloilla. Sopimusten johdantoon on sisällytetty maininta kyseisten maiden asemasta mahdollisina Euroopan unionin jäsenehdokkaana.

Vakautus- ja assosiaatiosopimukset ovat Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 310 artiklan nojalla tehtyjä jaetun toimivallan sopimuksia, jotka sisältävät sekä yhteisön että jäsenvaltioiden toimivaltaan kuuluvia määräyksiä. Vakautus- ja assosiaatiosopimusten kauppapoliittisten määräysten osalta yhteisön toimivalta on yksinomainen. Useimmat muut sopimusten kattamat yhteistyöalat sen sijaan sisältävät myös jäsenvaltioiden toimivaltaan kuuluvia asioita. Sopimukset edellyttävät siksi sekä yhteisön että jäsenvaltioiden hyväksymistä. Sopimukset ovat pääperiaatteiltaan samantyyppisiä, mutta ne sisältävät tiettyjä maakohtaisia eroja.

* 22 EU-maata tunnustanut Kosovon itsenäisenä valtiona; Suomi tunnusti 7.3.2008

Euroopan yhteisöllä on tällä hetkellä voimassa olevat vakautus- ja assosiaatiosopimukset Kroatian ja Makedonian kanssa. Albanian sopimus allekirjoitettiin kesäkuussa 2006 ja Bosnia-Hertsegovinan sopimus kesäkuussa 2008. Molemmat sopimukset ovat parhaillaan ratifioitavina jäsenmaissa. Suomi hyväksyi Albanian sopimuksen marraskuussa 2007. Serbian sopimus allekirjoitettiin huhtikuussa 2008. Jäsenmaiden hallitukset antavat kuitenkin sopimuksen ratifiointia koskevan esityksen kansallisille parlamenteilleen vasta kun Euroopan unionin neuvosto toteaa yksimielisesti, että Serbia on täydessä yhteistyössä entisen Jugoslavian alueen kansainvälisen rikostuomioistuimen (ICTY) kanssa.

Montenegron vakautus- ja assosiaatiosopimus allekirjoitettiin Luxemburgissa 15 päivänä lokakuuta 2007. Sopimus tulee voimaan, kun kaikki osapuolet ovat hyväksyneet sen omien menettelyjensä mukaisesti.

2 Nykytila

2.1 Euroopan yhteisön ja Montenegron väliset sopimus- ja kauppasuhteet

Vakautus- ja assosiaatiosopimuksen voimaantuloa odottaessa kauppaa ja siihen liittyviä kysymyksiä koskevat määräykset on pantu täytäntöön Euroopan yhteisön ja Montenegron tasavallan välisellä väliaikaisella sopimuksella kaupasta ja kaupan liitännäistoimenpiteistä, joka tuli voimaan 1 päivänä tammikuuta 2008 (EUVL L 345, 28.12.2007, s. 2).

Poikkeuksellisten kaupan toimenpiteiden käyttöönotosta Euroopan unionin vakautus- ja assosiaatioprosessiin osallistuville maille tai siihen yhteydessä oleville maille ja alueille annettun neuvoston asetuksen (EY) N:o 2007/2000 (EUVL L 240, 23.9.2000, s. 1) ja sen muutosten nojalla säädetyt kauppamyönnötykset pysyvät kuitenkin voimassa niiltä osin, kun ne ovat edullisempia kuin sopimusjärjestelmän myönnötykset.

Euroopan yhteisö on Montenegron tärkein kauppakumppani. Vuonna 2007 tuonnin arvo

Montenegrosta Euroopan yhteisön alueelle oli noin 343 miljoonaa euroa. Suurimmat tuoteryhmät olivat maataloustuotteet, koneet ja laitteet sekä tekstiili- ja vaateusteollisuuden tuotteet. Euroopan yhteisön vienti Montenegroon oli vuonna 2007 arvoltaan noin 672 miljoonaa euroa. Vienti koostui pääasiassa koneista ja laitteista, kuljetusvälineistä ja maataloustuotteista.

Euroopan yhteisön ja Montenegron välillä on voimassa luvattomasti maassa oleskelevien henkilöiden takaisinottamista koskeva sopimus (EUVL L 334, 19.12.2007, s. 26) sekä sopimus viisumien myöntämisen helpottamisesta (EUVL L 334, 19.12.2007, s. 109), jotka tulivat voimaan 1 päivänä tammikuuta 2008. Lisäksi Euroopan yhteisön ja Montenegron välillä on kirjeenvaihtona tehty sopimus, joka koskee vakautus- ja assosiaatiosopimukseen liitetyn, Montenegron osallistumista yhteisön ohjelmiin koskevista yleisperiaatteista tehdyn pöytäkirjan n:o 8 väliaikaista soveltamista (EUVL L 43, 19.2.2008, s. 11). Pöytäkirjaa on sovellettu 15 päivästä marraskuuta 2007 lähtien.

2.2 Suomen ja Montenegron kahdenväliset sopimus- ja kauppasuhteet

Suomen ja Montenegron välillä on voimassa oleva sopimus tulo- ja varallisuusveroja koskevan kaksinkertaisen verotuksen välttämiseksi (SopS 59-60/1987, 45/2007) ja kansainvälistä maantieliikennettä koskeva sopimus (SopS 56-57/1978, 45/2007). Sopimus sijoitusten edistämisestä ja suojaamisesta allekirjoitettiin Podgoricassa 14 päivänä marraskuuta 2008.

Suomen ja Montenegron välinen kauppa on vähäistä. Vuonna 2007 Suomen viennin arvo Montenegroon oli Tullihallituksen tilastojen mukaan noin 6,7 miljoonaa euroa. Pääasiassa vietiin koneita, laitteita ja kuljetusvälineitä. Suomen tuonti Montenegrosta oli noin 18 000 euroa.

2.3 Nykytilan arviointi

Suomen suhteiden järjestämistä Montenegroon Euroopan unionin puitteissa tehtävällä vakautus- ja assosiaatiosopimuksella voidaan pitää tarkoituksenmukaisena.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

Montenegron kanssa tehty vakautus- ja assosiaatiosopimus on varsin samankaltainen sekä rakenteensa että sisältönsä puolesta kuin Euroopan yhteisön jo aiemmin tekemät vakautus- ja assosiaatiosopimukset muiden Länsi-Balkanin maiden kanssa. Sopimus kattaa poliittisen vuoropuhelun ohella määräyksiä tavarakaupan, työvoiman, palvelujen ja pääomien liikkumisesta, alueellisesta yhteistyöstä sekä Montenegron lainsäädännön lähentämisestä yhteisön säännöstöön. Sopimus sisältää lisäksi määräyksiä yhteistyöstä eri aloilla, muun muassa oikeus- ja sisäasioiden alalla.

Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Montenegron välille perustettava assosiaatio toteutetaan asteittain enintään viiden vuoden pituisen siirtymäkauden aikana. Lainsäädännön lähentämisen ja lainvalvonnan alalla Montenegron on alkuvaiheessa tarkoitus keskittyä yhteisön sisämarkkina-säännösten perusosiin sekä oikeuden, vapauden ja turvallisuuden alaan ja kauppaan liittyviin aloihin.

Osapuolten välisen poliittisen vuoropuhelun tavoitteena on edistää Montenegron yhdentymistä demokraattisten valtioiden yhteisöön ja asteittaista lähentymistä Euroopan unioniin, lähentää osapuolten näkökantoja kansainvälisissä, myös yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan liittyvissä kysymyksissä sekä edistää alueellista yhteistyötä ja hyviä naapuruussuhteita. Tavoitteena on myös yhteistyö terrorismin ja joukkotuhoaseiden torjunnassa.

Sopimuksen kauppaosissa osapuolet sitoutuvat perustamaan asteittain vapaakauppa-alueen enintään viiden vuoden pituisen, väliaikaisen sopimuksen voimaantulosta alkavan ajanjakson kuluessa. Sopimuksessa annetut molemminpuoliset myönnytykset ovat epäsymmetrisiä siten, että yhteisön antamat etuisuudet ovat Montenegron antamia myönnytyksiä suuremmat ja yhteisön soveltamat siirtymäajat Montenegron siirtymäaikoja lyhyemmät. Teollisuustuotteiden osalta yhteisö poistaa tullit välittömästi väliaikaisen sopimuksen tultua voimaan. Montenegro alentaa vaiheittain tullejaan siten, että väliaikaisen

sopimuksen voimaantulopäivää seuraavan viidennen vuoden tammikuun 1 päivänä vielä jäljellä olevat tullit poistetaan. Maatalous- ja kalastustuotteiden sekä jalostettujen maataloustuotteiden osalta osapuolet antavat toisilleen vastavuoroisia myönnytyksiä kuitenkin niin, että yhteisön antamat myönnytykset ovat Montenegron antamia myönnytyksiä kattavammat. Lisäksi sopimukseen liittyvän pöytäkirjan nro 1 mukaan vakautus- ja assosiaationeuvosto päättää pöytäkirjassa mainittujen jalostettujen maataloustuotteiden luettelon laajentamisesta, tullien muuttamisesta sekä tariffikiintiöiden korottamisesta tai poistamisesta.

Sopimuksen nojalla perustettava vakautus- ja assosiaationeuvosto valvoo sopimuksen toimeenpanoa ja soveltamista. Parlamenttien välistä vuoropuhelua varten perustetaan parlamentaarinen vakautus- ja assosiaatiovaliokunta.

4 Esityksen vaikutukset

4.1 Taloudelliset vaikutukset

Sopimuksella on Euroopan unionin ja Montenegron kauppavaihdon kehitykselle suuri merkitys sen perustaessa osapuolten välille vapaakauppa-alueen. Sopimus tarjoaa taloudellisen yhteistyön ja kaupan osalta myös Suomelle ja suomalaisille yrityksille entistä paremmat yhteistyö- ja vientimahdollisuudet kolmansiin maihin verrattuna.

4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Sopimuksella ei ole vaikutuksia viranomaisten toimintaan. Sopimuksella perustettavista vakautus- ja assosiaationeuvoston ja -komitean sekä sen alaryhmien kokouksista johtuvat tehtävät voidaan hoitaa tavanomaisen käytännön edellyttämällä tavalla nykyisellä henkilöstöllä.

4.3 Ympäristövaikutukset

Sopimuksella ei ole välittömiä ympäristövaikutuksia. Yhtenä alueena, jolla osapuolten yhteistyötä kehitetään, mainitaan ympäristö. Tavoitteena on muun muassa vahvistaa Mon-

tenegron hallintorakenteita sekä edesauttaa ympäristölainsäädännön kehittämistä ja yhdenmukaistamista Euroopan yhteisön vastaavan lainsäädännön kanssa. Lisäksi sopimuksessa määrätään, että yhteistyön tavoitteena on tukea kestävästä kehityksestä.

4.4 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Sopimuksella pyritään edistämään osapuolten yhteistyötä useilla aloilla, jotka ovat omiaan saamaan aikaan myönteisiä yhteiskunnallisia vaikutuksia erityisesti Montenegrossa. Sopimuksella pyritään osaltaan siihen, että laillisesti maassa oleskelevien sopimusvaltioiden kansalaisten oikeusturva ja tasa-arvo työ- ja sosiaalilainsäädännössä paranevat. Sopimus edellyttää muun muassa sitä, ettei vakautus- ja assosiaatiomaan kansalaisia saa syrjiä esimerkiksi työolojen, palkan tai irtisanomismääräysten osalta. Myös eläke-etuudet pyritään huomioimaan ja yhteensovittamaan työskentelymaasta riippumatta. Sopimus ei vaikuta jäsenvaltioissa voimassaoleviin maantuloa koskeviin määräyksiin.

Suomen kahdenväliset suhteet Montenegron kanssa ovat ongelmattomat. On huomattava, että vakautus- ja assosiaatiosopimus ei korvaa kahdenvälisiä suhteita, vaan toimii niitä täydentäen.

5 Asian valmistelu

5.1 Asian valmistelu Euroopan unionissa

Euroopan komissio julkisti huhtikuussa 2005 raportin Serbia ja Montenegron valtioliiton valmiudesta aloittaa vakautus- ja assosiaatiosopimusneuvottelut ja totesi sen olevan riittävän valmis neuvottelujen aloittamiseen. Yleisten asiain ja ulkosuhteiden neuvosto valtuutti lokakuussa 2005 komission käynnistämään sopimusneuvottelut ja hyväksyi neuvotteluohjeet. Samalla neuvosto katsoi, että neuvottelujen tahti ja loppuun saattaminen riippuvat muun muassa Serbia ja Montenegron kyvystä olla täydessä yhteistyössä entisen Jugoslavian alueen kansainvälisen rikostuomioistuimen (ICTY) kanssa.

Neuvotteluprosessissa noudatettiin lokakuussa 2004 hyväksyttyä kaksitahoista lähestymistapaa (twin track), joka huomioi Serbia

ja Montenegron valtioliiton monimutkaisen institutionaalisen rakenteen. Neuvotteluja käytiin sekä valtioliiton että tasavaltujen kanssa riippuen niiden keskinäisestä toimivallan jaosta. Toukokuussa 2006 neuvosto päätti kuitenkin keskeyttää sopimusneuvottelut Serbia ja Montenegron kanssa sen riittämättömän ICTY-yhteistyön vuoksi.

Serbia ja Montenegron perustuslain mukaisesti Montenegrossa järjestettiin toukokuussa 2006 kansanäänestys valtioliitosta eroamisesta. Äänestyksen tuloksena maa julistautui itsenäiseksi 3 päivänä kesäkuuta 2006. Serbia julistautui valtioliiton seuraajavaltioksi ja peri sen aseman kansainvälisenä oikeushenkilönä. Tämän seurauksena neuvosto valtuutti heinäkuussa 2006 komission neuvottelemaan vakautus- ja assosiaatiosopimuksen Montenegron kanssa ja hyväksyi uudistetut neuvotteluohjeet. Sopimusneuvotteluja jatkettiin aiemmin saavutettujen tulosten pohjalta syyskuussa. Sitä ennen Montenegron oli todettu täyttävän Serbia ja Montenegrolle lokakuussa 2005 asetetun ICTY-ehdollisuuden. Neuvottelut saatiin päätökseen joulukuussa 2006 ja sopimus parafoitiin maaliskuussa 2007. Sopimus allekirjoitettiin Luxemburgissa 15 päivänä lokakuuta 2007. Myös Suomi allekirjoitti tuolloin sopimuksen.

5.2 Asian kansallinen valmistelu

Eduskunnan suurelle valiokunnalle annettiin perustuslain 97 §:n nojalla 22 päivänä heinäkuuta 2005, 20 päivänä joulukuuta 2005 ja 19 päivänä heinäkuuta 2006 selvitykset vakautus- ja assosiaatiosopimuksen valmisteluista.

Vakautus- ja assosiaatiosopimuksesta ja hallituksen esityksen luonnoksesta, joka on valmisteltu ulkoasiainministeriössä virkatyönä, pyydettiin lausunnot liikenne- ja viestintäministeriöltä, maa- ja metsätalousministeriöltä, oikeusministeriöltä, opetusministeriöltä, puolustusministeriöltä, sisäasiainministeriöl-

tä, sosiaali- ja terveysministeriöltä, työ- ja elinkeinoministeriöltä, valtiovarainministeriöltä, ympäristöministeriöltä sekä Kansaneläkelaitokselta, Kilpailuvirastolta, Maahanmuuttovirastolta, Suomen Pankilta ja Tullihallitukselta. Lisäksi Ahvenanmaan maakuntahallitukselta pyydettiin lausunto sopimuksesta. Saaduissa lausunnoissa esitetyt asiat on otettu huomioon hallituksen esityksen viimeistelyssä.

6 Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja

Vakautus- ja assosiaatiosopimus on varsin laaja sopimus, jonka erottamattomana osana on suuri määrä liitteitä. Suomessa on lähtökohtana, että Suomea valtiona sitovat valtiosopimukset ja muut kansainväliset velvoitteet julkaistaan Suomen säädöskokoelmassa. Poikkeuksen tähän muodostavat ainoastaan säädöskokoelmalain (188/2000) 9 §:ssä luetellut tilanteet. Tämän säännöksen nojalla sopimus, joka ei vaadi eduskunnan hyväksymistä, voidaan jättää julkaisematta, kun tähän on erityisiä syitä. Vaikka pykälässä puhutaan sopimuksesta, voi sen ajatella soveltuvan myös sopimuskokonaisuudesta erilliseen pöytäkirjaan tai liitteeseen. Näin ollen jaetun toimivallan sopimuksen pöytäkirja tai liite, joka kuuluu yhteisön yksinomaiseen toimivaltaan eikä siksi vaadi eduskunnan hyväksymistä, voidaan jättää julkaisematta, kunhan muut julkaisematta jättämisen edellytykset täyttyvät. Edellä olevan perusteella ja ottaen lisäksi huomioon sen, että sopimusteksti on julkaistu kokonaisuudessaan Euroopan unionin neuvoston julkisessa asiakirjahakemistossa ”<http://register.consilium.europa.eu>”, tämän hallituksen esityksen liitteeksi ei ole otettu yhteisön yksinomaiseen toimivaltaan kuuluvia tavaroiden vapaata liikkuvuutta määrittäviä varsin yksityiskohtaisia ja teknisluonteisia liitteitä I-V sekä pöytäkirjoja nro 1–3.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Sopimuksen sisältö ja sen suhde Suomen lainsäädäntöön

Johdanto. Sopimuksen johdannossa todetaan muun muassa Euroopan unionin halu liittää Montenegro mahdollisimman tiiviisti Euroopan poliittiseen ja taloudelliseen valtavirtaan sekä Montenegron asema mahdollisena Euroopan unionin jäsenehdokkaana edellyttäen, että se täyttää kesäkuussa 1993 vahvistetut arviointiperusteet.

1 artikla. Perustetaan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Montenegron välille assosiaatio ja luetellaan assosiaation tavoitteet.

I OSASTO: YLEISET PERIAATTEET

2 artikla. Viitataan demokratian periaatteita, ihmisoikeuksia sekä markkinatalouden periaatteita koskeviin kansainvälisiin sopimuksiin ja julistuksiin. Viitataan myös kansainvälisen oikeuden periaatteiden noudattamiseen mukaan lukien toimiminen täydessä yhteistyössä entisen Jugoslavian alueen kansainvälisen rikostuomioistuimen (ICTY) kanssa.

3 artikla. Joukkotuhoaseiden ja niiden kantolaitteiden leviämisen estäminen on olennainen osa sopimusta.

4 artikla. Osapuolet vahvistavat pitävänsä tärkeänä erityisesti täysipainoista yhteistyötä ICTY:n kanssa.

5 artikla. Viitataan vakautus- ja assosiaatioprosessiin, jonka keskeiset tekijät ovat kansainvälinen ja alueellinen rauha ja vakaus, hyvien naapuruussuhteiden kehittäminen, ihmisoikeudet sekä vähemmistöjen kunnioitus ja suojeleminen.

6 artikla. Montenegro sitoutuu jatkamaan ja edistämään alueellista yhteistyötä ja hyviä naapuruussuhteita erityisesti rajavalvonnassa sekä järjestäytyneen rikollisuuden, korruptiion, rahanpesun, laittoman maahanmuuton ja ihmiskaupan sekä huumekaupan torjunnassa.

7 artikla. Osapuolet vahvistavat terrorismin torjunnan ja siihen liittyvien kansainvälisten velvoitteiden toimeenpanon tärkeyden.

8 artikla. Todetaan, että assosiaatio toteutetaan asteittain enintään viiden vuoden pituisen siirtymäkauden aikana. Sopimuksen nojalla perustettava vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee säännöllisesti sopimuksen soveltamista. Viimeistään kolmantena vuonna sopimuksen voimaantulopäivästä se tarkastelee sopimuksen soveltamista perinpohjaisesti. Tarkastelun perusteella vakautus- ja assosiaationeuvosto arvioi Montenegron edistymistä ja voi tehdä päätöksiä assosiaation seuraavista vaiheista. Tätä tarkastelua ei sovelleta tavaroiden vapaaseen liikkuvuuteen, jonka osalta sopimuksessa määrätään erityisjärjestelystä.

9 artikla. Todetaan sopimuksen olevan asiaa koskevien WTO:n, GATT 1994 -sopimuksen ja GATS-sopimuksen mukainen.

II OSASTO: POLIITTINEN VUOROPUHELU

10 artikla. Artiklassa selostetaan poliittista vuoropuhelua, joka on merkittävä osa sopimusta ja kuuluu Euroopan unionin jäsenvaltioiden toimivaltaan. Vuoropuhelun tarkoituksena on edistää erityisesti Montenegron täysimääräistä yhdentymistä demokraattisten valtioiden yhteisöön ja asteittaista lähentymistä Euroopan unioniin; osapuolten näkökantojen lähestymistä kansainvälisissä kysymyksissä, alueellista yhteistyötä ja hyviä naapuruussuhteita sekä Euroopan turvallisuutta ja vakautta koskevia yhteisiä näkemyksiä, myös niillä aloilla, jotka kuuluvat Euroopan unionin yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Artiklan kolmannessa kappaleessa osapuolet sopivat tekevänsä yhteistyötä joukkotuhoaseiden ja niiden kantolaitteiden leviämisen estämiseksi panemalla kansallisella tasolla täytäntöön kansainväli-

sistä aseriisunta- ja asesulkusopimuksista johtuvat velvoitteensa ja noudattamalla niitä sekä muita asiaa koskevia kansainvälisiä velvoitteita täysimääräisesti. Osapuolet sopivat myös luovansa tehokkaan kansallisen vientivalvontajärjestelmän. Joukkotuhoseiden ja niiden kantolaitteiden leviämisen estämistä koskevaa poliittista vuoropuhelua käydään alueellisella tasolla.

11–13 artiklat. Määrätään osapuolten välisen poliittisen vuoropuhelun foorumeista, joista ensisijainen on vakautus- ja assosiaationeuvosto. Parlamentaaraisella tasolla vuoropuhelua käydään parlamentaarisessa vakautus- ja assosiaatiovaliokunnassa. Poliittista vuoropuhelua voidaan käydä myös monenvälisellä tasolla ja aluetasolla, jolloin siihen osallistuu myös muita alueen maita.

III OSASTO: ALUEELLINEN YHTEISTYÖ

14 artikla. Montenegro sitoutuu edistämään aktiivisesti alueellista yhteistyötä, jota yhteisö tukee teknisen avun ohjelmiensa avulla. Montenegron tulee ilmoittaa yhteisölle ja sen jäsenvaltioille aikeistaan lisätä yhteistyötä 15–17 artiklassa mainittujen maiden kanssa. Montenegro panee täysimääräisesti täytäntöön voimassa olevat kahdenväliset vapaakauppasopimukset ja Keski-Euroopan vapaakauppasopimuksen.

15 artikla. Montenegro määrätään aloittamaan yhden tai useamman vakautus- ja assosiaatiosopimuksen jo allekirjoittaneen maan kanssa neuvottelut alueellista yhteistyötä koskevasta kahdenvälisestä yleissopimuksesta. Sopimusten tulee sisältää muun muassa poliittinen vuoropuhelu, vapaakauppa-alueen perustaminen, henkilöiden liikkuvuuteen liittyvät vastavuoroiset myönnytykset ja yhteistyö oikeus- ja sisäasioissa. Sopimukset tulee tehdä kahden vuoden kuluessa vakautus- ja assosiaatiosopimuksen voimaantulopäivästä. Montenegron halukkuutta kyseisten sopimusten tekemiseen pidetään edellytyksenä sen ja Euroopan unionin suhteiden jatkokehittämiselle. Montenegron on aloitettava vastaavalliset neuvottelut myös muiden alueen maiden kanssa heti, kun ne ovat allekirjoittaneet vakautus- ja assosiaatiosopimukset.

16 artikla. Montenegron on tehtävä alueellista yhteistyötä muiden vakautus- ja assosiaatiosopimukseen kuuluvien maiden kanssa joillakin tai kaikilla EU:n ja Montenegron välisen vakautus- ja assosiaatiosopimuksen kattamilla aloilla. Yhteistyön on oltava sopusoinnussa sopimuksen periaatteiden ja tavoitteiden kanssa.

17 artikla. Montenegro voi lisätä yhteistyötään ja tehdä alueellista yhteistyötä koskevan yleissopimuksen minkä tahansa Euroopan unionin ehdokasmaan kanssa. Montenegron on tehtävä ennen 18 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun siirtymäajan päättymistä sopimus Turkin kanssa vapaakauppa-alueen perustamisesta.

IV OSASTO: TAVAROIDEN VAPAA LIKKUVUUS

18 artikla. Artikla sisältää määräyksen vapaakauppa-alueen asteittaisesta perustamisesta enintään viiden vuoden pituisen, tämän sopimuksen voimaantulosta alkavan ajanjakson kuluessa. Perustulli, jonka perusteella peräkkäiset alennukset lasketaan, on sopimuksen allekirjoituspäivänä tosiasiallisesti sovellettu yhteisön yhteisen tullitariffin kaikkia koskeva tulli ja Montenegron sovellettu tariffi. Mikäli sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen sovelletaan mitä tahansa kaikkia koskevaa tullialennusta, joka johtuu erityisesti WTO:ssa käydyistä tariffineuvotteluista tai Montenegron liittymisestä WTO:hon, korvaavat nämä alennetut tullit perustullit.

I LUKU

Teollisuustuotteet

19–23 artikla. Artiklassa määrätään, että Montenegron teollisuustuotteilla on heti sopimuksen tultua voimaan tulliton ja kiintiötön markkinoillepääsy Euroopan unionin alueelle. Yhteisö saa vastaavasti muihin kuin liitteessä I lueteltuihin yhteisöstä peräisin oleviin tuotteisiin tullittoman ja kaikille tuotteille kiintiöttömän markkinoillepääsyn Montenegroon heti sopimuksen tultua voimaan. Liitteessä I lueteltujen tuotteiden tuontitulleja alennetaan asteittain siten, että sopimuksen

voimaantulopäivää seuraavan viidennen vuoden tammikuun 1 päivänä ne poistuvat kokonaan. Osapuolet poistavat heti sopimuksen tultua voimaan kaikki vientitullit ja viennin määrälliset rajoitukset keskinäisessä kaupassaan. Yleisen taloudellisen tilanteen ja asianomaisen toimialan tilanteen niin sallies- sa Montenegro ilmoittaa olevansa valmis alentamaan sovellettuja tulleja myös nope- ammassa tahdissa. Vakautus- ja assosiaa- tioneuvosto tarkastelee tilannetta ja antaa asiaa koskevat suositukset.

II LUKU

Maatalous ja kalastus

24–33 artikla. Artiklassa määrätään maata- lous- ja kalastustuotteita koskevista järjeste- lyistä. Jalostettujen maataloustuotteiden osalta noudatetaan pöytäkirjassa nro 1 vahvistet- tuja kauppajärjestelyjä. Käytännössä perus- tuotteiden osalta yhteisö poistaa sopimuksen voimaantulopäivänä maataloustuotteilta tuontitullit ja muut vaikutuksiltaan vastaavat maksut lukuunottamatta eräitä yhdistetyn nimikkeistön nimikkeisiin kuuluvia tuotteita. Erityismääräyksiä annetaan liitteessä II mää- riteltyjen ”baby beef” -tuotteiden tullista. Montenegro poistaa sopimuksen voimaantu- lopäivänä liitteessä III a lueteltujen maatalo- ustuotteiden tuontitullit, alentaa asteittain liit- teessä III b ja III c lueteltujen maataloustuot- teiden tuontitulleja. Viineihin ja väkeviin al- koholijuomiin sovellettavista järjestelyistä määrätään pöytäkirjassa nro 2. Sopimuksen tullessa voimaan yhteisö poistaa muihin kuin liitteessä IV lueteltuihin kaloihin ja kalastus- tuotteisiin sovellettavat tullit. Liitteessä IV lueteltuihin tuotteisiin sovelletaan kyseisen liitteen määräyksiä. Sopimuksen tullessa voimaan Montenegro poistaa kaikki kaloihin ja kalastustuotteisiin sovellettavat tullit tai vaikutuksiltaan niitä vastaavat maksut lukuun ottamatta liitteessä V lueteltuja tuotteita, joi- hin sovelletaan ko.liitteessä olevia määräyk- siä. Ennen kuin kolme vuotta on kulunut so- pimuksen voimaantulosta, osapuolet tarkaste- levat vakautus- ja assosiaationeuvostossa mahdollisuuksia myöntää toisilleen lisää myönnytyksiä maatalous- ja kalastustuottei-

den kaupan vapauttamisen jatkamiseksi. Maatalous ja kalastustuotteiden kauppaan sovelletaan suojalauseketta, joka mahdollis- taan yksipuoliset suojatoimet tarvittaessa. Määrätään maatalous- ja kalastustuotteiden ja muiden elintarvikkeiden maantieteellisten merkintöjen suojasta.

III LUKU

Yhteiset määräykset

34–35 artikla. Määrätään, että tämän luvun määräyksiä sovelletaan kaikkien tuotteiden kauppaan osapuolten välillä, ellei tässä lu- vussa tai pöytäkirjassa nro 1 toisin määrätä. Määräykset eivät estä kumpaakaan osapuolta soveltamasta yksipuolisesti tätä edullisempia toimenpiteitä.

36–45 artikla. Uusia tuonti- tai vientitulleja tai määrällisiä rajoituksia ei oteta käyttöön eikä jo käytössä olevia koroteta, kielletään verosyrjintä, määrätään tuontitullien poista- mista koskevat määräykset koskemaan myös fiskaalisia tulleja, sallitaan tulliliittojen, va- paakauppa-alueiden tai rajakauppajärjestely- jen ylläpitäminen tai perustaminen sekä mää- rätään toimenpiteistä koskien polkumyyntiä ja tasoittavia tukia. Määrätään suojatoimen- piteistä ja riittämättömästä tarjonnasta. Mää- rätään valtion monopoleista, jotka Monteneg- ron on mukautettava niin, ettei sopimuksen voimaantulon jälkeen esiinny syrjintää jäsen- valtioiden ja Montenegron kansalaisten välil- lä. Määrätään alkuperäsäännöistä (pöytäkirja nro 3). Määrätään kauppaa koskevista sallit- tuista rajoituksista, jotka ovat perusteltuja muun muassa julkisen moraalin, yleisen jär- jestyksen tai turvallisuuden vuoksi.

46 artikla. Osapuolet sopivat hallinnollises- ta yhteistyöstä ja sitoutuvat sääntöjenvastai- suuksien ja petosten torjuntaan tullialalla ja siihen liittyvissä asioissa. Määrätään niiden laiminlyönnistä johtuvista toimenpiteistä.

47 artikla. Määrätään toimenpiteistä, jos toimivaltaiset viranomaiset tekevät virheen viennin etuuskohtelujärjestelmän hallinnoin- nissa ja pöytäkirjan nro 3 määräysten sovel- tamisessa.

48 artikla. Sopimus ei rajoita yhteisön lain- säädännön soveltamista Kanariansaariin.

V OSASTO: TYÖNTEKIJÖIDEN LIIKKUVUUS, SIJOITTAUTUMINEN, PALVELUJEN TARJOAMINEN JA PÄÄOMANLIIKKEET

I LUKU

Työntekijöiden liikkuvuus

49 artikla. Artiklan mukaan jonkin jäsenvaltion alueella laillisesti työskenteleviä Montenegron kansalaisia ei saa syrjiä kansalaisuutensa perusteella työehdoissa, palkkauksessa tai irtisanomisessa. Myös työntekijän aviopuolisolla ja lapsilla on pääsy jäsenvaltion työmarkkinoille edellä mainitun työntekijän työluvan voimassaolon ajan. Poikkeuksen muodostavat kausityöntekijät ja 50 artiklassa tarkoitettujen kahdenvälisten sopimusten perusteella saapuneet työntekijät. Montenegron on taattava vastaavat oikeudet siellä laillisesti työtä tekeville jäsenvaltioiden kansalaisille sekä heidän Montenegrossa laillisesti oleskeleville aviopuolisolleen ja lapsilleen, jollei Montenegrossa sovellettavista ehdoista ja yksityiskohtaisista säännöistä muuta johdu.

Syrjimättömyysperiaatteen toteuttamiseen liittyvät Suomessa muun muassa perustuslain 6 §, työsopimuslain (55/2001) 2 luvun 2 §, ja rikoslain (39/1889) 47 luvun 3 §. Ulkomaalaisen maahantulosta, oleskelusta ja työnteosta säädetään ulkomaalaislaissa (301/2004). Lain 79 § 2 momentin mukaan oikeus tehdä ansiotyötä on muun muassa ulkomaalaisella, jolle on myönnetty oleskelulupa perhesiteen perusteella. Kun Montenegron kansalainen saa Suomessa työntekijän oleskeluluvan, myös hänen oleskeluluvan saaneella perheenjäsenellään on oikeus tehdä Suomessa ansiotyötä, mikä on parempi oikeus kuin pelkkä vakautus- ja assosiaatiosopimuksessa tarkoitettu pääsy jäsenvaltion työmarkkinoille.

50 artikla. Artiklassa määrätään, että Montenegron työntekijöiden työnsaantimahdollisuudet, jotka jäsenvaltiot antavat heille kahdenvälisen sopimusten nojalla, olisi säilytettävä tai niitä olisi mahdollisuuksien mukaan parannettava. Muut jäsenvaltiot tutkivat mahdollisuuksia vastaavien sopimusten tekemiseen. Kolmen vuoden kuluttua vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee mui-

den parannusten myöntämistä jäsenvaltioissa voimassa olevien sääntöjen ja menettelyjen mukaisesti ja ottaen huomioon jäsenvaltioiden ja yhteisön työmarkkinatilanteen.

51 artikla. Artikla sisältää määräyksiä jäsenvaltion alueella laillisesti työskenteleviin Montenegron kansalaisiin ja heidän siellä laillisesti asuviin perheenjäseniinsä sovellettavan sosiaaliturvan yhteensovittamisesta, jota varten vakautus- ja assosiaationeuvosto vahvistaa asianmukaiset säännöt. Neuvoston antamat määräykset eivät kuitenkaan saa vaikuttaa heikentävästi kahdenvälisistä sopimuksista johtuviin oikeuksiin tai velvollisuuksiin, jos niissä määrätään edullisemmassa kohtelusta. Euroopan unionin eri jäsenvaltioissa työskentelevien Montenegron kansalaisten siellä täytyneet vakuutus-, työskentely- tai asumiskaudet lasketaan yhteen muun muassa eläkkeitä varten. Artiklassa määritelty eläkkeet ja elinkorot ovat maksuihin perustumattomia etuuksia lukuun ottamatta vapaasti siirrettävissä sen suuruisina kuin velallisjäsenvaltion tai -valtioiden lainsäädännössä säädetään. Artiklassa tarkoitettujen työntekijät saavat perhevustuksia edellä tarkoitetuille perheenjäsenilleen. Montenegro myöntää puolestaan samankaltaisen kohtelun alueellaan laillisesti työskenteleville jäsenvaltioiden kansalaisille sekä heidän siellä laillisesti asuville perheenjäsenilleen.

Jäsenmaiden välillä liikkuvien jäsenmaiden kansalaisten sosiaaliturvan yhteensovittamisesta säädetään neuvoston asetuksella (ETY) N:o 1408/71. Nämä säännöt on neuvoston asetuksella (EY) N:o 859/2003 laajennettu koskemaan kolmansien maiden kansalaisia, jotka laillisesti asuvat yhteisön alueella ja jotka yksinomaan kansalaisuutensa vuoksi ovat jääneet asetuksen 1408/71 soveltamisen ulkopuolelle. Asetus 859/2003 on tullut voimaan 1 päivänä kesäkuuta 2003 ja sosiaaliturvan osalta se takaa kolmansien valtioiden kansalaisille lähes samanlaisen aseman kuin jäsenmaiden kansalaisille heidän liikkueensa yhteisön alueella. Asetuksen 859/2003 perusteella muuan muassa Montenegron kansalaiselle eri jäsenmaissa täytyneet vakuutus-, työskentely- tai asumiskaudet lasketaan yhteen eläkeoikeuden saavuttamiseksi. Vakautus- ja assosiaatiosopimuksen sosiaaliturvaa koskevilla määräyksillä on merkitystä

vain silloin, kun Montenegron kansalainen työskentelee tai on työskennellyt ainoastaan Suomessa eikä muussa jäsenmaassa, tai silloin kun Suomen kansalainen työskentelee tai on työskennellyt Montenegrossa, koska muutoin oikeudet syntyvät jo asetuksen 859/2003 nojalla.

Suomen ja Montenegron välillä ei ole kahdenvälistä sosiaaliturvasopimusta, joka vaihtaisi sosiaaliturva-oikeuksiin.

II LUKU

Sijoittautuminen

52–56 artikla. Osapuolet takaavat toistensa alueille sijoittautuneille yhtiöilleen, tytäryhtiöilleen ja sivuliikkeille tasapuolisen kohtelun. Lähtökohtana on syrjinnän poistaminen mahdollisimman pitkälle. Vakautus- ja assosiaationeuvosto vahvistaa neljän vuoden kuluessa sopimuksen voimaantulopäivästä säännöt osapuolten kansalaisten oikeudesta ryhtyä taloudelliseen toimintaan itsenäisinä ammatinharjoittajina. Rahoituspalvelujen osalta osapuolet voivat toteuttaa vakautta ja luotettavuutta turvaavia toimenpiteitä, joilla muun muassa suojellaan sijoittajia, tallettajia ja vakuutusnottajia. Liitteessä VI määritellään ”rahoituspalveluilla” tarkoitetut toiminnot.

Esimerkiksi ulkomaisia vakuutusyhtiöitä koskevan lain (398/1995) mukaan Euroopan talousalueen ulkopuolinen vakuutusyhtiö ei saa Suomessa harjoittaa vakuutusliikettä ilman toimilupaa. Vakuutuslainsäädännössä on myös muita vastaavia rajoituksia, jotka voidaan katsoa kuuluvan artiklassa mainittuihin vakautta ja luotettavuutta turvaaviin toimiin.

Suomen ja Montenegron välillä on sopimus sijoitusten edistämisestä ja suojaamisesta. Se tarjoaa eräiltä tärkeiltä osiltaan, kuten esimerkiksi riitojenratkaisun ja pääomasierrojen osalta, paremman kohtelun kuin vakautus- ja assosiaatiosopimus. Kahdenvälisen sopimuksen kattavuus on myös laajempi koskien investoinnin eri muotoja.

57 artikla. Vakautus- ja assosiaationeuvoston toimivaltaan kuuluu selvittää tutkintotodistusten vastavuoroiseksi tunnustamiseksi tarvittavia toimenpiteitä.

58 artikla. Artikla sisältää määräyksiä keskeisissä tehtävissä toimivista lähetetyistä työntekijöistä.

Artikla sisältää määräyksiä osapuolen alueelle sijoittautuneen yrityksen oikeudesta työllistää yrityksen sisäisinä siirtoina yrityksen johtotehtäviin tai erityistä asiantuntemusta vaativiin tehtäviin. Myös tytär- tai sivuliikkeen perustamisen valmistelua varten tulee sallia toisen osapuolen kansalaisten väliaikainen maassaoleskelu. Määräykset vastaavat pitkälti sitoumuksia, jotka Suomi on tehnyt Maailman kauppajärjestön puitteissa solmitun palvelukauppasopimuksen (GATS) puitteissa.

Suomen ulkomaalaislain 79 § sallii määräaikaisen oleskeluluvan perusteella yritysten ylimmän johdon, keski johdon sekä erityisasiantuntijoiden työnteon ilman työntekijän oleskelulupaa. Se sallii myös työnteon yrityksen sijoittautumisen valmistelua varten. Sopimusmääräys ei siten edellytä lainsäädäntömme muuttamista.

III LUKU

Palvelujen tarjoaminen

59 artikla. Artiklan 1 kohdassa määrätään, että osapuolet sitoutuvat toteuttamaan tarvittavat toimenpiteet salliakseen asteittain palvelut, joita tarjoavat sellaiset yhteisön tai Montenegron yhtiöt tai kansalaiset, jotka ovat sijoittautuneet toisen osapuolen alueelle kuin palveluiden vastaanottaja. Artiklan 3 kohdan mukaan vakautus- ja assosiaationeuvosto toteuttaa tarpeelliset toimenpiteet 1 kohdan määräysten täytäntöönpanemiseksi asteittain neljän vuoden kuluttua sopimuksen voimaantulopäivästä.

60 artikla. Määrätään, ettei tämän sopimuksen voimaantulolla toteuteta toimia, jotka aiheuttaisivat palvelujen tarjonnan osalta merkittävästi aikaisempaa rajoittavamman tilanteen.

61 artikla. Määrätään, että maakuljetusten osalta osapuolten välisiä suhteita säännellään pöytäkirjan nro 4 mukaisesti. Kansainvälisen meriliikenteen osalta osapuolet noudattavat periaatetta kaupallisin perustein tapahtuvasta vapaasta pääsystä kansainvälisille markkinoille. Vastavuoroista markkinoillepääsyä

koskevista edellytyksistä lentoliikenteen alalla sovitaan Euroopan yhteiseen ilmailualueen perustamisesta tehdyssä monenvälisessä sopimuksessa (ECAA). Vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee keinoja, joilla voidaan luoda tarvittavat edellytykset palvelujen vapaan tarjonnan parantamiseksi lento-, maa- ja sisävesiliikenteessä.

Eduskunta on hyväksynyt artiklassa mainitun ECAA-sopimuksen 4 päivänä joulukuuta 2007 (EV 117/2007 vp) sekä voimaansaatamislain (38/2008). Sopimus ei ole vielä tullut kansainvälisesti voimaan.

Pöytäkirja nro 4:n 11 artikla koskee maantieliikennettä. Siinä todetaan, että kunnes yhteisön ja Montenegron välinen maantiekuljetusten markkinoille pääsyä koskeva sopimus ja yhteisön ja Montenegron tieliikenteen verotusta koskeva sopimus tehdään, Montenegro toimii yhteistyössä jäsenvaltioiden kanssa tarvittavien muutosten tekemiseksi voimassa oleviin kahdenvälisiin sopimuksiin tai asiakirjoihin niiden mukauttamiseksi tähän pöytäkirjaan. Suomella ja Montenegrolla on kahdenvälinen kansainvälistä maantieliikennettä koskeva sopimus (SopS 56-57/1978, 45/2007).

IV LUKU

Maksuliikenne ja pääomanliikkeet

62 artikla. Osapuolet sitoutuvat Kansainvälisen valuuttarahaston perustamissopimuksen VIII artiklan mukaisesti hyväksymään kaikki vapaasti vaihdettavassa valuutassa suoritettavat vaihtotaseeseen liittyvät maksut ja siirrot yhteisön ja Montenegron välillä.

63 artikla. Määrätään pääomien vapaasta liikkuvuudesta suorien sijoitusten, luottojen ja portfoliosijoitusten osalta. Määrätään jäsenvaltioiden kansalaisten mahdollisuudesta hankkia kiinteistöjä Montenegrosta. Osapuolet voivat toteuttaa määräaikaista suojatoimenpiteitä yhteisön ja Montenegron välisen pääomaliikenteen osalta, mikäli pääomien liikkuvuus aiheuttaa tai uhkaa aiheuttaa vakavia vaikeuksia valuuttakurssipolitiikan tai rahapolitiikan toteuttamiselle yhteisössä tai Montenegrossa. Artiklan määräyksillä ei rajoiteta osapuolten elinkeinonharjoittajien oikeuksia hyötyä edullisemmasta kohtelusta,

josta osapuolia koskevissa voimassa olevissa kahden tai monenvälisissä sopimuksissa saatetaan määrätä.

64 artikla. Osapuolet toteuttavat sopimuksen voimaantulopäivää seuraavan ensimmäisen vuoden aikana toimenpiteitä, joilla luodaan edellytykset pääomien vapaata liikkuvuutta koskevien yhteisön sääntöjen asteittaisen soveltamisen jatkamiselle. Vakautus- ja assosiaationeuvosto määrittää toisen vuoden loppuun mennessä yksityiskohtaiset säännöt pääomanliikkeitä koskevien yhteisön sääntöjen täysimääräiseksi soveltamiseksi Montenegrossa.

V LUKU

Yleiset määräykset

65 artikla. Todetaan, että tämän osaston määräyksiä sovelletaan, jollei yleisen järjestyksen, yleisen turvallisuuden tai kansanterveyden perusteella käyttöön otetuista rajoituksista muuta johdu. Niitä ei sovelleta toimintaan, joka jommankumman osapuolen alueella liittyy edes tilapäisesti julkisen vallan käyttöön.

66 artikla. Todetaan, että osapuolet voivat soveltaa kansallisia lakeja ja määräyksiä, jotka koskevat luonnollisten henkilöiden maahantuloa, oleskelua, työskentelyä, työehtoja ja sijoittautumista sekä palvelujen tarjoamista, erityisesti oleskeluluvan myöntämisen, uusimisen tai kieltämisen osalta. Soveltaminen ei kuitenkaan saa mitätöidä tämän sopimuksen nojalla osapuolelle kuuluvia etuja tai heikentää niitä.

67 artikla. Todetaan, että tämän osaston määräyksiä sovelletaan myös Montenegron ja yhteisön yhtiöiden ja kansalaisten yhteiseen määräysvaltaan kuuluviin ja niiden yhdessä kokonaan omistamiin yhtiöihin.

68 artikla. Rajataan kaksinkertaisen verotuksen välttämistä koskevin sopimuksin annettavat veroetuudet tämän osaston määräysten ulkopuolelle. Määräyksiä ei myöskään saa tulkita siten, että niillä estettäisiin verojen kiertämistä tai veropetoksia koskevia toimenpiteitä. Määräysten ei myöskään pidä estää erottelemasta verovelvollisia, jotka ovat keskenään eri tilanteessa erityisesti asuinpaikkakunnan suhteen.

Suomen ja Montenegron välillä on voimassa kahdenvälinen sopimus tulo- ja varallisuusveroja koskevan kaksinkertaisen verotuksen välttämiseksi (SopS 59-60/1987, 45/2007).

69 artikla. Artikla sisältää määräykset tilanteessa, jossa yhdellä tai useammalla jäsenvaltiolla tai Montenegrolla on maksutaseeseen liittyviä vaikeuksia.

70 artikla. Artiklassa määrätään, että tämän osaston määräyksiä mukautetaan asteittain ottaen erityisesti huomioon palvelukaupan yleissopimuksen (GATS-sopimuksen) V artiklan vaatimukset.

71 artikla. Sopimuksen määräykset eivät estä toimenpiteitä, jotka koskevat kolmannen maan pääsyä osapuolen markkinoille.

VI OSASTO: LAINSÄÄDÄNNÖN LÄHENTÄMINEN, LAIN- VALVONTA JA KILPAILU- SÄÄNNÖT

72 artikla. Montenegro pyrkii kaikin tavoin varmistamaan, että sen voimassa olevat lait ja tuleva lainsäädäntö saatetaan asteittain yhdenmukaiseksi yhteisön säännösten kanssa. Montenegro varmistaa, että voimassa oleva ja tuleva lainsäädäntö pannaan asianmukaisesti täytäntöön ja että sen noudattamista valvotaan. Lainsäädännön lähentäminen alkaa sopimuksen allekirjoituspäivästä ja 8 artiklassa tarkoitetun siirtymäkauden loppuun mennessä ulotetaan asteittain koskemaan kaikkia sopimuksessa tarkoitettuja yhteisön säännösten osia. Alkuvaiheessa keskitytään yhteisön sisämarkkinasäännösten perusosiin mukaan lukien rahoitusalan lainsäädäntö, oikeuden, vapauden ja turvallisuuden alaan sekä kauppaan liittyviin aloihin. Seuraavan vaiheen aikana Montenegro keskittyy jäljellä oleviin osiin. Lisäksi Montenegro määrittelee yhteistyössä Euroopan komission kanssa yksityiskohtaiset järjestelyt lainsäädännön lähentämisen täytäntöönpanoa ja lainvalvontatoimien seuranta varten.

73 artikla. Artikla sisältää kilpailusäännöt ja muut taloutta koskevat määräykset. Yritysten väliset sopimukset kilpailun rajoittamiseksi, määrävän markkina-aseman väärinkäyttö ja kilpailua vääristävät valtiontuet ovat yhteensopimattomia tämän sopimuksen

kanssa. Tämän artiklan vastaisia käytäntöjä arvioidaan yhteisössä sovellettavien kilpailusääntöjen, erityisesti Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 81, 82, 86 ja 87 artiklan, soveltamisesta johtuvien arviointiperusteiden sekä yhteisön toimielinten käyttöön ottamien tulkintavälineiden perusteella. Montenegro perustaa vuoden kuluessa sopimuksen voimaantulosta riippumattoman julkisen viranomaisen, jolla on valtiontukia koskevat toimivaltuudet. Pöytäkirjassa nro 4 määrätään terästeollisuuteen sovellettavan valtiontuen erityisistä säännöistä.

74 artikla. Artiklassa määrätään julkisista yrityksistä. Montenegro soveltaa sopimuksen voimaantulopäivää seuraavan kolmannen vuoden loppuun mennessä julkisiin yrityksiin ja yrityksiin, joille on myönnetty erityis- tai tekijänoikeuksia, Euroopan yhteisön perustamissopimuksen ja erityisesti sen 86 artiklan periaatteita.

75 artikla. Osapuolet vahvistavat pitävänsä tärkeänä teollis- ja tekijänoikeuksien sekä kaupallisten oikeuksien riittävää ja tehokasta suojaa sekä niiden noudattamisen varmistamista. Tämän suhteen osapuolet myöntävät sopimuksen voimaantulosta alkaen toistensa yrityksille ja kansalaisille yhtä suotuisan kohtelun kuin minkä ne suovat mille tahansa kahdenvälisten sopimusten soveltamisalaan kuuluvalla kolmannelle maalle. Teollis- ja tekijänoikeuksien sekä kaupallisten oikeuksien suojan tulee olla Montenegrossa yhteisössä vallitsevalla tasolla viimeistään viiden vuoden kuluttua tämän sopimuksen voimaantulosta. Montenegro sitoutuu liittymään edellä mainitussa määräajassa liitteessä VII lueteltuihin teollis- ja tekijänoikeuksia sekä kaupallisia oikeuksia koskeviin monenvälisiin sopimuksiin. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi päättää Montenegron velvoittamisesta liittymään kyseistä alaa koskeviin monenvälisiin sopimuksiin.

76 artikla. Artikla sisältää julkisia hankintoja koskevat määräykset. Pääsy julkisiin hankintoihin pidetään vastavuoroisesti suotavana ketään syrjimättä. Yhteisön yhtiöt, jotka eivät ole sijoittautuneet Montenegroon, voivat sopimuksen voimaantulosta alkaen osallistua julkisiin hankintamenettelyihin Montenegrossa yhtä edullisin ehdoin kuin tämän omat yhtiöt.

77 artikla. Montenegro saattaa lainsäädäntönsä asteittain yhdenmukaiseksi yhteisön teknisten määräysten ja standardointia, metrologiaa, akkreditointia ja vaatimustenmukaisuuden arviointia koskevien eurooppalaisten menettelyjen kanssa.

78 artikla. Osapuolet tekevät yhteistyötä saattaakseen Montenegron kuluttajansuojan yhteisön vaatimuksia vastaavaksi.

79 artikla. Montenegro yhdenmukaistaa asteittain työoloja ja erityisesti työterveyttä ja turvallisuutta sekä naisten ja miesten yhtäläisiä mahdollisuuksia koskevan lainsäädäntönsä yhteisön lainsäädännön kanssa.

VII OSASTO: OIKEUS, VAPAAUS JA TURVALLISUUS

80 artikla. Osapuolet kiinnittävät oikeus-, vapaus- ja turvallisuusasioiden alan yhteistyössä erityistä huomiota oikeusvaltioperiaatteen lujittamiseen ja instituutioiden vahvistamiseen kaikilla tasoilla. Yhteistyöllä pyritään muun muassa parantamaan oikeuslaitoksen riippumattomuutta ja tehokkuutta, tehostamaan poliisin ja muiden lainvalvontaelinten toimintaa sekä torjumaan korruptiota ja järjestäytyneitä rikollisuuksia.

81 artikla. Montenegro sitoutuu yhdenmukaistamaan henkilötietojen suojaa koskevan lainsäädäntönsä yhteisön lainsäädännön ja muiden kansainvälisten säännösten kanssa sekä perustamaan riippumattomia valvontaelimiä.

82 artikla. Osapuolet sitoutuvat yhteistyöhön viisumi-, rajavalvonta-, turvapaikka- ja maahanmuuttokysymyksissä ja luovat toimintakehyksen näiden alojen yhteistyötä varten myös aluetasolla. Yhteistyö perustuu keskinäisiin neuvotteluihin ja tiiviiseen koordinointiin sekä alan tekniseen ja hallinnolliseen apuun.

83 artikla. Artiklassa määrätään laittoman maahanmuuton estämisestä ja valvonnasta sekä takaisinotosta. Osapuolet ottavat takaisin toisen osapuolen alueella laittomasti oleskelevat kansalaisensa sekä sitoutuvat lisäksi panemaan täytäntöön takaisinottoa koskevan sopimuksen, joka sisältää myös velvollisuuden ottaa takaisin kolmansien maiden kansalaisia ja kansalaisuudettomia henkilöitä.

Montenegro sitoutuu myös tekemään takaisinottosopimuksia muiden vakautus- ja assosiaatioprosessiin osallistuvien maiden kanssa. Artiklassa määrätään lisäksi, että vakautus- ja assosiaationeuvosto selvittää muita toimenpiteitä laittoman maahanmuuton estämiseksi, mukaan lukien ihmiskauppa ja laittomat maahanmuuttoverkot.

84 artikla. Osapuolet tekevät tiivistä yhteistyötä estääkseen rahoitusjärjestelmiensä käytön rikollisesta toiminnasta, erityisesti huumausainerikollisuudesta, saadun rahan pesuun sekä terrorismin rahoittamiseen. Tämän alan yhteistyöhön voi kuulua hallinnollinen ja tekninen apu, jolla edistetään kansainvälisten elinten, erityisesti rahanpesunvastaisen toimintaryhmän (FATF) hyväksymien normien ja toimintatapojen täytäntöönpanoa.

85 artikla. Osapuolet sitoutuvat laittomien huumausaineiden vastaiseen yhteistyöhön. Tavoitteena on lujittaa laittomien huumausaineiden torjuntaan liittyviä rakenteita, vähentää laittomien huumausaineiden tarjontaa, kauppaa ja kysyntää, puuttua huumausaineiden väärinkäytöstä aiheutuviin terveydellisiin ja sosiaalisiin seurauksiin sekä valvoa tehokkaammin huumausaineiden kemiallisia esiaseteita. Osapuolten kesken sovittavat yhteistyömenetelmät ja toteutettavat toimet perustuvat Euroopan unionin huumausainestrategian periaatteisiin.

86 artikla. Osapuolet sitoutuvat tekemään yhteistyötä rikosten ja muiden laittomien toimien estämiseksi riippumatta siitä, kuuluvatko ne järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Yhteistyötä tehdään muun muassa ihmisten salakuljetuksen ja ihmiskaupan, käteisen rahan ja muiden maksuvälineiden väärentämisen, korruption, veropetosten, huumeiden ja psykotrooppisten aineiden sekä aseiden laittoman kaupan, salakuljetuksen sekä tietoverkkorikollisuuden torjumiseksi. Erityismääräyksiä annetaan yhteistyöstä rahan väärentämisen estämiseksi.

87 artikla. Osapuolet sopivat tekevänsä yhteistyötä terroritekojen ja niiden rahoituksen ehkäisemiseksi. Kyseeseen tulee muun muassa tietojen vaihto terroristiryhmistä ja niiden tukiverkostoista sekä kokemusten vaihto terrorismin torjunnan keinoista ja koulutuksesta.

VIII OSASTO: YHTEISTYÖPOLITIIKAT

88 artikla. Artiklassa annetaan yleisiä määräyksiä yhteistyöpolitiikoista. Yhteistyön tarkoituksena on edistää Montenegron kehitystä ja kasvumahdollisuuksia ja vahvistaa olemassa olevia taloussuhteita mahdollisimman laajalla pohjalla osapuolten etujen mukaisesti. Poliitikkojen yhteydessä olisi varmistettava, että myös ympäristöasiat otetaan alusta alkaen huomioon. Yhteistyöpolitiikat liitetään osaksi alueellista yhteistyökehystä, mikä yhteydessä erityistä huomiota kiinnitetään alueen vakautta edistäviin toimenpiteisiin. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi määrittellä, mitkä jäljempänä kuvatuista yhteistyöpolitiikoista tai niiden osana toteutettavista toimista ovat ensisijaisia Eurooppakumppanuuden mukaisesti. Yhteistyöaloja ovat: talous- ja kauppapolitiikka (89 artikla), tilastoalan yhteistyö (90 artikla), pankki-, vakuutus- ja muut rahoituspalvelut (91 artikla), varainhoidon sisäistä valvontaa ja ulkoista tilintarkastusta koskeva yhteistyö (92 artikla), sijoitusten edistäminen ja suoja (93 artikla), teollisuusyhteistyö (94 artikla), pienet ja keskisuuret yritykset (95 artikla), matkailu (96 artikla), maatalous ja maatalouden raaka-aineita jalostava teollisuus (97 artikla), kalastus (98 artikla), tulli (99 artikla ja pöytäkirja nro 6), verotus (100 artikla), sosiaalialan yhteistyö (101 artikla), koulutus (102 artikla), kulttuurialan yhteistyö (103 artikla), audiovisuaalialan yhteistyö (104 artikla), tietoyhteiskunta (105 artikla), sähköisen viestinnän verkot ja palvelut (106 artikla), informaatio ja viestintä (107 artikla), liikenne (108 artikla), energia (109 artikla), ydinturvallisuus (110 artikla), ympäristö (111 artikla), yhteistyö tutkimuksen ja teknologisen kehittämisen alalla (112 artikla), alueellinen ja paikallinen kehitys (113 artikla), julkishallinto (114 artikla).

Edellä mainittujen alojen yhteistyötä koskevat määräykset ovat pääsääntöisesti väljiä ja luonteeltaan tavoitteellisia.

IX OSASTO: RAHOITUSYHTEISTYÖ

115 artikla. Artiklassa mainitaan yhteisön rahoitustuen muotoina avustukset ja lainat, mukaan lukien Euroopan investointipankin

lainat. Yhteisön tuen edellytyksenä on muuan muassa edistyminen Kööpenhaminan poliittisten tavoitteiden ja Eurooppakumppanuuden erityistavoitteiden saavuttamisessa.

116 artikla. Avustuksina annettava rahoitustuki toteutetaan monivuotisen viiteohjelman ja vuotuisten toimintaohjelmien perusteella. Tuki voi kattaa kaikki yhteistyöalat. Erityistä huomiota kiinnitetään oikeuteen, vapauteen ja turvallisuuteen, lainsäädännön yhdenmukaistamiseen, talouskehitykseen ja ympäristönsuojeluun.

117 artikla. Artiklassa määrätään mahdollisuudesta myöntää poikkeuksellisesti makrotaloudellista rahoitusapua.

118 artikla. Yhteisön avustukset sovitetaan yhteen muista lähteistä tulevien avustusten kanssa.

X OSASTO: INSTITUTIONAALISET MÄÄRÄYKSET, YLEISET MÄÄRÄYKSET JA LOPPU-MÄÄRÄYKSET

119–124 artikla. Sopimuksella perustetaan säännöllisin väliajoin kokoontuva vakautus- ja assosiaationeuvosto, jonka tehtävänä on valvoa tämän sopimuksen täytäntöönpanoa ja soveltamista. Se koostuu Euroopan unionin neuvoston ja Euroopan komission jäsenistä sekä Montenegron hallituksen jäsenistä. Euroopan investointipankki osallistuu tarkkailijana sitä koskevissa asioissa. Vakautus- ja assosiaationeuvoston puheenjohtajana toimii sen työjärjestyksen määräysten mukaisesti vuorotellen yhteisön edustaja ja Montenegron edustaja. Vakautus- ja assosiaationeuvostossa tehdyt päätökset sitovat osapuolia. Se voi antaa myös suosituksia. Päätökset ja suositukset tehdään osapuolten yhteisellä sopimuksella. Vakautus- ja assosiaationeuvostoa avustaa vakautus- ja assosiaatiokomitea, joka koostuu Euroopan unionin neuvoston ja Euroopan komission edustajista sekä Montenegron hallituksen edustajista. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi siirtää toimivaltaansa vakautus- ja assosiaatiokomitealle ja perustaa myös muita erityiskomiteoita ja -elimiä. Vakautus- ja assosiaatiokomitea voi perustaa alakomiteoita, joista yksi on maahanmuuttokysymyksiä käsittelevä alakomitea.

125 artikla. Perustetaan parlamentaarinen vakautus- ja assosiaatiovaliokunta, joka muodostaa puitteet Montenegron parlamentin ja Euroopan parlamentin jäsenten kokoontumiselle ja mielipiteiden vaihdolle. Se koostuu itse määrittämiensä väliajoin.

126 artikla. Osapuolet sitoutuvat varmistamaan osapuolten kansalaisten syrjimättömän pääsyn esittämään asiansa toimivaltaiisiin tuomioistuimiin ja hallintoelimiin.

Suomen perustuslain (731/1999) 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan esimerkiksi alkuperän tai kielen perusteella. Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

127 artikla. Artiklassa määrätään sellaisista etenkin turvallisuusetuihin liittyvistä toimenpiteistä, joita sopimuksen määräykset eivät estä osapuolta toteuttamasta oman toimivaltansa rajoissa. Tällaisia ovat muun muassa toimenpiteet, jotka liittyvät tietojen luovutukseen, aseiden, ammusten ja sotatarvikkeiden tuotantoon ja kauppaan sekä osapuolen oman turvallisuuden ja yleisen järjestyksen ylläpitämiseen sisäisissä levottomuuksissa ja vakavassa kansainvälisessä jännitystilassa.

Artiklan sisältö on yhdenmukainen Euroopan unionin perustamissopimuksen 296 artiklan kanssa, joka antaa jäsenmaalle turvallisuus- ja puolustusasioita koskevan poikkeusmahdollisuuden tietyissä tilanteissa. Artiklan määräys vaikuttaa myös jäsenvaltion toimivaltaan kuuluviin muihin määräyksiin sekä useisiin kansallisen lainsäädännön säännöksiin. Tällaisia ovat esimerkiksi laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999), valmiuslaki (1080/1991), laki huoltovarmuuden turvaamisesta (1390/1992), puolustustilalaki (1083/1991), laki julkisista hankinnoista (348/2007) ja laki puolustustarvikkeiden maasta viennistä ja kauttakuljetuksesta (242/1990). Artikla liittyy myös toimenpiteisiin, joihin Suomi ryhtyy pannakseen täytäntöön YK:n peruskirjan (SopS

1/1951) VII luvun mukaiset velvoitteensa esimerkiksi Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 301 artiklan mukaisesti. Artikla ei edellytä Suomen lainsäädännön muuttamista vaan nimenomaisesti varmistaa sen, että Suomi voi ryhtyä tarvittaessa toimenpiteisiin, joista muun muassa edellä mainituissa laeissa säädetään.

128 artikla. Artiklan mukaan sopimuksen soveltamisaloilla sovelletut järjestelyt eivät saa johtaa syrjintään.

129 artikla. Osapuolet sitoutuvat sopimuksesta johtuvien velvoitteiden täyttämiseen. Kumpikin osapuoli voi saattaa vakautus- ja assosiaationeuvoston käsiteltäväksi kaikki sopimuksen soveltamista tai tulkintaa koskevat riidat. Tällöin sovelletaan 130 artiklaa ja tarvittaessa pöytäkirjaa nro 7. Mikäli osapuoli katsoo, että toinen osapuoli on jättänyt sopimuksen mukaisen velvoitteen täyttämättä, voi se toteuttaa tarvittavat toimenpiteet. Ennen näiden toimenpiteiden toteuttamista, lukuunottamatta erityisen kiireellisiä tapauksia, osapuolen on annettava vakautus- ja assosiaationeuvostolle tilanteen perusteellista tarkastelua varten tarvittavat tiedot. Toimenpiteitä valittaessa on etusijalle asetettava ne, joista on vähiten haittaa sopimuksen toiminnalle. Luetellaan sopimuksen kohdat, joita artiklan määräykset eivät koske.

130 artikla. Määrätään sopimuksen tulkintaa tai soveltamista koskevien riitojen ratkaisusta.

131 artikla. Sopimus ei vaikuta heikentävästi voimassa olevien jäsenvaltioita ja Montenegroa sitovien sopimusten perusteella myönnettyihin oikeuksiin.

132 artikla. Todetaan, että yleisperiaatteista, jotka koskevat Montenegron osallistumista yhteisön ohjelmiin, määrätään pöytäkirjassa nro 8. Määrätään, että liitteet I-VII ja pöytäkirjat nro 1-8 ovat erottamaton osa sopimusta.

133 artikla. Sopimus tehdään rajoittamattomaksi ajaksi. Kumpikin osapuoli voi irtisanoa sopimuksen, ja sopimuksen voimassaolo päättyy kuuden kuukauden kuluttua tällaisesta ilmoituksesta. Kumpikin osapuoli voi keskeyttää sopimuksen soveltamisen, jos toinen osapuoli ei noudata jotakin sopimuksen keskeistä osaa.

134–138 artikla. Määrätään sopimuksen osapuolet ja soveltamisalue, sopimuksen tallettaja, todistusvoimaiset kielet ja sopimuksen voimaantulopäivä. Se on sitä päivää seuraavan toisen kuukauden ensimmäinen päivä, jona osapuolet ovat ilmoittaneet toisilleen omien hyväksymismenettelyjensä päätökseen saattamisesta. Sopimuksen tallettaja on Euroopan unionin neuvoston pääsihteeri.

139 artikla. Sisältää määräykset väliaikaisesta sopimuksesta, jonka nojalla eräät tämän sopimuksen yhteisötoimivaltaan kuuluvat määräykset (tavaroiden vapaa liikkuvuus, liikenne) saatetaan voimaan yhteisön ja Montenegron välillä. Näitä määräyksiä koskevissa artikloissa ja pöytäkirjoissa ”sopimuksen voimaantulopäivä” tarkoittaa väliaikaisen sopimuksen voimaantulopäivää.

Sopimuksen liitteet ja pöytäkirjat

Liite I. Sisältää sopimuksen 21 artiklan mukaisesti luettelot (liitteet I a ja I b) niistä yhteisön teollisuustuotteista, joiden tuontitullit Montenegro poistaa kokonaan sopimuksen voimaantulopäivää seuraavan kolmannen tai viidennen vuoden tammikuun 1. päivänä.

Liite II. Määritellään sopimuksen 26 artiklassa mainitut ”baby beef” -naudanlihatuotteet.

Liite III. Sisältää sopimuksen 27 artiklan mukaisesti luettelot (liitteet III a, III b ja III c) niistä yhteisöstä peräisin olevista maataloustuotteista, joiden tuontitullit Montenegro poistaa kokonaan sopimuksen voimaantulopäivänä tai joiden tuontitullit poistetaan kokonaan tai alennetaan 50 prosenttiin voimaantulopäivää seuraavan neljännen vuoden tammikuun 1. päivänä.

Liite IV. Määritellään artiklan 29 mukaisesti yhteisön myönnytykset Montenegron kalastustuotteille.

Liite V. Määritellään artiklan 30 mukaisesti Montenegron myönnytykset yhteisöstä peräisin oleville kalastustuotteille.

Liite VI. Määritellään sopimuksen 52 artiklassa tarkoitetut rahoituspalvelut, joita ovat kaikki vakuutustoiminta ja siihen liittyvät palvelut, pankkipalvelut ja muut rahoituspalvelut.

Liite VII. Luetellaan sopimuksen 75 artiklassa tarkoitetut teollis- ja tekijänoikeuksia

sekä kaupallisia oikeuksia koskevat monenväliset sopimukset, joihin Montenegro sitoutuu liittymään viimeistään viiden vuoden kulluttua sopimuksen voimaantulosta, ja sopimukset, joiden velvoitteita vakautus- ja assosiaatiosopimuksen osapuolet vahvistavat pitävänsä tärkeinä.

Pöytäkirja nro 1. Määrätään 25 artiklan mukaisesti jalostettuja maataloustuotteita koskevasta kaupasta yhteisön ja Montenegron välillä. Vakautus- ja assosiaationeuvosto päättää tuoteluettelon laajentamisesta, pöytäkirjan liitteissä I ja II tarkoitettujen tullien muuttamisesta sekä tariffikiintiöiden korottamisesta tai poistamisesta.

Pöytäkirja nro 2. Sovitaan 28 artiklan mukaisesti eräiden viinien vastavuoroisista etuusmyönnytyksistä sekä viinien nimien vastavuoroisesta tunnustamisesta, suojasta ja valvonnasta sekä väkevien alkoholijuomien ja maustettujen viinien nimitysten vastavuoroisesta tunnustamisesta, suojasta ja valvonnasta.

Pöytäkirja nro 3. Määritellään 44 artiklan mukaisesti käsite ”alkuperätuotteet” ja hallinnollisen yhteistyön menetelmät, kuten keskinäinen avunanto, alkuperäselvitysten tarkastaminen ja riitojen ratkaiseminen.

Pöytäkirja nro 4. Sovitaan 61 artiklan mukaisesti maakuljetusalan yhteistyöstä erityisesti kauttakulkuliikenteen osalta. Yhteistyö kattaa maantie- ja rautatiekuljetukset sekä yhdistetyt kuljetukset ja niihin liittyvät infrastruktuurit. Sovitaan kauttakulkuliikenteen vapauttamisesta kokonaan sopimuksen voimaantulopäivänä.

Pöytäkirja nro 5. Määrätään 73 artiklan mukaisesti terästeollisuuteen sovellettavan valtioneuvoston säännöistä.

Pöytäkirja nro 6. Sovitaan 99 artiklan mukaisesti keskinäisestä hallinnollisesta avunannosta tulliasioissa tavoitteena varmistaa, että tullilainsäädäntöä sovelletaan oikein. Pöytäkirja ei rajoita rikosasioissa annettavaa keskinäistä avunantoa koskevien sääntöjen soveltamista.

Pöytäkirja nro 7. Määrätään 129 artiklan mukaisesti riitojen ratkaisemisesta tapauksissa, jotka koskevat sopimuksen osastojen IV, V ja VI tiettyjä kohtia.

Pöytäkirja nro 8. Määrätään 132 artiklan mukaisesti yleisperiaatteista, jotka koskevat

Montenegron osallistumista yhteisön ohjelmiin.

Päätösasiakirja ja julistukset

Sopimuksen päätösasiakirjan liitteenä olevassa yhteisessä julistuksessa osapuolet ilmoittavat tulkintansa sopimuksen 75 artiklasta. Liitteenä olevassa yksipuolisessa julistuksessa yhteisö ja jäsenvaltiot ilmoittavat yhteisön asetuksen (EY) N:o 2007/2000 perusteella myöntämien poikkeuksellisten kaupan toimenpiteiden soveltamisesta. Julistukset eivät ole oikeudellisesti sitovia asiakirjoja. Päätösasiakirjaa ja julistuksia ei ole julkaistu tämän hallituksen esityksen liitteenä. Tekstit ovat nähtävänä Euroopan unionin neuvoston julkisessa asiakirjahakemistossa ”<http://register.consilium.europa.eu>”.

2 Lakiehdotuksen perustelut

1 §. Lain 1 § sisältää tavanomaisen blankettilain säännöksen, jolla saatetaan voimaan lailla ne sopimuksen määräykset, jotka kuuluvat lainsäädännön alaan. Lainsäädännön alaan kuuluvia määräyksiä selostetaan jäljempänä eduskunnan suostumuksen tarpeellisuutta koskevassa jaksossa.

2 §. Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan tavavallan presidentin asetuksella säädettävänä ajankohtana samanaikaisesti kuin sopimus tulee voimaan.

3 Voimaantulo

Osapuolet ratifioivat tai hyväksyvät sopimuksen omien menettelyjensä mukaisesti. Ratifiointi- tai hyväksymiskirjat talletetaan Euroopan unionin neuvoston pääsihteeristöön. Sopimus tulee voimaan sitä päivää seuraavan toisen kuukauden ensimmäisenä päivänä, jona osapuolet ovat ilmoittaneet toisilleen hyväksymismenettelyjensä päätökseen saattamisesta. Hyväksymisestään ovat hallituksen esityksen antamisajankohtaan mennessä ilmoittaneet Bulgaria, Itävalta, Latvia, Portugali, Slovakia, Slovenia, Tanska, Unkari ja Viro. Esitykseen sisältyvä laki on tarkoitettu tulemaan voimaan samana ajankohtana kuin sopimus tulee voimaan.

Montenegron vakautus- ja assosiaatiosopimus sisältää määräyksiä, jotka kuuluvat Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 18 §:n mukaan maakunnan lainsäädäntövaltaan. Esitykseen liittyvän voimaansaattamislain voimaantulemiselle on siten saatava itsehallintolain 59 § 2 momentin mukaan Ahvenanmaan maakuntapäivien hyväksyminen.

4 Eduskunnan suostumuksen tarpeellisuus ja käsittelyjärjestys

4.1 Eduskunnan suostumuksen tarpeellisuus

Euroopan yhteisön ja jäsenvaltioiden välinen toimivallanjako

Montenegron kanssa tehty vakautus- ja assosiaatiosopimus on luonteeltaan jaetun toimivallan sopimus eli niin sanottu sekasopimus, joka sisältää sekä yhteisön että jäsenvaltioiden toimivaltaan kuuluvia määräyksiä. Jotkut näistä määräyksistä kuuluvat yhteisön yksinomaiseen toimivaltaan, toiset taas yhteisön ja sen jäsenvaltioiden jaettuun toimivaltaan. Osassa sopimuksen kattamista kysymyksistä toimivalta kuuluu yksinomaan jäsenvaltioille. Eduskunta hyväksyy tällaisen sopimuksen vakiintuneen käytännön mukaan vain niiltä osin kuin se kuuluu Suomen toimivaltaan (esim. PeVL 6/2001 vp, PeVL 31/2001, PeVL 16/2004 vp, PeVL 24/2004 vp).

Sopimuksessa itsessään ei ole määräyksiä, jotka osoittaisivat, miten toimivalta tarkkaan ottaen jakautuu. *Yhteisöllä* on kuitenkin katsottava olevan *yksinomainen toimivalta* niiden vakautus- ja assosiaatiosopimuksen määräysten osalta, jotka on sisällytetty myös kauppaa ja kaupan liitännäistoimenpiteitä koskevaan Euroopan yhteisön ja Montenegron välillä tehtyyn väliaikaiseen sopimukseen. Tällaisia ovat vakautus- ja assosiaatiosopimuksen määräykset tavaroiden vapaasta liikkuvuudesta (sopimuksen IV osasto, liitteet I–V sekä pöytäkirjat nro 1, 2 ja 3) sekä siihen suorassa yhteydessä olevat määräykset kauttakulkuliikenteestä (pöytäkirjan nro 4 asianomaiset kohdat). Myös määräykset vaihtotaseeseen liittyvistä maksuista ja siir-

roista (V osasto 62 artikla) sekä maksutasevaikeuksiin liittyvistä rajoituksista (V osasto 69 artikla) kuuluvat yhteisön yksinomaiseen toimivaltaan. Sama koskee kilpailusääntöjä ja muita taloutta koskevia määräyksiä (VI osasto 73 ja 74 artikla sekä pöytäkirja nro 5), teollis- ja tekijänoikeuksia sekä kaupallisia oikeuksia (VI osasto 75 artikla ja liite VII) ja tullialan yhteistyötä (VIII osasto 99 artikla) koskevia määräyksiä.

Yhteisöllä ei ole toimivaltaa toteuttaa niin sanottua poliittista vuoropuhelua kolmansien valtioiden kanssa, joten sopimuksen asiaa koskevat määräykset (II osasto) kuuluvat *jäsenvaltioiden toimivaltaan*. Nämä määräykset (10–13 artikla) eivät edellytä Suomessa voimassa olevan lainsäädännön muuttamista.

Muilta kuin edellä mainituilta osin sopimuksen määräykset kuuluvat *osittain Euroopan yhteisön ja osittain jäsenvaltioiden toimivaltaan*. Jäsenvaltioilla on merkittävässä määrin toimivaltaa erityisesti työntekijöiden liikkuvuutta, sijoittautumista, palvelujen tarjoamista ja pääomanliikkeitä koskevien määräysten (V osasto) osalta. Sama koskee myös oikeutta, vapautta ja turvallisuutta koskevia määräyksiä (VII osasto) sekä eräitä yhteistyöpolitiikan lohkoja (VIII osasto). Myös alueellinen yhteistyö (III osasto), lainsäädännön lähentäminen, lainvalvonta ja kilpailusäännöt (VI osasto) sekä rahoitusyhteistyö (IX osasto) kuuluvat ainakin osittain jäsenvaltioiden toimivaltaan. Sopimuksen institutionaaliset ja muut horisontaaliset määräykset (X osasto) taas kuuluvat yhteisön toimivaltaan siltä osin kuin niitä sovelletaan sopimuksen muiden, yhteisön toimivaltaan kuuluvien määräysten soveltamisen yhteydessä. Vastaavasti, kun kysymys on jäsenvaltioiden toimivaltaan kuuluvista asioista, sopimuksen institutionaaliset määräykset kuuluvat näiltä osin jäsenvaltioiden toimivaltaan.

Lainsäädännön alaan kuuluvat sopimusmääräykset

Perustuslain 94 §:n 1 momentin mukaan eduskunta hyväksyy muun muassa sellaiset valtiosopimukset ja muut kansainväliset velvoitteet, jotka sisältävät lainsäädännön alaan kuuluvia määräyksiä. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännön mukaan

perustuslaissa tarkoitettu eduskunnan hyväksymistöimivalta kattaa kaikki aineelliselta luonteeltaan lain alaan kuuluvat kansainvälisen velvoitteen määräykset. Sopimuksen määräykset on luettava lainsäädännön alaan, 1) jos määräys koskee jonkin perustuslaissa turvattun perusoikeuden käyttämistä tai rajoittamista, 2) jos määräys muutoin koskee yksilön oikeuksien tai velvollisuuksien perusteita, 3) jos määräyksen tarkoittamasta asiasta on perustuslain mukaan säädettävä lailla, taikka 4) jos määräyksen tarkoittamasta asiasta on voimassa lain säännöksiä tai 5) siitä on Suomessa vallitsevan käsityksen mukaan säädettävä lailla. Kysymykseen ei vaikuta se, onko jokin määräys ristiriidassa vai sopusoinnussa Suomessa lailla annetun säännöksen kanssa (PeVL 11/2000 vp, 12/2000 vp ja 45/2000 vp).

Sopimuksen 2 artiklassa todetaan, että sopimuksen olennaisen osan muodostavat demokratian periaatteiden ja ihmisoikeuksien kunnioitus sellaisina kuin ne määrittellään ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa, Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, Helsingin päätösasiakirjassa ja uutta Eurooppaa koskevassa Pariisin peruskirjassa. Perustuslakivaliokunta on katsonut (PeVL 45/2000 vp; PeVL 31/2001 vp), etteivät sellaiset yleispiirteiset ja julistuksenomaiset määräykset, joissa osapuolet vahvistavat sitoumuksensa kunnioittaa ihmisoikeuksia, vaikuta Suomen kansainvälisten velvoitteiden sisältöön tai laajuuteen ihmisoikeuksien alalla. Tällaisilla määräyksillä on kuitenkin aikaisempaan verrattuna uudentyypistä sitovaa merkitystä sopimuksen 130 artiklan mukaisen neuvottelu- ja sanktiomenettelyn vuoksi, joten sopimuksen ihmisoikeusmääräysten on katsottava kuuluvan lainsäädännön alaan (ks. PeVL 31/2001 vp).

Sopimuksen 49 artiklan syrjimättömyysperiaatteen toteuttamiseen liittyvät Suomessa muun muassa perustuslain 6 §, työsopimuslain (55/2001) 2 luvun 2 § ja rikoslain (39/1889) 47 luvun 3 §. Ulkomaalaisen maahantulosta, oleskelusta ja työnteosta säädetään ulkomaalaislaissa (301/2004). Artiklan määräykset kuuluvat lainsäädännön alaan, koska ne sisältävät yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteita koskevia seikkoja ja koska niistä on Suomessa voimassa lain-

tasoista sääntelyä, vaikka ne eivät edellytäkään olemassa olevien lakien muuttamista.

Sopimuksen 51 artiklan määräykset sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamisesta koskevat yksilön oikeuksia ja velvollisuuksia. Niillä on yhteys perustuslain 19 §:n 2 momentissa mainittujen sosiaalisten riskien varalta luotuun sosiaaliturvaan, joka taataan lailla ja joka tällöin kuuluu lainsäädännön alaan. Sopimus ei kuitenkaan edellytä lainsäädännön muuttamista.

Sopimuksen sijoittautumisoikeutta ja palvelujen tarjontaa koskevat 52-61 artiklat sekä liite VI sisältävät jäsenvaltioiden osittaiseen toimivaltaan ja Suomessa lainsäädännön alaan kuuluvaa sääntelyä. Yhteisön sijoittautumisoikeutta ja palvelujen vapaata tarjontaa koskevat säännökset eivät lähtökohtaisesti kata kolmansista valtioista tapahtuvaa taloudellista toimintaa. Kun kolmansista maista tuleva henkilö tai yhtiö haluaa aloittaa ammatinharjoittamisen tai perustaa yhtiön jossakin jäsenvaltiossa, häneen sovelletaan kyseisen jäsenvaltion kansallista lainsäädäntöä. Sijoittautumisoikeutta koskevat määräykset liittyvät perustuslain 18 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan jokaisella on lain mukaan oikeus hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Määräykset kuuluvat lainsäädännön alaan.

Sopimuksen 88–114 artiklassa määritellään yhteistyöpolitiikkoihin kuuluvat alat. Yhteistyön kehittäminen ei kuulu lain alaan eikä sellaisenaan edellytä lainsäädännöllisiä toimenpiteitä, mutta asiallisesti useat näissä artikloissa esitetyt yhteistyön kohteina olevat asiat kuuluvat Suomessa lain alaan.

Sopimuksen 119–124 artikla sisältää määräykset vakautus- ja assosiaationeuvoston perustamisesta ja toiminnasta. Jäsenvaltio on neuvostossa edustettuna Euroopan unionin neuvoston edustajan kautta. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi paitsi antaa suosituksia, myös tehdä osapuolia sitovia päätöksiä. Sopimus sisältää kuitenkin verrattain vähäisenä pidettävän mahdollisuuden siihen, että vakautus- ja assosiaationeuvoston päätökset koskettavat kysymyksiä, jotka yhteisön perustamissopimusten mukaan ovat jäsenvaltion toimivallassa ja Suomen perustuslain kannalta kuuluvat lainsäädännön alaan. Koska sopimusta hallinnoiva vakautus- ja assosi-

aationeuvosto saa kuitenkin osapuolia sitovaa päätösvaltaa, sopimuksen määräykset vakautus- ja assosiaationeuvoston perustamisesta ja toiminnasta kuuluvat näiltä osin lainsäädännön alaan ja edellyttävät eduskunnan suostumusta.

Sopimuksen 126 artiklan mukaan osapuolet sitoutuvat varmistamaan, että toisen osapuolen luonnolliset ja oikeushenkilöt voivat, ilman syrjintää sen omiin kansalaisiin verrattuna esittää asiansa osapuolten toimivaltaisille tuomioistuimille ja hallintoelimille puolustaessaan yksilönoikeuksiaan ja omistusoikeuksiaan. Määräys sisältää myös jäsenvaltion toimivaltaan kuuluvaa sääntelyä, joka liittyy Suomessa perustuslain 6 ja 21 §:n noudattamiseen ja kuuluu lainsäädännön alaan.

Sopimuksen 127 artiklan kanssa sanamuodoltaan samanlainen määräys sisältyy myös kauppa- ja kaupan liitännäistoimenpiteitä koskevaan väliaikaiseen sopimukseen. Vakautus- ja assosiaatiosopimuksen yhteydessä tämä artikla, joka sisältää sopimuksen sallimat poikkeusmääräykset, vaikuttaa myös jäsenvaltioiden toimivaltaan kuuluviin muihin määräyksiin sekä useisiin kansallisen lainsäädännön säännöksiin. Tällaisia ovat esimerkiksi laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999), valmiuslaki (1080/1991), laki huoltovarmuuden turvaamisesta (1390/1992), puolustustalaki (1083/1991), laki julkisista hankinnoista (348/2007) ja laki puolustustarvikkeiden maasta viennistä ja kauttakuljetuksesta (242/1990). Määräys kuuluu lainsäädännön alaan.

4.2 Käsittelyjärjestys

Sopimus ei sisällä määräyksiä, jotka koskisivat perustuslakia sen 94 §:n 2 momentissa tai 95 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla. Sopimus voidaan hallituksen käsityksen mukaan hyväksyä äänen enemmistöllä ja ehdotus sen voimaansaattamislainsiksi voidaan hyväksyä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä. Edellä olevan perusteella ja perustuslain 94 §:n mukaisesti esitetään,

että Eduskunta hyväksyisi Luxemburgissa 15 päivänä lokakuuta 2007 Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsen-

*valtioiden sekä Montenegron tasaval-
lan välillä tehdyn vakautus- ja assosi-
aatiopimuksen siltä osin kuin se kuu-
luu Suomen toimivaltaan.*

Koska sopimus sisältää määräyksiä, jotka
kuuluvat lainsäädännön alaan, annetaan sa-
malla Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava
lakiehdotus:

Lakiehdotus

Laki

Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Montenegron tasavallan välisen vakautus- ja assosiaatiosopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §
Luxemburgissa 15 päivänä lokakuuta 2007 Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Montenegron tasavallan välillä tehdyn vakautus- ja assosiaatiosopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvat määräykset ovat laki-	na voimassa sellaisina kuin Suomi on niihin sitoutunut.
	2 §
Tämän lain voimaantulosta säädetään tasavallan presidentin asetuksella.

Helsingissä 28 päivänä marraskuuta 2008

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Ulkoasiainministeri *Alexander Stubb*

Sopimusteksti

**EUROOPAN YHTEISÖJEN JA NIIDEN JÄSENVALTIOIDEN SEKÄ
MONTENEGRON TASAVALLAN VÄLINEN
VAKAUTUS- JA ASSOSIAATIOSOPIMUS**

BELGIAN KUNINGASKUNTA,
BULGARIAN TASAVALTA,
TŠEKIN TASAVALTA,
TANSKAN KUNINGASKUNTA,
SAKSAN LIITTOTASAVALTA,
VIRON TASAVALTA,
HELLEENIEN TASAVALTA,
ESPANJAN KUNINGASKUNTA,
RANSKAN TASAVALTA,
IRLANTI, ITALIAN TASAVALTA,
KYPROKSEN TASAVALTA,
LATVIAN TASAVALTA,
LIETTUAN TASAVALTA,
LUXEMBURGIN SUURHERTTUAKUNTA,
UNKARIN TASAVALTA,
MALTAN TASAVALTA,
ALANKOMAIDEN KUNINGASKUNTA,
ITÄVALLAN TASAVALTA,
PUOLAN TASAVALTA,
PORTUGALIN TASAVALTA,
ROMANIA,
SLOVENIAN TASAVALTA,

SLOVAKIAN TASAVALTA,

SUOMEN TASAVALTA,

RUOTSIN KUNINGASKUNTA,

ISON-BRITANNIAN JA POHJOIS-IRLANNIN YHDISTYNYT KUNINGASKUNTA,

Euroopan yhteisön perustamissopimuksen, Euroopan atomienergiayhteisön perustamissopimuksen

ja Euroopan unionista tehdyn sopimuksen sopimuspuolet, jäljempänä 'jäsenvaltiot', ja

EUROOPAN YHTEISÖ ja EUROOPAN ATOMIENERGIAYHTEISÖ,

jäljempänä 'yhteisö',

sekä

MONTENEGRON TASAVALTA,

jäljempänä 'MONTENEGRO',

joista jäljempänä käytetään nimitystä 'osapuolet',

OTTAVAT HUOMIOON osapuolten vahvat siteet ja yhteiset arvot, niiden halun vahvistaa näitä siteitä ja luoda vastavuoroisuuteen ja yhteisiin etuihin perustuvat tiiviit ja kestävät suhteet, joiden ansiosta Montenegro voi vahvistaa ja laajentaa suhteita yhteisöön ja sen jäsenvaltioihin,

OTTAVAT HUOMIOON tämän sopimuksen merkityksen Kaakkois-Euroopan maita koskevan vakautus- ja assosiaatioprosessin kannalta, perustettaessa ja lujitettaessa yhteistyöhön perustuvaa vakaata eurooppalaista järjestystä, jossa Euroopan unioni on kantavana voimana, sekä vakaussopimuksen kannalta,

OTTAVAT HUOMIOON Euroopan unionin valmiuden liittää Montenegro mahdollisimman tiiviisti Euroopan poliittiseen ja taloudelliseen valtavirtaan, ja sen, että maa on mahdollinen EU:n jäsen ehdokas Euroopan unionista tehdyn sopimuksen mukaisesti sillä edellytyksellä, että se täyttää kesäkuussa 1993 kokoontuneen Eurooppa-neuvoston vahvistamat arviointiperusteet sekä vakautus- ja assosiaatioprosessin ehdot ja panee onnistuneesti täytäntöön tämän sopimuksen ja erityisesti sen alueellista yhteistyötä koskevat määräykset,

OTTAVAT HUOMIOON Eurooppa-kumppanuuden, jossa määritellään toiminnan painopisteet maan tukemiseksi sen pyrkimyksissä lähentyä Euroopan unioniin, OTTAVAT HUOMIOON, että osapuolet ovat sitoutuneet edistämään kaikin keinoin Montenegron ja koko alueen poliittista, taloudellista ja instituutionaalista vakautusta kansalaisyhteiskunnan, demokratian ja instituutioiden kehittämisen, julkishallinnon uudistamisen, alueellisen kaupan integraation, kaupallisen ja taloudellisen yhteistyön tehostamisen, eri alueiden, varsinkin oikeuden, vapauden ja turvallisuuden alan yhteistyön lisäämisen sekä kansallisen ja alueellisen turvallisuuden vahvistamisen kautta,

OTTAVAT HUOMIOON, että tämän sopimuksen perustana on osapuolten sitoutuminen poliittisten ja taloudellisten vapauksien lisäämiseen sekä niiden sitoutuminen ihmisoikeuksien, myös kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeuksien, ja oikeusvaltioperiaatteen kunnioittamiseen sekä monipuoluejärjestelmään ja vapaisiin ja oikeudenmukaisiin vaaleihin nojautuvien demokraattisten periaatteiden noudattamiseen,

OTTAVAT HUOMIOON osapuolten sitoumuksen panna täysimääräisesti täytäntöön kaikkien Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan, ETYJ:n ja erityisesti Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökokouksen päätösasiakirjan, jäljempänä 'Helsingin päätösasiakirja', sekä Madridin ja Wienin kokousten päätösasiakirjojen, uutta Eurooppaa koskevan Pariisin peruskirjan sekä Kaakkois-Euroopan vakaussopimuksen periaatteet ja määräykset edistääkseen alueellista vakautta ja alueen maiden välistä yhteistyötä,

VAHVISTAVAT kaikkien pakolaisten ja sisäisten pakolaisten paluuoikeudet sekä heidän omaisuutensa ja muiden ihmisoikeuksiensa suojelun, OTTAVAT HUOMIOON osapuolten sitoutumisen vapaan markkinatalouden periaatteisiin ja kestäväan kehitykseen sekä yhteisön valmiuden edistää talousuudistusten toteuttamista Montenegrossa,

OTTAVAT HUOMIOON, että osapuolet ovat sitoutuneet vapaakauppaan WTO:n jäsenyydestä johtuvien oikeuksien ja velvollisuuksien mukaisesti,

OTTAVAT HUOMIOON osapuolten toiveen kehittää edelleen säännöllistä poliittista vuoropuhelua molempia osapuolia kiinnostavista kahdenvälisistä ja kansainvälisistä asioista, alueelliset näkökohdat mukaan luettuina, ottaen huomioon Euroopan unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan (YUTP),

OTTAVAT HUOMIOON, että osapuolet ovat sitoutuneet torjumaan järjestäytyntä rikollisuutta ja lujittamaan terrorismin vastaista yhteistyötään 20 päivänä lokakuuta 2001 järjestetysssä Eurooppakonferenssissa annetun julistuksen pohjalta,

OVAT VAKUUTTUNEITA siitä, että vakautus- ja assosiaatiosopimus, jäljempänä 'tämä sopimus', luo uudenlaisen ilmapiirin keskinäisille taloussuhteille ja ennen kaikkea kaupan ja investointien kehitykselle, jotka kaikki ovat olennaisen tärkeitä tekijöitä talouden rakenneuudistuksen ja nykyaikaistamisen kannalta, PITÄVÄT MIELESSÄ Montenegron sitoumuksen lähentää keskeisten alojen lainsäädäntöään yhteisön säännösten kanssa ja panna nämä säädökset tosiasiallisesti täytäntöön,

OTTAVAT HUOMIOON, että yhteisö haluaa päättäväisesti tukea uudistusten toteuttamista ja hyödyntää tätä varten kattavan monivuotisen viiteohjelman pohjalta kaikkia saatavilla olevia yhteistyötä sekä teknistä, rahoituksellista ja taloudellista apua koskevia asiakirjoja,

VAHVISTAVAT, että Euroopan yhteisön perustamissopimuksen kolmannen osan IV osaston soveltamisalaan kuuluvat tämän sopimuksen määräykset sitovat Yhdistynyttä kuningaskuntaa ja Irlantia erillisinä sopimuspuolina eivätkä osana Euroopan yhteisöä, kunnes Yhdistynyt kuningaskunta tai Irlanti (tapauksen mukaan) ilmoittaa Montenegrolle, että määräykset sitovat sitä osana Euroopan yhteisöä Euroopan unionista tehtyyn sopimukseen ja Euroopan yhteisön perustamissopimukseen liitetyn, Yhdistyneen kuningaskunnan ja Irlannin asemaa koskevan pöytäkirjan mukaisesti. Sama koskee myös Tanskaa mainittuihin sopimukseen liitetyn, Tanskan asemaa koskevan pöytäkirjan mukaisesti,

PALAUTTAVAT MIELEEN, että Zagrebin huippukokouksessa edellytettiin vakautus- ja assosiaatioprosessiin osallistuvien maiden ja Euroopan unionin suhteiden lujittamista edelleen

sekä alueellisen yhteistyön tehostamista, PALAUTTAVAT MIELEEN, että Thessalonikin huippukokouksessa lujitettiin vakautus- ja assosiaatioprosessin asemaa Euroopan unionin ja Länsi-Balkanin maiden välisten suhteiden poliittisena kehyksenä ja korostettiin, että näiden maiden yhdentyminen Euroopan unioniin tapahtuu niiden yksilöllisen uudistustahdin ja saavutusten perusteella,

PALAUTTAVAT MIELEEN, että 19 päivänä joulukuuta 2006 allekirjoitettiin Bukarestissa Keski-Euroopan vapaakauppasopimus, jolla parannetaan alueen houkuttelevuutta investointikohteena ja sen mahdollisuuksia yhdyntä maailmantalouteen,

HALUAVAT aloittaa tiiviimmän yhteistyön kulttuurin alalla ja kehittää tiedonvaihtoa,

OVAT SOPINEET SEURAAVAA:

1 ARTIKLA

1. Perustetaan yhteisön ja niiden jäsenvaltioiden sekä Montenegron tasavallan välinen assosiaatio.

2. Tämän assosiaation tavoitteena on:

a) tukea Montenegron pyrkimyksiä lujittaa demokratiaa ja oikeusvaltioperiaatetta,

b) edistää Montenegron poliittista, taloudellista ja institutionaalista vakauttamista sekä alueen vakauttamista,

c) luoda poliittiselle vuoropuhelulle asianmukainen kehys, joka mahdollistaa tiiviiden poliittisten suhteiden kehittämisen osapuolten välille,

d) tukea Montenegron pyrkimyksiä kehittää taloudellista ja kansainvälistä yhteistyötä muun muassa lainsäädäntönsä lähentämisellä yhteisön säännösten kanssa,

e) tukea Montenegron pyrkimyksiä saattaa loppuun siirtyminen toimivaan markkinatalouteen,

f) edistää sopusointuisia taloussuhteita ja kehittää asteittain vapaakauppa-alue yhteisön ja Montenegron välille,

g) edistää alueellista yhteistyötä kaikilla tämän sopimuksen soveltamisalaan kuuluvilla aloilla.

I OSASTO

YLEISET PERIAATTEET

2 ARTIKLA

Osapuolten sisä- ja ulkopolitiikan perustan ja olennaisen osan tätä sopimusta muodostavat ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa ilmaistujen ja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyssä yleissopimuksessa, Helsingin päätöksiä kirjassa ja uutta Eurooppaa koskevassa Pariisin peruskirjassa määriteltujen demokratian periaatteiden ja ihmisoikeuksien kunnioitus, kansainvälisen oikeuden periaatteiden, mukaan lukien täysimääräinen yhteistyö entisen Jugoslavian alueen kansainvälisen rikostuomioistuimen (ICTY) kanssa, ja oikeusvaltioperiaatteen noudattaminen sekä taloudellista yhteistyötä käsitelleen Bonnin ETYkokouksen päätöksiä kirjassa ilmaistut markkinatalouden periaatteet.

3 ARTIKLA

Joukkotuhoaseiden ja niiden kantolaitteiden leviämisen estäminen on olennainen osa tätä sopimusta.

4 ARTIKLA

Osapuolet vahvistavat pitävänsä tärkeänä kansainvälisten velvoitteiden täyttämistä ja erityisesti täysipainoista yhteistyötä ICTY:n kanssa.

5 ARTIKLA

Kansainvälinen ja alueellinen rauha ja vakaus, hyvien naapuruussuhteiden kehittäminen, ihmisoikeudet ja vähemmistöjen kunnioitus ja suojeleminen ovat keskeisiä tekijöitä vakautus- ja assosiaatioprosessissa, johon viitataan 21 päivänä kesäkuuta 1999 tehdyissä neuvoston päätelmissä. Tämä sopimus tehdään ja pannaan täytäntöön 29 päivänä huhtikuuta 1997 tehtyjen Euroopan unionin neuvoston päätelmien ja Montenegron omien asioiden perusteella.

6 ARTIKLA

Montenegro sitoutuu jatkamaan yhteistyön ja hyvien naapuruussuhteiden edistämistä alueen muiden maiden kanssa, mikä tarkoittaa muun muassa asianmukaisia henkilöiden, tavaroiden, pääomien ja palvelujen liikkuvuutta koskevia keskinäisiä myönnytyksiä ja erityisesti rajavalvontaa sekä järjestäytyneen rikollisuuden, korruption, rahanpesun, laittoman maahanmuuton ja laittoman kaupan, mukaan lukien erityisesti ihmiskaupan, pienten kevytaseiden ja laittomien huumeainesten kaupan, torjuntaa koskevien yhteisen

edun mukaisten hankkeiden kehittämistä. Tällainen sitoumus on keskeinen tekijä osapuolten suhteiden ja yhteistyön kehittämisen kannalta ja lisää siten alueellista vakautta.

7 ARTIKLA

Osapuolet vahvistavat terrorismin torjunnan ja tämä alan kansainvälisten velvoitteiden täyttämisen tärkeyden.

8 ARTIKLA

Assosiaatio toteutetaan asteittain enintään 5 vuoden pituisen siirtymäkauden aikana.

Jäljempänä 119 artiklalla perustettu vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee säännöllisesti vuosittain sopimuksen täytäntöönpanoa ja lainsäädännöllisten hallinnollisten, institutionaalisten ja taloudellisten uudistusten hyväksymistä ja täytäntöönpanoa Montenegrossa. Tarkastelu toteutetaan sopimuksen johdanto-osan perusteella ja sen yleisten periaatteiden mukaisesti. Tarkastelussa otetaan huomioon tämän sopimuksen kannalta olennaiset Eurooppa-kumppanuuden ensisijaiset tavoitteet ja noudatetaan vakautus- ja assosiaatioprosessissa käyttöön otettuja järjestelyjä, erityisesti vakautus- ja assosiaatioprosessin edistymistä koskevaa kertomusta.

Vakautus- ja assosiaationeuvosto antaa suosituksia ja voi tehdä päätöksiä tarkastelun perusteella. Kun tarkastelussa todetaan erityisiä ongelmia, ne käsitellään noudattaen sopimuksessa käyttöön otettuja riidanratkaisumenettelyjä.

Täydellinen assosiaatio toteutetaan asteittain. Viimeistään kolmantena vuonna sopimuksen voimaantulosta vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee sopimuksen soveltamista perusteellisesti. Tämän tarkastelun perusteella vakautus- ja assosiaationeuvosto arvioi Montenegron edistymistä ja voi tehdä päätöksiä assosiaation seuraavista vaiheista.

Edellä mainittua tarkastelua ei sovelleta tavaroiden vapaaseen liikkuvuuteen, jonka osalta IV osastossa määrätään erityisjärjestelyistä.

9 ARTIKLA

Sopimus on täysin asiaa koskevien WTO:n sääntöjen ja erityisesti tullitariffeja ja kauppaa koskevan yleissopimuksen 1994 (GATT 1994 –sopimus) XXIV artiklan ja palvelukaupan yleissopimuksen (GATS-sopimus) V artiklan mukainen, ja se pannaan täytäntöön niitä noudattaen.

II OSASTO

POLIITTINEN VUOROPUHELU

10 ARTIKLA

1. Osapuolten poliittista vuoropuhelua kehitetään edelleen tämän sopimuksen puitteissa. Vuoropuhelu tukee ja lujittaa Euroopan unionin ja Montenegron lähentymistä toisiinsa ja edistää tiiviiden yhteisvastuullisuuteen perustuvien yhteyksien ja uusien yhteistyömuotojen syntyä osapuolten välillä.

2. Poliittisen vuoropuhelun tarkoituksena on edistää erityisesti:

a) Montenegron täysimääräistä yhdentymistä demokraattisten valtioiden yhteisöön ja asteittaista lähentymistä Euroopan unioniin,

b) osapuolten näkökantojen lähentäminen kansainvälisissä kysymyksissä, myös yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan liittyvissä kysymyksissä, muun muassa asianmukaisen tietojenvaihdon avulla ja erityisesti kysymyksissä, joilla todennäköisesti on merkittäviä vaikutuksia osapuoliin,

c) alueellista yhteistyötä ja hyvien naapurussuhteiden kehittämistä,

d) Euroopan turvallisuutta ja vakautta koskevien yhteisten näkemysten syntyä, myös niillä aloilla, jotka kuuluvat Euroopan unionin yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan.

3. Osapuolet katsovat, että joukkotuhousteiden ja niiden kantolaitteiden leviäminen niin valtiollisille kuin valtioista riippumattomille toimijoille on yksi vakavimmista kansainvä-

lisen vakauden ja turvallisuuden uhkatekijöistä. Tästä syystä osapuolet sopivat tekevänsä yhteistyötä ja osallistuvansa joukkotuhousoseiden ja niiden kantolaitteiden leviämisen estämiseen panemalla kansallisella tasolla täytäntöön kansainvälisistä aseriisunta- ja asensulkusopimuksista johtuvat velvoitteensa ja noudattamalla niitä sekä muita asioita koskevia kansainvälisiä velvoitteita täysimääräisesti. Osapuolet sopivat, että tämä määräys muodostaa olennaisen osan tätä sopimusta ja sisältyy poliittiseen vuoropuheluun, joka edistää ja lujittaa näitä tekijöitä.

Lisäksi osapuolet sopivat tekevänsä yhteistyötä ja osallistuvansa joukkotuhousoseiden ja niiden kantolaitteiden leviämisen estämiseen:

a) toteuttamalla toimia kaikkien muiden asioita koskevien kansainvälisten asiakirjojen allekirjoittamiseksi, ratifiointiseksi tai niihin liittymiseksi tapauksesta riippuen ja niiden panemiseksi täysimääräisesti täytäntöön,

b) luomalla tehokkaan kansallisen vientivalvontajärjestelmän, jolla valvotaan joukkotuhousoseisiin liittyvien tavaroiden vientiä ja kauttakulkua, mukaan luettuna kaksikäyttöteknologian loppukäytön valvonta, ja johon sisältyy tehokkaat seuraamukset vientivalvonnan laiminlyömisestä.

c) Tätä asiaa koskevaa poliittista vuoropuhelua käydään aluetasolla.

11 ARTIKLA

1. Poliittista vuoropuhelua käydään vakautus- ja assosiaationeuvostossa, jolla on yleinen vastuu kaikissa niissä kysymyksissä, jotka osapuolet haluavat saattaa sen käsiteltäväksi.

2. Osapuolten pyynnöstä poliittinen vuoropuhelu voidaan toteuttaa myös seuraavissa muodoissa:

a) kokoukset, joita järjestetään tarvittaessa Montenegroa sekä Euroopan unionin neuvoston puheenjohtajavaltiota, pääsihteerinä/yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan

korkeaa edustajaa ja Euroopan komissiota edustavien johtavien virkamiesten välillä,

b) osapuolten välisten diplomaattisten yhteyksien täysimääräinen hyödyntäminen, mukaan luettuina asianmukaiset yhteydet kolmansissa maissa, Yhdistyneissä Kansakunnissa, ETYJ:ssä, Euroopan neuvostossa ja muilla kansainvälisillä foorumeilla,

c) kaikki muut keinot, joilla voidaan edistää poliittisen vuoropuhelun lujittamista, kehittämistä ja lisäämistä, mukaan lukien Thessalonikissa 19 ja 20 päivänä kesäkuuta 2003 kokoontuneen Eurooppa-neuvoston päätelmiin sisältyvässä Thessalonikin toimintasuunnitelmassa esitetyt keinot.

12 ARTIKLA

Parlamentaarisella tasolla poliittista vuoropuhelua käydään 125 artiklassa perustetussa parlamentaarisessa vakautus- ja assosiaatiovaliokunnassa.

13 ARTIKLA

Poliittista vuoropuhelua voidaan käydä monenvälisellä tasolla ja aluetasolla, jolloin siihen osallistuu myös muita alueen maita, sekä EU:n ja Länsi-Balkanin foorumin puitteissa.

III OSASTO

ALUEELLINEN YHTEISTYÖ

14 ARTIKLA

Osana sitoutumistaan kansainväliseen ja alueelliseen rauhaan ja vakauteen sekä hyvien naapuruussuhteiden kehittämiseen Montenegro edistää aktiivisesti alueellista yhteistyötä. Yhteisön teknisen avun ohjelmilla voidaan tukea hankkeita, joilla on alueellinen tai rajat ylittävä ulottuvuus.

Aikoessaan lisätä yhteistyötään jäljempänä 15, 16 ja 17 artiklassa mainittujen maiden kanssa Montenegron on ilmoitettava asiasta

yhteisölle ja sen jäsenvaltioille ja neuvoteltava niiden kanssa X osaston määräysten mukaisesti.

Montenegro panee täysimääräisesti täytäntöön voimassa olevat kahdenväliset sopimukset, jotka neuvoteltiin Serbian ja Montenegron 27 päivänä kesäkuuta 2001 Brysselissä allekirjoittaman kaupan helpottamista ja vapauttamista koskevan yhteisymmärryspöytäkirjan ja 19 päivänä joulukuuta 2006 Bukarestissa allekirjoitetun Keski-Euroopan vapaakauppasopimuksen mukaisesti.

15 ARTIKLA

Yhteistyö maiden kanssa, jotka ovat allekirjoittaneet vakautus- ja assosiaatiosopimuksen

Tämän sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen Montenegron on aloitettava neuvottelut yhden tai useamman vakautus- ja assosiaatiosopimuksen jo allekirjoittaneen maan kanssa tehdäkseen alueellista yhteistyötä koskevat kahdenväliset sopimukset, joiden tavoitteena on laajentaa asianomaisten maiden välistä yhteistyötä.

Näiden sopimusten keskeiset osat ovat seuraavat:

- a) poliittinen vuoropuhelu,
- b) osapuolten välisten vapaakauppa-alueiden perustaminen asiaa koskevien WTO:n määräysten mukaisesti,
- c) työntekijöiden liikkuvuutta, sijoittautumisvapautta, palvelujen tarjoamista, maksuliikennettä ja pääomanliikkeitä sekä muita henkilöiden liikkuvuuteen liittyviä käytäntöjä koskevat vastavuoroiset myönnytykset, joiden taso vastaa tässä sopimuksessa vahvistettua tasoa,
- d) määräykset yhteistyöstä muilla aloilla ja erityisesti oikeuden, vapauden ja turvallisuuden alalla riippumatta siitä, kuuluvatko ne tämän sopimuksen soveltamisalaan.

Sopimuksissa annetaan tarpeen mukaan määräyksiä tarvittavien institutionaalisten mekanismien luomisesta.

Sopimukset tehdään kahden vuoden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta. Montenegron halukkuutta kyseisten sopimusten tekemiseen pidetään edellytyksenä sen ja Euroopan unionin suhteiden jatkokehittämiselle.

Montenegron on aloitettava vastaavanlaiset neuvottelut myös muiden alueen maiden kanssa heti, kun ne ovat allekirjoittaneet vakautus- ja assosiaatiosopimukset.

16 ARTIKLA

Yhteistyö muiden vakautus- ja assosiaatioprosessiin kuuluvien maiden kanssa

Montenegro on tehtävä alueellista yhteistyötä muiden valtioiden kanssa, joita vakautus- ja assosiaatioprosessi koskee, joillakin tai kaikilla tämän sopimuksen kattamilla aloilla ja erityisesti yhteistä etua koskevissa asioissa. Tällaisen yhteistyön olisi oltava aina sopusoinnussa tämän sopimuksen periaatteiden ja tavoitteiden kanssa.

17 ARTIKLA

Yhteistyö muiden EU:n jäsenhedokkaina olevien maiden kanssa, jotka eivät kuulu vakautus- ja assosiaatioprosessiin

1. Montenegro voi lisätä yhteistyötään ja tehdä alueellista yhteistyötä koskevan yleissopimuksen minkä tahansa EU:n ehdokasmaan kanssa kaikilla tämän sopimuksen soveltamisalaan kuuluvilla yhteistyöaloilla. Tällaisen yleissopimuksen tavoitteena olisi oltava Montenegron ja kyseisen maan kahdenvälisten suhteiden asteittainen yhdenmukaistaminen yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä kyseisen maan suhteiden vastaavien osien kanssa.

2. Montenegron on aloitettava neuvottelut Turkin kanssa, joka on muodostanut tulliliiton Euroopan yhteisön kanssa, tehdäkseen molemminpuolisen edun mukaisen sopimuksen vapaakauppa-alueen perustamisesta

GATT 1994 -sopimuksen XXIV artiklan mukaisesti ja vapauttaakseen sijoittautumisoikeuden ja palvelujen tarjoamisen niiden välillä siten, että niiden taso vastaa tässä sopimuksessa vahvistettua tasoa GATS-sopimuksen V artiklan mukaisesti.

Neuvottelut on aloitettava mahdollisimman pian, jotta edellä mainittu sopimus voidaan tehdä ennen 18 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua siirtymäkauden päättymistä.

IV OSASTO

TAVAROIDEN VAPAA LIIKKUVUUS

18 ARTIKLA

1. Yhteisö ja Montenegro perustavat tämän sopimuksen, GATT 1994 -sopimuksen ja WTO:n määräysten mukaisesti asteittain kahdensivälisen vapaakauppa-alueen enintään viiden vuoden pituisen, tämän sopimuksen voimaantulosta alkavan ajanjakson kuluessa. Tässä yhteydessä ne ottavat huomioon jäljempänä vahvistetut erityisvaatimukset.

2. Osapuolten välisessä kaupassa käytetään tavaroiden luokitteluun yhdistettyä nimityskäytäntää.

3. Tässä sopimuksessa tulleihin ja vaikutukseltaan vastaaviin maksuihin kuuluvat kaikki tullit tai maksut, joita peritään tavaroita tuotaessa tai vietäessä mukaan lukien kaiken tyyppiset kyseiseen tuontiin tai vientiin liittyvät lisäverot tai lisämaksut, mutta niihin eivät kuulu

a) sisäiseen veroon verrattavissa olevat maksut, jotka peritään johdonmukaisesti GATT 1994 sopimuksen III artiklan 2 kohdan määräysten mukaisesti,

b) polkumyynti- tai tasoitustullit,

c) maksut, jotka vastaavat suoritettujen palveluiden kustannuksia.

4. Kunkin tuotteen osalta perustulli, josta tässä sopimuksessa määrätyt peräkkäiset tullialennukset lasketaan, on seuraava:

a) sopimuksen allekirjoittamispäivänä tosiasiallisesti sovellettu neuvoston asetuksen (ETY) N:o 2658/87¹ mukaisesti perustetun yhteisön yhteisen tullitariffin kaikkia koskeva tulli,

b) Montenegron sovellettu tariffi².

5. Jos tämän sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen sovelletaan mitä tahansa kaikkia koskevaa tullialennusta, joka johtuu erityisesti

a) WTO:ssa käydyistä tariffineuvotteluista, tai

b) Montenegron liittymisestä WTO:hon, tai

c) Montenegron WTO:hon liittymisen jälkeisistä alennuksista,

kyseiset alennetut tullit korvaavat niiden soveltamispäivästä lähtien 4 kohdassa tarkoitettua perustullin.

6. Yhteisö ja Montenegro ilmoittavat toisilleen perustullinsa ja niihin tehdyt muutokset.

I LUKU

TEOLLISUUSTUOTTEET

19 ARTIKLA

Määritelmä

1. Tämän luvun määräyksiä sovelletaan yhdistetyn nimikkeistön 25 97 ryhmässä lueteltuihin yhteisöstä ja Montenegrosta peräisin oleviin tuotteisiin, lukuun ottamatta maataloutta koskevan WTO-sopimuksen liitteessä I olevan 1 kohdan ii alakohdassa lueteltuja tuotteita.

2. Euroopan atomienergiayhteisön perustamissopimuksen soveltamisalaan kuuluvien tuotteiden kauppaa käydään osapuolten välillä mainitun sopimuksen määräysten mukaisesti.

¹ Neuvoston asetus (ETY) N:o 2658/87 (EYVL L 256, 7.9.1987, s. 1.).

² Montenegron virallinen lehti nro 75/05.

20 ARTIKLA

Teollisuustuotteita koskevat yhteisön myönnytykset

1. Montenegrosta peräisin oleviin tuotteisiin yhteisössä sovellettavat tuontitullit ja vaikutukseltaan vastaavat maksut poistetaan heti tämän sopimuksen tultua voimaan.

2. Montenegrosta peräisin oleviin tuotteisiin yhteisössä sovellettavat määrälliset rajoitukset ja vaikutukseltaan vastaavat toimenpiteet poistetaan heti tämän sopimuksen tultua voimaan.

21 ARTIKLA

Teollisuustuotteita koskevat Montenegron myönnytykset

1. Muihin kuin liitteessä I lueteltuihin yhteisöstä peräisin oleviin teollisuustuotteisiin Montenegrossa sovellettavat tuontitullit poistetaan heti tämän sopimuksen tultua voimaan.

2. Yhteisöstä peräisin oleviin teollisuustuotteisiin Montenegrossa sovellettavat vaikutukseltaan tuontitulleja vastaavat maksut poistetaan heti tämän sopimuksen tultua voimaan.

3. Liitteessä I lueteltuihin yhteisöstä peräisin oleviin teollisuustuotteisiin Montenegrossa sovellettavia tuontitulleja alennetaan asteittain, ja ne poistetaan liitteessä esitetyn aikataulun mukaisesti.

4. Yhteisöstä peräisin oleviin teollisuustuotteisiin Montenegrossa sovellettavat tuonnin määrälliset rajoitukset ja vaikutukseltaan vastaavat toimenpiteet poistetaan heti tämän sopimuksen tultua voimaan.

22 ARTIKLA

Tullit ja vientirajoitukset

1. Yhteisö ja Montenegro poistavat heti tämän sopimuksen tultua voimaan kaikki

vientitullit ja vaikutuksiltaan vastaavat maksut niiden välisessä kaupassa.

2. Yhteisö ja Montenegro poistavat heti tämän sopimuksen tultua voimaan keskinäiset viennin määrälliset rajoitukset ja vaikutuksiltaan vastaavat toimenpiteet.

23 ARTIKLA

Nopeammat tullinalennukset

Montenegro ilmoittaa olevansa valmis alentamaan yhteisön kanssa käymässään kaupassa sovellettuja tulleja 21 artiklassa määrättyä nopeammin, jos sen yleinen taloudellinen tilanne ja asianomaisen toimialan tilanne tämän sallivat.

Vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee tätä tilannetta ja antaa asiaa koskevat suositukset.

II LUKU

MAATALOUS JA KALASTUS

24 ARTIKLA

Määritelmä

1. Tämän luvun määräyksiä sovelletaan yhteisöstä tai Montenegrosta peräisin olevien maatalous- ja kalastustuotteiden kauppaan.

2. 'Maatalous- ja kalastustuotteilla' tarkoitetaan yhdistetyn nimikkeistön 1 24 ryhmään kuuluvia tuotteita ja maataloutta koskevan WTO-sopimuksen liitteessä I olevan I kohdan ii alakohdassa lueteltuja tuotteita.

3. Tämä määritelmä sisältää 3 ryhmän, 1604 ja 1605 nimikkeen ja 0511 91, 2301 20 ja ex 1902 20 alanimikkeen kala- ja kalastustuotteet ('täytetyt makaronivalmisteet, joissa on enemmän kuin 20 painoprosenttia kalaa, äyriäisiä, nilviäisiä tai muita vedessä eläviä selkärangattomia').

25 ARTIKLA

Jalostetut maataloustuotteet

Pöytäkirjassa N:o 1 vahvistetaan siinä lueteltuihin jalostettuihin maataloustuotteisiin sovellettavat kauppajärjestelyt.

26 ARTIKLA

Montenegrosta peräisin olevien maataloustuotteiden tuontia koskevat yhteisön myönnytykset

1. Yhteisö poistaa tämän sopimuksen voimaantulopäivänä kaikki Montenegrosta peräisin olevien maataloustuotteiden tuontiin sovellettavat määrälliset rajoitukset ja vaikutuksiltaan vastaavat toimenpiteet.

2. Yhteisö poistaa tämän sopimuksen voimaantulopäivänä tuontitullit ja vaikutuksiltaan vastaavat maksut, joita sovelletaan Montenegrosta peräisiin oleviin maataloustuotteisiin, lukuun ottamatta yhdistetyn nimikkeistön nimikkeisiin 0102, 0201, 0202, 1701, 1702 ja 2204 kuuluvia tuotteita.

Kun kyse on yhdistetyn nimikkeistön 7 ja 8 ryhmään kuuluvista tuotteista, joista yhteisen tullitariffin mukaan kannetaan arvoille ja paljoustulli, tullien poistaminen koskee ainoastaan arvotulliosuutta.

3. Yhteisö vahvistaa tämän sopimuksen voimaantulopäivästä liitteessä II määriteltyjen, Montenegrosta peräisin olevien ”baby beef” -naudanlihatuotteiden tuontitulliksi 20 prosenttia yhteisön yhteisessä tullitariffissa ilmoitetusta arvotullista ja 20 prosenttia siinä ilmoitetusta paljoustullista teuraspainona ilmaistun 800 tonnin vuotuisen tariffikiintiön rajoissa.

27 ARTIKLA

Maataloustuotteita koskevat Montenegron myönnytykset

1. Montenegro poistaa tämän sopimuksen voimaantulopäivästä lukien kaikki yhteisöstä

peräisin olevien maataloustuotteiden tuontiin sovellettavat määrälliset rajoitukset ja vaikutuksiltaan vastaavat toimenpiteet.

2. Tämän sopimuksen voimaantulopäivästä Montenegro

a) poistaa liitteessä III a lueteltujen tiettyjen yhteisöstä peräisin olevien maataloustuotteiden tuontitullit,

b) alentaa asteittain liitteessä III b lueteltujen tiettyjen yhteisöstä peräisin olevien maataloustuotteiden tuontitulleja kyseisessä liitteessä kunkin tuotteen osalta esitetyn aikataulun mukaisesti,

c) alentaa asteittain liitteessä III c lueteltujen tiettyjen yhteisöstä peräisin olevien maataloustuotteiden tuontitulleja 50 prosenttiin kyseisessä liitteessä kunkin tuotteen osalta esitetyn aikataulun mukaisesti.

28 ARTIKLA

Viiniä ja väkeviä alkoholijuomia koskeva pöytäkirja

Pöytäkirjassa N:o 2 vahvistetaan siinä tarkoitettuihin viineihin ja väkeviin alkoholi-juomiin sovellettavat järjestelyt.

29 ARTIKLA

Kalaa ja kalastustuotteita koskevat yhteisön myönnytykset

1. Yhteisö poistaa tämän sopimuksen voimaantulopäivänä kaikki Montenegrosta peräisin olevien kalojen ja kalastustuotteiden tuontiin sovellettavat määrälliset rajoitukset ja vaikutuksiltaan vastaavat toimenpiteet.

2. Yhteisö poistaa tämän sopimuksen voimaantulopäivänä kaikki Montenegrosta peräisiin oleviin kaloihin ja kalastustuotteisiin sovellettavat määrälliset rajoitukset ja vaikutuksiltaan vastaavat toimenpiteet lukuun ottamatta liitteessä IV lueteltuja tuotteita. Liitteessä IV lueteltuihin tuotteisiin sovelletaan kyseisessä liitteessä olevia määräyksiä.

30 ARTIKLA

Kalaa ja kalastustuotteita koskevat Montenegron myönnytykset

1. Montenegro poistaa tämän sopimuksen voimaantulopäivänä kaikki yhteisöstä peräisin olevien kalojen ja kalastustuotteiden tuontiin sovellettavat määrälliset rajoitukset ja vaikutuksiltaan vastaavat toimenpiteet.

2. Montenegro poistaa tämän sopimuksen voimaantulopäivänä kaikki yhteisöstä peräisiin oleviin kaloihin ja kalastustuotteisiin sovellettavat määrälliset rajoitukset ja vaikutuksiltaan vastaavat toimenpiteet lukuun ottamatta liitteessä V lueteltuja tuotteita. Liitteessä IV lueteltuihin tuotteisiin sovelletaan kyseisessä liitteessä olevia määräyksiä.

31 ARTIKLA

Uudelleentarkastelua koskeva lauseke

Osapuolten välisen maatalous- ja kalastustuotteiden kaupan määrän, tuotteiden poikkeuksellinen arkuuden, yhteisön yhteisen maatalous- ja kalastuspolitiikan säännöt, Montenegron maatalous- ja kalastuspolitiikan säännöt, maatalouden ja kalastuksen merkityksen Montenegron taloudessa, WTO:n yhteydessä käytävien monenvälisten kauppaneuvottelujen vaikutukset ja Montenegron mahdollisen liittymisen WTO:hon huomioon ottaen yhteisö ja Montenegro tarkastelevat vakautus- ja assosiaationeuvostossa kolmen vuoden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta tuotekohtaisesti, järjestelmällisesti ja vastavuoroisesti mahdollisuuksia myöntää toisilleen lisää myönnytyksiä, jotta maatalous- ja kalastustuotteiden kaupan vapauttamista voidaan jatkaa.

32 ARTIKLA

Maataloutta ja kalastusta koskeva suojalauseke

Sen estämättä, mitä muualla tässä sopimuksessa ja erityisesti sen 41 artiklassa määrätään, jos toisen osapuolen alueelta peräisin olevien tuotteiden tuonti, johon sovelletaan 25–30 artiklan mukaisesti myönnettyjä myönnytyksiä, aiheuttaa maatalous- ja kalas-

tustuotteiden markkinoiden erityisen herkkyyden vuoksi vakavia häiriöitä toisen osapuolen markkinoilla tai sen sisäisen sääntelyjärjestelmän toiminnalle, osapuolet aloittavat välittömästi neuvottelut asianmukaisen ratkaisun löytämiseksi. Tätä ratkaisua odotettaessa asianomainen osapuoli voi toteuttaa tarpeellisina pitämiään toimenpiteitä.

33 ARTIKLA

Maatalous- ja kalastustuotteiden ja muiden elintarvikkeiden kuin viinien ja väkevien alkoholijuomien maantieteellisten merkintöjen suoja

1. Montenegro suojaa yhteisössä rekisteröidyt yhteisön maantieteelliset merkinnät maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden maantieteellisten merkintöjen ja alkupe- ränimitysten suojasta 20 päivänä maaliskuuta 2006 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 510/2006¹ nojalla ja tämän artiklan mukaisesti. Montenegron maantieteelliset merkin- nät voidaan rekisteröidä yhteisössä mainitussa asetuksessa olevien ehtojen mukaisesti.

2. Montenegro kieltää yhteisössä suojattujen nimitysten käytön alueellaan sellaisiin vastaaviin tuotteisiin, jotka eivät ole maantieteellisen merkinnän määritelmän mukaisia. Kieltoa sovelletaan vaikka oikea maantieteellinen alkuperä on mainittu, maantieteellistä merkintää on käytetty käännöksessä ja nimitykseen on liitetty ilmauksia kuten laji, tyyppi, tapa, jäljitelmä, menetelmä tai jokin muu vastaava ilmaisu.

3. Montenegro kieltäytyy rekisteröimästä tavaramerkkiä, jonka käyttö vastaa 2 kohdassa tarkoitettuja tilanteita.

4. Tavaramerkit, joiden käyttö vastaa 2 kohdassa tarkoitettuja tilanteita ja jotka on rekisteröity tai vakiinnutettu Montenegrossa, eivät ole enää käytössä 1 päivän tammikuuta 2009 jälkeen. Tätä ei kuitenkaan sovelleta kolmansien maiden kansalaisten omistamiin, Montenegrossa rekisteröityihin tai vakiinnu-

¹ EUVL L 93, 31.3.2006, s. 12, asetus sellaisena kuin se on muutettuna komission asetuksella (EY) N:o 952/2007 (EUVL L 210, 10.8.2007, s. 26).

tettuihin tavaramerkkeihin edellyttäen, että ne eivät millään tavoin johda kuluttajia harhaan tuotteiden laadun, määritelmän ja maantieteellisen alkuperän osalta.

5. Edellä olevan 1 kohdan mukaisesti suojattujen maantieteellisten merkintöjen käyttö Montenegrossa yleiskielessä yhteisnimityksenä kyseisille tuotteille päättyy viimeistään 1 päivänä tammikuuta 2009.

6. Montenegro varmistaa, että sen alueelta 1 päivän tammikuuta 2009 jälkeen viedyt tuotteet eivät riko tämän artiklan määräyksiä.

7. Montenegro varmistaa 1-6 kohdassa tarkoitetun suojan omasta aloitteestaan tai asianomaisen tahon pyynnöstä.

III LUKU

YHTEISET MÄÄRÄYKSET

34 ARTIKLA

Soveltamisala

Tämän luvun määräyksiä sovelletaan kaikkien tuotteiden kauppaan osapuolten välillä, ellei tässä luvussa tai pöytäkirjassa N:o 1 toisin määrätä.

35 ARTIKLA

Parannetut myönnytykset

Tämän luvun määräykset eivät millään tavoin estä kumpaakaan osapuolta soveltamasta yksipuolisesti tätä edullisempia toimenpiteitä.

36 ARTIKLA

Vallitsevan tilan säilyttäminen

1. Yhteisön ja Montenegron välisessä kaupassa ei tämän sopimuksen voimaantulopäivästä alkaen oteta käyttöön uusia tuonti- tai vientitulleja tai vaikutukseltaan vastaavia maksuja eikä jo käytössä olevia koroteta.

2. Yhteisön ja Montenegron välisessä kaupassa ei tämän sopimuksen voimaantulopäivästä alkaen oteta käyttöön uusia tuonnin tai viennin määrällisiä rajoituksia tai vaikutuk-

seltaan vastaavia toimenpiteitä eikä jo käytössä olevista tehdä entistä rajoittavampia.

3. Tämän artiklan 1 ja 2 kohdan määräykset eivät millään tavoin rajoita Montenegron ja yhteisön maatalous- ja kalastuspolitiikan harjoittamista eivätkä toimenpiteiden toteuttamista tämän politiikan osana, sikäli kuin tämä ei vaikuta liitteiden II V ja pöytäkirjan N:o 1 mukaiseen tuontijärjestelmään, sanottuna kuitenkin rajoittamatta 26, 27, 28, 29 ja 30 artiklan mukaisesti myönnettyjen myönnytysten soveltamista.

37 ARTIKLA

Verosyrjinnän kieltäminen

1. Yhteisö ja Montenegro pidättyvät kaikista sisäistä verotusta koskevista toimenpiteistä tai käytännöistä, jotka suoraan tai välillisesti saattavat osapuolen tuotteet ja vastaavat toisen osapuolen alueelta peräisin olevat tuotteet keskenään eriarvoiseen asemaan, ja poistavat tällaiset toimenpiteet tai käytännöt, jos sellaisia nykyisin sovelletaan.

2. Toisen osapuolen alueelle vietyjen tuotteiden sisäisten välillisten verojen palautuksen määrä ei saa olla suurempi kuin niistä kannettujen välillisten verojen määrä.

38 ARTIKLA

Fiskaaliset tullit

Tuontitullien poistamista koskevia määräyksiä sovelletaan myös fiskaalisiin tulleihin.

39 ARTIKLA

Tulliliitot, vapaakauppa-alueet ja raja-aluejärjestelyt

1. Tämä sopimus ei ole este tulliliittojen, vapaakauppa-alueiden tai rajakauppajärjestelyjen ylläpitämiselle tai perustamiselle, sikäli kuin ne eivät muuta tässä sopimuksessa määrättyjä kauppajärjestelyjä.

2. Tämä sopimus ei edellä 18 artiklassa yksilöityjen siirtymäkausien aikana vaikuta sellaisten tavaroiden liikkuvuutta koskevien eri-

tyisten etuuskohtelujärjestelyjen täytäntöönpanoon, joista joko määrätään yhden tai useamman jäsenvaltion ja Montenegron aiemmin tekemissä rajasopimuksissa tai jotka ovat seurausta kahdenvälisistä sopimuksista, jotka Montenegro on tehnyt III osaston määräysten mukaisesti alueellisen kaupan edistämiseksi.

3. Osapuolet neuvottelevat vakautus- ja assosiaationeuvostossa tämän artiklan 1 ja 2 kohdassa tarkoitetuista sopimuksista ja pyydettyä muista osapuolten kolmansiiin maihin soveltamaan kauppapolitiikkaan liittyvistä tärkeistä kysymyksistä. Erityisesti tapauksissa, joissa jokin kolmas maa liittyy unioniin, näitä neuvotteluja järjestetään sen varmistamiseksi, että tässä sopimuksessa ilmaistut yhteisön ja Montenegron yhteiset edut otetaan huomioon.

40 ARTIKLA

Polkumyynti ja tuet

1. Tämän sopimuksen määräykset eivät estä osapuolia toteuttamasta toimia kaupan suojaamiseksi tämän artiklan 2 kohdan ja 41 artiklan mukaisesti.

2. Jos osapuoli toteaa, että sen ja toisen osapuolen välisessä kaupassa harjoitetaan polkumyyntiä ja/tai myönnetään tasoittavia tukia, se voi toteuttaa tarvittavat toimenpiteet tämän käytännön torjumiseksi GATT 1994 -sopimuksen VI artiklan soveltamista koskevan WTO-sopimuksen, tukia ja tasoitustoimenpiteitä koskevan WTO-sopimuksen ja asiaa koskevan sisäisen lainsäädäntönsä mukaisesti.

41 ARTIKLA

Turvalauseke

1. Osapuolten välillä sovelletaan GATT 1994 -sopimuksen XIX artiklan määräyksiä ja suojalausekkeista tehtyä WTO-sopimusta.

2. Sen estämättä, mitä tämän artiklan 1 kohdassa määrätään, jos tietyn toisen osapuolen tuotteen tuonti toisen osapuolen alueelle

lisääntyy niin paljon ja sellaisissa olosuhteissa, että tuonti aiheuttaa tai uhkaa aiheuttaa:

a) vakavaa vahinkoa samankaltaisen tai suoraan kilpailevan tuotteen kotimaisille tuottajille tuovan osapuolen alueella, tai

b) vakavia häiriöitä jollakin talouden osa-alueella tai vaikeuksia, jotka saattavat heikentää merkittävästi taloudellista tilannetta jollakin tuovan osapuolen alueella, tuova osapuoli voi toteuttaa tarvittavat kahdenväliset suojatoimenpiteet tässä artiklassa vahvistettujen edellytysten ja menettelyjen mukaisesti.

3. Toisen osapuolen tuontiin suunnatut kahdenväliset suojatoimenpiteet eivät saa olla ankarampia kuin on tarpeen 2 kohdassa määriteltujen, tämän sopimuksen soveltamisesta aiheutuneiden ongelmien korjaamiseksi. Suojatoimenpiteellä olisi keskeytettävä tässä sopimuksessa määrättyjen etuusmarginaalien kasvu tai niiden supistuminen asianomaisen tuotteen osalta enimmäismäärään saakka, joka vastaa saman tuotteen 18 artiklan 4 kohdan a ja b alakohdassa ja 5 kohdassa tarkoitettua perustullia. Näihin toimenpiteisiin on liitettävä selkeät määräykset niiden asteittaisesta poistamisesta tietyn ennalta määrätyn ajan kuluessa eikä toimenpiteiden kesto saa ylittää kahta vuotta.

Erittäin poikkeuksellisissa olosuhteissa voidaan toimenpiteitä jatkaa vielä enintään kahden vuoden ajan. Tuotteeseen, jonka tuonnissa on aiemmin sovellettu kahdenvälisiä suojatoimenpiteitä, ei saa kohdistaa suojatoimenpiteitä vähintään neljään vuoteen aiemman toimenpiteen voimassaolon päättymisestä.

4. Tässä artiklassa tarkoitetuissa tapauksissa ennen siinä määrättyjen toimenpiteiden toteuttamista tai mahdollisimman pian tapauksissa, joihin sovelletaan tämän artiklan 5 kohdan b alakohtaa, yhteisön tai Montenegron on toimitettava vakautus- ja assosiaationeuvostolle kaikki tarvittavat tiedot tilanteen perinpohjaista tarkastelua varten kummankin osapuolen kannalta hyväksyttävän ratkaisun löytämiseksi.

5. Edellä olevan 1, 2, 3 ja 4 kohdan täytäntöön panemiseksi sovelletaan seuraavia määräyksiä:

a) Tässä artiklassa tarkoitetusta tilanteesta aiheutuvat ongelmat on saatettava vakautus- ja assosiaationeuvoston käsiteltäviksi, joka asiaa tarkasteltuaan voi tehdä niiden ratkaisemiseksi tarvittavat päätökset.

Jos vakautus- ja assosiaationeuvosto tai vievä osapuoli ei ole tehnyt ongelman ratkaisevaa päätöstä tai mitään muuta tyydyttävää ratkaisua ei ole saavutettu 30 päivän kuluessa siitä, kun asia saatettiin vakautus- ja assosiaationeuvoston käsiteltäväksi, tuova osapuoli voi toteuttaa tarvittavat toimenpiteet ongelman korjaamiseksi tämän artiklan määräysten mukaisesti. Suojatoimenpiteitä valittaessa on etusijalle asetettava ne, joista on vähiten haittaa tässä sopimuksessa vahvistettujen järjestelyjen toiminnalle. GATT 1994 -sopimuksen XIX artiklan ja suojalausekkeista tehdyn WTO-sopimuksen mukaisissa suojatoimenpiteissä on säilytettävä tämän sopimuksen nojalla myönnetty etuuskohtelun taso tai marginaali.

b) Kun välitöntä toimintaa edellyttävien poikkeuksellisten ja kriittisten olosuhteiden vuoksi ennakkoon tapahtuva tietojen antaminen tai tarkastelu ei ole mahdollista, asianomainen osapuoli voi tässä artiklassa yksilöidyissä tilanteissa soveltaa viipymättä väliaikaisia toimenpiteitä, jotka ovat välttämättömiä tilanteen korjaamiseksi, ja sen on ilmoitettava tästä välittömästi toiselle osapuolelle.

Suojatoimenpiteistä on ilmoitettava viipymättä vakautus- ja assosiaationeuvostolle, jossa niistä neuvotellaan säännöllisesti aikataulun laatimiseksi niiden poistamiselle heti, kun olosuhteet sen sallivat.

6. Jos yhteisö tai Montenegro soveltaa sellaisten tuotteiden tuontiin, jotka ovat omiaan aiheuttamaan tässä artiklassa tarkoitettuja ongelmia, hallinnollista menettelyä, jonka tarkoituksena on saada nopeasti tietoja kaupankäynnin kehityksestä, sen on ilmoitettava tästä toiselle osapuolelle.

42 ARTIKLA

Riittämätöntä tarjontaa koskeva lauseke

1. Jos tämän osaston määräysten noudattamisesta seuraa

a) elintarvikkeiden tai muiden vievälle osapuolelle välttämättömien tuotteiden vakava puute, tai

b) sellaisen tuotteen jälleenvienti kolmanteen maahan, johon vievä osapuoli soveltaa viennin määrällisiä rajoituksia, vientituloja tai vaikutuksiltaan vastaavia toimenpiteitä tai maksuja, ja jos edellä esitetyt tilanteet aiheuttavat tai saattavat aiheuttaa merkittäviä vaikeuksia vievälle osapuolelle,

kyseinen osapuoli voi toteuttaa tarvittavat toimenpiteet tässä artiklassa vahvistettujen edellytysten ja menettelyjen mukaisesti.

2. Toimenpiteitä valittaessa on etusijalle asetettava ne, joista on vähiten haittaa tässä sopimuksessa vahvistettujen järjestelyjen toiminnalle. Näitä toimenpiteitä ei saa soveltaa tavalla, joka johtaisi mielivaltaiseen tai perusteettomaan syrjintään samojen edellytysten vallitessa, tai kaupan peiteltyyn rajoittamiseen, ja ne on poistettava, kun niiden ylläpitämisen edellytykset eivät enää täyty.

3. Ennen 1 kohdassa tarkoitettujen toimenpiteiden toteuttamista tai mahdollisimman pian tapauksissa, joihin sovelletaan 4 kohtaa, yhteisön tai Montenegron on toimitettava vakautus- ja assosiaationeuvostolle kaikki tarvittavat tiedot kummankin osapuolen kannalta hyväksyttävän ratkaisun löytämiseksi. Osapuolet voivat vakautus- ja assosiaationeuvostossa sopia mistä tahansa tarvittavista keinoista ongelmien ratkaisemiseksi. Jos sopimukseen ei päästä 30 päivän kuluessa siitä, kun asia saatettiin vakautus- ja assosiaationeuvoston käsiteltäväksi, vievä osapuoli voi soveltaa tämän artiklan mukaisia toimenpiteitä asianomaisen tuotteen vientiin.

4. Kun välitöntä toimintaa edellyttävien poikkeuksellisten ja kriittisten olosuhteiden vuoksi ennakkoon tapahtuva tietojen antami-

nen tai tarkastelu ei ole mahdollista, yhteisö tai Montenegro voi soveltaa viipymättä varoimenpiteitä, jotka ovat välttämättömiä tilanteen korjaamiseksi, ja sen on ilmoitettava tästä välittömästi toiselle osapuolelle.

5. Tämän artiklan mukaisesti käyttöön otettavista toimenpiteistä on ilmoitettava viipymättä vakautus- ja assosiaationeuvostolle, jossa niistä neuvotellaan säännöllisesti tarkoituksena erityisesti aikataulun laatiminen niiden poistamiselle heti, kun olosuhteet sen sallivat.

43 ARTIKLA

Valtion monopolit

Valtion kaupallisten monopolien osalta Montenegron on varmistettava, että tämän sopimuksen voimaantuloon mennessä tavaroiden hankinnan ja kaupan pitämisen edellytyksissä ei enää esiinny syrjintää Euroopan unionin jäsenvaltioiden ja Montenegron kansalaisten välillä.

44 ARTIKLA

Alkuperäsäännöt

Jollei tässä sopimuksessa toisin määrätä, pöytäkirjassa N:o 3 vahvistetaan alkuperäsäännöt tämän sopimuksen määräysten soveltamista varten.

45 ARTIKLA

Sallitut rajoitukset

Tämä sopimus ei estä sellaisten tuontia, vientiä tai tavaroiden kauttakuljetusta koskevien kieltojen tai rajoitusten soveltamista, jotka ovat perusteltuja yleisen moraalien, oikeusjärjestyksen perusteiden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, ihmisten, eläinten tai kasvien terveyden ja elämän suojelemiseksi, taiteellisten, historiallisten tai arkeologisten kansallisaarteiden suojelemiseksi taikka henkisen, teollisen ja kaupallisen omaisuuden

suojelemiseksi, tai kultaa ja hopeaa koskevien sääntöjen perusteella. Nämä kiellot tai rajoitukset eivät kuitenkaan saa olla keino mielivaltaiseen syrjintään tai osapuolten välisen kaupan peiteltyyn rajoittamiseen.

46 ARTIKLA

Hallinnollisen yhteistyön laiminlyöminen

1. Osapuolet sopivat, että hallinnollinen yhteistyö on välttämätöntä tämän osaston nojalla myönnetyn etuuskohtelun täytäntöönpanemiseksi ja valvomiseksi ja vahvistavat sitoutuvansa sääntöjenvastaisuuksien ja petosten torjuntaan tullialalla ja siihen liittyvissä asioissa.

2. Jos osapuoli puolueettomien tietojen perusteella toteaa, että tämän osaston mukaista hallinnollista yhteistyötä on laiminlyöty ja/tai että sääntöjenvastaisuuksia tai petoksia ilmenee, asianomainen osapuoli voi keskeyttää väliaikaisesti tämän artiklan mukaisesti myönnetyn etuuskohtelun yhdeltä tai useammalta tuotteelta.

3. Tässä artiklassa tarkoitetaan hallinnollisen yhteistyön laiminlyönnillä muun muassa:

a) toistuvaa velvoitteiden noudattamatta jättämistä tuotteen (tuotteiden) alkuperäase-man tarkastamiseksi;

b) toistuvaa kieltäytymistä tai viivyttelyä alkuperäselvityksen jälkitarkastusta suoritettaessa ja/tai ilmoitettaessa kyseisen tarkastuksen tuloksia;

c) toistuvaa kieltäytymistä tai viivyttelyä luvan hankkimisessa hallinnolliseen yhteistyöhön liittyvien käyntien tekemiseksi asiakirjojen aitouden tai kyseisen etuuskohtelun myöntämisen kannalta merkityksellisten tietojen tarkastamiseksi.

Tässä artiklassa tarkoitettu sääntöjenvastaisuus tai petos voidaan havaita muun muassa silloin, kun osapuolen tavanomaisen tuotantotason ja vientikapasiteetin ylittävä tavaroiden tuonnin nopea ja ilman riittävää perustet-

ta tapahtuva kasvu voidaan yhdistää sääntöjenvastaisuutta tai petosta koskevaan puolueettomaan tietoon.

4. Väliaikaisen keskeyttämisen soveltamisedellytykset ovat seuraavat:

a) Osapuolen, joka on puolueettomien tietojen perusteella havainnut hallinnollisen yhteistyön laiminlyönnin ja/tai sääntöjenvastaisuuden tai petoksen, on viipymättä ilmoitettava vakautus- ja assosiaatiokomitealle havinnostaan ja sitä koskevasta puolueettomista tiedoistaan ja aloitettava vakautus- ja assosiaatiokomiteassa kaikkeen asiaankuuluvaan tietoon ja puolueettomiin tuloksiin perustuvat neuvottelut, jotta löydetäisiin kummankin osapuolen kannalta hyväksyttävissä oleva ratkaisu.

b) Kun osapuolet ovat aloittaneet edellä mainitut neuvottelut vakautus- ja assosiaatiokomiteassa eivätkä ole löytäneet hyväksyttävissä olevaa ratkaisua kolmen kuukauden kuluessa ilmoituksen tekemisestä, asianomainen osapuoli voi keskeyttää väliaikaisesti kyseisen tuotteen (kyseisten tuotteiden) etuuskohtelun. Väliaikaisesta keskeyttämisestä on ilmoitettava viipymättä vakautus- ja assosiaatiokomitealle.

c) Tässä artiklassa tarkoitettu väliaikainen keskeytys ei saa kestää pidempään kuin asianomaisen osapuolen taloudellisten etujen suojaamiseksi on tarpeen. Sen kesto on enintään kuusi kuukautta, ja se voidaan uusia. Etuuskohtelun väliaikaisesta keskeytyksestä on ilmoitettava vakautus- ja assosiaatiokomitealle välittömästi sen voimaantulon jälkeen. Keskeytyksestä neuvotellaan vakautus- ja assosiaatiokomiteassa säännöllisin väliajoin, ja ensisijaisena tavoitteena on lopettaa se heti, kun sen soveltamisen edellytykset eivät enää täyty.

5. Tehdessään vakautus- ja assosiaatiokomitealle tämän artiklan 4 kohdan a alakohdassa tarkoitettua ilmoituksen asianomaisen osapuolen on julkaistava virallisessa lehdessään ilmoitus maahantuojuille. Ilmoituksessa on täsmennettävä, että asianomaisen tuotteen osalta on havaittu puolueettomiin tietoihin

perustuva hallinnollisen yhteistyön laiminlyönti ja/tai sääntöjenvastaisuus tai petos.

47 ARTIKLA

Jos toimivaltaiset viranomaiset tekevät virheen viennissä sovellettavan etuuskohtelujärjestelmän hallinnoinnissa ja varsinkin tämän sopimuksen pöytäkirjan määräysten soveltamisessa ja virhe aiheuttaa tuontitulleihin kohdistuvia seurauksia, seurauksista kärsivä osapuoli voi pyytää vakautus- ja assosiaationeuvostoa tarkastelemaan mahdollisuuksia toteuttaa tilanteen korjaamiseksi tarvittavat toimenpiteet.

48 ARTIKLA

Tämän sopimuksen soveltaminen ei rajoita yhteisön lainsäädännön soveltamista Kanariansaariin.

V OSASTO

TYÖNTEKIJÖIDEN LIKKUVUUS, SJOITTAUTUMINEN, PALVELUJEN TARJOAMINEN JA PÄÄOMANLIIKKEET

I LUKU

TYÖNTEKIJÖIDEN LIKKUVUUS

49 ARTIKLA

1. Jollei yksittäisissä jäsenvaltioissa sovellettavista edellytyksistä ja yksityiskohtaisista säännöistä muuta johdu:

a) kansalaisuudeltaan montenegrolaisia työntekijöitä, jotka laillisesti työskentelevät jonkin jäsenvaltion alueella, ei saa heidän kansalaisuutensa perusteella syrjiä työehtojen, palkkauksen tai irtisanomisen osalta kyseisen jäsenvaltion omiin kansalaisiin verrattuna;

b) laillisesti jossakin jäsenvaltiossa työskentelevän työntekijän aviopuolisolla ja lapsilla, jotka asuvat siellä laillisesti, on pääsy tämän jäsenvaltion työmarkkinoille mainitun työntekijän työluvan voimassaolon ajan; poikkeuk-

sen muodostavat kausityöntekijät ja 50 artiklassa tarkoitettujen kahdenvälisen sopimusten perusteella saapuneet työntekijät, jollei mainituissa sopimuksissa toisin määrätä.

2. Montenegron on myönnettävä 1 kohdassa tarkoitettu kohtelu alueellaan laillisesti työskenteleville työntekijöille, jotka ovat jonkin jäsenvaltion kansalaisia, sekä näiden aviopuolisoille ja lapsille, jotka asuvat Montenegrossa laillisesti, jollei Montenegrossa sovellettavista ehdoista ja yksityiskohtaisista säännöistä muuta johdu.

50 ARTIKLA

1. Jäsenvaltioiden työmarkkinatilanne huomioon ottaen ja jollei jäsenvaltioiden lainsäädännöstä ja voimassa olevista työntekijöiden liikkuvuutta koskevista säännöistä muuta johdu:

a) jäsenvaltioiden kahdenvälisen sopimusten mukaisesti montenegrolaisille työntekijöille myöntämät työnsaantimahdollisuudet olisi säilytettävä, ja niitä olisi mahdollisuuksien mukaan parannettava;

b) muut jäsenvaltiot tutkivat mahdollisuuksia vastaavien sopimusten tekemiseen.

2. Kolmen vuoden kuluttua vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee muita mahdollisia parannuksia, mukaan luettuina mahdollisuudet päästä ammattikoulutukseen, jäsenvaltioissa voimassa olevien sääntöjen ja menettelyjen mukaisesti ja ottaen huomioon jäsenvaltioiden ja yhteisön työmarkkinatilanteen.

51 ARTIKLA

1. Jäsenvaltioiden alueella laillisesti työskenteleviin Montenegron kansalaisiin ja heidän siellä laillisesti asuviin perheenjäseniinsä sovellettavien sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamista varten vahvistetaan säännöt. Vakautus- ja assosiaationeuvoston päätöksellä, joka ei saa vaikuttaa kahdenvälisistä sopimuksista johtuviin oikeuksiin tai velvollisuuksiin, jos kyseisissä sopimuksissa määrätään edullisemmasta kohtelusta, vahvistetaan tätä varten seuraavat määräykset:

a) kyseisten työntekijöiden kaikki eri jäsenvaltioissa täyttyneet vakuutus-, työskentely- tai asumiskaudet lasketaan yhteen vanhuuden, työkyvyttömyyden ja kuolemantapauksen perusteella maksettavia eläkkeitä tai elinkorkoja varten sekä kyseisten työntekijöiden ja heidän perheenjäsentensä terveydenhoitoa varten;

b) vanhuuden tai kuolemantapauksen taikka työtaturman, ammattitaudin tai niistä johtuvan työkyvyttömyyden perusteella maksettavat eläkkeet tai elinkorot ovat maksuihin perustumattomia etuuksia lukuun ottamatta vapaasti siirrettävissä sen suuruisina kuin velallisjäsenvaltion tai -valtioiden lainsäädännössä säädetään;

c) asianomaiset työntekijät saavat perhevustuksia edellä tarkoitetuille perheenjäsenilleen.

2. Montenegro myöntää 1 kohdan b ja c alakohdassa täsmennetyin kohtelun kaltaisen kohtelun alueellaan laillisesti työskenteleville työntekijöille, jotka ovat jonkin jäsenvaltion kansalaisia, sekä heidän siellä laillisesti asuville perheenjäsenilleen.

II LUKU

SIJOITTAUTUMINEN

52 ARTIKLA

Määritelmä

Tässä sopimuksessa tarkoitetaan:

a) 'yhteisön yhtiöllä' tai 'Montenegron yhtiöllä' yhtiötä, joka on perustettu jäsenvaltion tai Montenegron lainsäädännön mukaisesti ja jolla on sääntömääräinen kotipaikka, keskushallinto tai päätoimipaikka yhteisön tai Montenegron alueella. Jos jäsenvaltion tai Montenegron lainsäädännön mukaisesti perustetulla yhtiöllä kuitenkin on ainoastaan sääntömääräinen kotipaikka yhteisön tai Montenegron alueella, yhtiötä pidetään yhteisön tai Montenegron yhtiönä, jos sen toiminta liittyy tosiasiallisesti ja jatkuvasti jonkin jäsenvaltion tai Montenegron talouteen;

b) 'tytäryhtiöllä' toisen yhtiön tosiasiallisessa määräysvallassa olevaa yhtiötä;

c) yhtiön 'sivuliikkeellä' toimipaikkaa, jolla ei ole oikeushenkilön asemaa, mutta jonka toiminta on luonteeltaan pysyvää, esimerkiksi emoyhtiön laajentuessa perustettu toimipaikka, jolla on oma johto ja aineelliset edellytykset käydä liikeneuvotteluja kolmansien osapuolten kanssa siten, että näiden kolmansien osapuolten ei tarvitse ottaa yhteyttä emoyhtiöön, vaikka ne ovatkin tietoisia tarvittaessa syntyvästä oikeussuhteesta emoyhtiöön, jonka pääkonttori on ulkomailla, vaan ne voivat harjoittaa liiketoimintaa tämän haarakonttorin muodostavan toimipaikan kanssa;

d) 'sijoittautumisella':

i) kansalaisten osalta oikeutta ryhtyä itsenäiseksi ammatinharjoittajiksi ja perustaa yrityksiä, erityisesti yhtiöitä, jotka ovat heidän tosiasiallisessa määräysvallassaan. Kansalaisten itsenäiseen ammatinharjoittamiseen ei sisälly oikeutta hakea tai vastaanottaa palkkatyötä toisen osapuolen työmarkkinoilla tai päästä toisen osapuolen työmarkkinoille. Tämän luvun määräyksiä ei sovelleta henkilöihin, jotka eivät ole täysin itsenäisiä ammatinharjoittajia;

ii) yhteisön tai Montenegron yhtiöiden osalta oikeutta ryhtyä harjoittamaan taloudellista toimintaa perustamalla tytäryhtiöitä ja sivuliikkeitä Montenegroon tai yhteisöön;

e) 'toiminnalla' taloudellisen toiminnan harjoittamista;

f) 'taloudellisella toiminnalla' periaatteessa teollista, kaupallista ja ammatillista toimintaa sekä pienyritystä;

g) 'yhteisön kansalaisella' ja 'Montenegron kansalaisella' luonnollista henkilöä, joka on jäsenvaltion tai Montenegron kansalainen;

tämän luvun ja III luvun määräyksiä sovelletaan kansainvälisessä meriliikenteessä, mukaan luettuina intermodaalikuljetukset, joihin sisältyy meriosuus, myös niihin yhteisön tai Montenegron kansalaisiin, jotka ovat sijoit-

tautuneet yhteisön tai Montenegron ulkopuolelle, sekä meriliikenneyhtiöihin, jotka ovat sijoittautuneet yhteisön tai Montenegron ulkopuolelle ja jotka ovat yhteisön kansalaisten tai Montenegron kansalaisten määräysvallassa, jos niille kuuluvat alukset on rekisteröity kyseisessä jäsenvaltiossa tai Montenegrossa niiden lainsäädännön mukaisesti;

h) 'rahoituspalveluilla' liitteessä VI esitettyjä toimintoja. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi laajentaa tai muuttaa kyseisen liitteen soveltamisalaa.

53 ARTIKLA

1. Montenegro helpottaa alueellaan yhteisön yritysten ja kansalaisten harjoittamien liiketoimien aloittamista. Tätä tarkoitusta varten Montenegro takaa tämän sopimuksen voimaantulosta alkaen:

a) yhteisön yhtiöille Montenegron alueelle sijoittautumisen osalta kohtelun, joka on yhtä edullinen kuin sen omille yhtiöilleen tai kolmansien maiden yhtiöille myöntämä kohtelu, sen mukaan kumpi näistä on edullisempi;

b) yhteisön yhtiöiden tytäryhtiöiden ja sivuliikkeiden, jotka ovat jo sijoittautuneet Montenegron alueelle, toiminnan osalta kohtelun, joka on yhtä edullinen kuin sen omille yhtiöilleen ja sivuliikkeilleen tai kolmansien maiden yhtiöiden tytäryhtiöille ja sivuliikkeille myöntämä kohtelu, sen mukaan kumpi on edullisempi.

2. Tämän sopimuksen voimaan tullessa yhteisö ja sen jäsenvaltiot myöntävät:

a) Montenegron yhtiöille sijoittautuessa kohtelun, joka on yhtä edullinen kuin jäsenvaltioiden omille yhtiöilleen tai kolmansien maiden yhtiöille myöntämä kohtelu, sen mukaan kumpi on edullisempi;

b) jäsenvaltioiden alueelle sijoittautuneiden Montenegron yhtiöiden tytäryhtiöiden ja sivuliikkeiden toiminnan osalta kohtelun, joka on yhtä edullinen kuin jäsenvaltioiden omille yhtiöilleen ja sivuliikkeilleen tai jäsenvaltioiden alueelle sijoittautuneiden kolmansien

maiden yhtiöiden tytäryhtiöille ja sivuliikkeille myöntämä kohtelu, sen mukaan kumpi on edullisempi.

3. Osapuolet eivät anna mitään uusia säännöksiä tai toteuta mitään uusia toimenpiteitä, joilla olisi syrjivä vaikutus osapuolten yhtiöiden sijoittautumiseen niiden alueelle tai yhtiöiden sijoittautumisen jälkeen niiden toimintaan osapuolten omiin yhtiöihin verrattuna.

4. Vakautus- ja assosiaationeuvosto vahvistaa neljän vuoden kuluttua tämän sopimuksen voimaantulosta yksityiskohtaiset säännöt edellä annettujen määräysten ulottamisesta koskemaan yhteisön ja Montenegron kansalaisten oikeutta ryhtyä taloudelliseen toimintaan itsenäisinä ammatinharjoittajina.

5. Sen estämättä, mitä tässä artiklassa määrätään:

a) yhteisön yhtiöiden tytäryhtiöillä ja sivuliikkeillä on tämän sopimuksen voimaantulosta alkaen oikeus käyttää ja vuokrata kiinteää omaisuutta Montenegrossa;

b) yhteisön yhtiöiden tytäryhtiöillä ja sivuliikkeillä on Montenegron yhtiöinä oikeus tämän sopimuksen voimaantulosta alkaen hankkia ja omistaa kiinteää omaisuutta sekä julkishyödykkeiden/yhteishyödykkeiden osalta samat oikeudet kuin Montenegron yhtiöillä, jos nämä oikeudet ovat tarpeen harjoittaessa sitä taloudellista toimintaa, jonka vuoksi sijoittautuminen on tapahtunut.

54 ARTIKLA

1. Jollei 56 artiklan määräyksistä muuta johdu ja lukuun ottamatta liitteessä VI esitettyjä rahoituspalveluja, osapuolet voivat säännellä yhtiöiden ja kansalaisten sijoittautumista ja toimintaa alueellaan, jos tämä sääntely ei johda toisen osapuolen yhtiöiden ja kansalaisten syrjintään verrattuna osapuolen omiin yhtiöihin ja kansalaisiin.

2. Sen estämättä, mitä tässä sopimuksessa muutoin määrätään, tämä sopimus ei rahoituspalvelujen osalta estä osapuolia toteutta-

masta vakautta ja luotettavuutta turvaavia toimenpiteitä, mukaan luettuina toimenpiteet, joilla suojellaan sijoittajia, tallettajia, vakuutusnottajia tai henkilöitä, joiden omaisuudenhoidosta vastaa rahoituspalvelujen tarjoaja, tai toimenpiteitä, joilla varmistetaan rahoitusjärjestelmän yhtenäisyys ja vakaus. Osapuolet eivät saa käyttää näitä toimenpiteitä keinona tämän sopimuksen mukaisten velvoitteidensa välttämiseen.

3. Tämän sopimuksen määräyksiä ei saa tulkita siten, että osapuoli olisi velvoitettu paljastamaan yksittäisten asiakkaiden liiketoimiin ja tileihin liittyviä tietoja tai julkisten elinten hallussa olevia luottamuksellisia tai yksityisiä tietoja.

55 ARTIKLA

1. Tämän luvun määräyksiä ei sovelleta lento-, sisävesi- ja merikabotaasiliikenteen palveluihin, sanotun kuitenkaan rajoittamatta minkään Euroopan yhteisen ilmailualueen (ECAA) perustamisesta allekirjoitetun monenvälisen sopimuksen¹ päinvastaisen määräyksen soveltamista.

2. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi antaa sijoittautumis- ja toimintaedellytysten parantamiseen tähtääviä suosituksia 1 kohdan soveltamisalaan kuuluvilla aloilla.

56 ARTIKLA

1. Mitä 53 ja 54 artiklassa määrätään, ei estä osapuolta soveltamasta erityisiä sääntöjä sellaisten toisen osapuolen yhtiöiden sivuliikkeiden sijoittautumiseen ja toimintaan sen alueella, joita ei ole perustettu ensiksi mainitun osapuolen alueella, jos nämä erityiset säännöt ovat perusteltuja sen vuoksi, että

¹ Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden, Albanian tasavallan, Bosnia ja Hertsegovinan, Bulgarian tasavallan, entisen Jugoslavian tasavallan Makedonian, Islannin tasavallan, Kroatian tasavallan, Montenegron tasavallan, Norjan kuningaskunnan, Romanian, Serbian tasavallan ja Yhdistyneiden Kansakuntien väliaikaisen Kosovon-siviilioperaation monenvälinen sopimus Euroopan yhteisen ilmailualueen perustamisesta (EUVL L 285, 16.10.2006, s. 3).

näissä sivuliikkeissä on oikeudellisia tai teknisiä eroja verrattuna ensiksi mainitun osapuolen alueella perustettujen yhtiöiden sivuliikkeisiin; rahoituspalveluihin voidaan soveltaa erityisiä sääntöjä vakauden ja luotettavuuden turvaamiseen liittyvistä syistä.

2. Kohtelun ero ei saa olla suurempi kuin mikä on ehdottomasti tarpeen tällaisten oikeudellisten tai teknisten erojen vuoksi tai rahoituspalvelujen osalta toiminnan vakauden ja luotettavuuden turvaamiseksi.

57 ARTIKLA

Helpottaakseen yhteisön kansalaisten ja Montenegron kansalaisten pääsyä säännelyihin ammatteihin sekä helpottaakseen näiden ammattien harjoittamista Montenegrossa ja yhteisössä vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee, mitkä toimenpiteet ovat tarpeen tutkintotodistusten vastavuoroiseksi tunnustamiseksi. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi toteuttaa kaikki tarvittavat toimenpiteet tätä varten.

58 ARTIKLA

1. Montenegron alueelle sijoittautuneella yhteisön yhtiöllä tai yhteisön alueelle sijoittautuneella Montenegron yhtiöllä on sijoittautumisalueella voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti oikeus Montenegron tasavallan tai yhteisön alueella työllistää tai antaa tytäryhtiöidensä tai sivuliikkeidensä työllistää henkilöitä, jotka eivät ole kyseessä olevan yhteisön jäsenvaltioiden tai Montenegron kansalaisia, jos nämä henkilöt ovat tämän artiklan 2 kohdassa määritellyjä keskeisissä tehtävissä toimivia henkilöitä ja ovat yksinomaan näiden yhtiöiden, tytäryhtiöiden tai sivuliikkeiden palveluksessa. Näiden työntekijöiden oleskelu- ja työlupa on voimassa ainaastaan työsuhteen keston ajan.

2. Edellä mainittujen yhtiöiden, jäljempänä organisaatiot, keskeisissä tehtävissä toimivia henkilöitä ovat seuraaviin ryhmiin kuuluvat, tämän kohdan c alakohdassa määritellyt sisäisen siirron saaneet työntekijät, jos organisaatio on oikeushenkilö ja jos asianomaiset henkilöt ovat olleet sen palveluksessa tai sen

osakkaita (muita kuin pääosakkaita) vähintään mainittua siirtoa välittömästi edeltävän vuoden ajan:

a) organisaatiossa johtavassa asemassa olevat henkilöt, jotka ensisijaisesti vastaavat yksikön johtamisesta ja joita valvoo tai neuvoo pääasiassa yrityksen johtokunta tai osakkeenomistajat taikka näitä vastaavat tahot ja joiden toimenkuvaan kuuluu muun muassa:

i) yksikön tai sen osaston taikka jaoksen johtaminen;

ii) muun valvonta-, asiantuntija- tai johtotehtävissä toimivan henkilöstön työskentelyn ohjaus ja valvonta;

iii) henkilökohtainen toimivalta palkata tai irtisanoa työntekijöitä taikka antaa heidän palkkaamistaan tai irtisanomistaan koskevia suosituksia sekä toteuttaa muita henkilöstöä koskevia toimenpiteitä;

b) organisaatiossa työskentelevät henkilöt, joilla on yksikön toiminnalle, tutkimusvälineistön käytölle, teknologialle tai johtamiselle välttämätöntä erityisosaamista. Tällaisen osaamisen arvioinnissa voidaan ottaa huomioon yksikölle ominaisen osaamisen lisäksi erityistä teknistä tietämystä vaativaan työhön tai ammattiin liittyvän pätevyyden korkea taso, mukaan luettuna luvanvaraisten ammattien harjoittajiin kuuluminen;

c) 'siirron saanut työntekijä' on luonnollinen henkilö, joka työskentelee organisaatiossa osapuolen alueella ja joka siirretään väliaikaisesti taloudellista toimintaa harjoitettaessa toisen osapuolen alueelle; kyseisellä yhtiökokonaisuudella on oltava pääasiallinen toimipaikka jonkun osapuolen alueella, ja siirto on suoritettava tämän yhtiökokonaisuuden yksikköön (sivuliike, tytäryhtiö), jonka taloudellinen toiminta toisen osapuolen alueella on tosiasiallisesti samankaltaista.

3. Montenegron kansalaisten pääsy yhteisön alueelle ja väliaikainen oleskelu siellä ja yhteisön kansalaisten pääsy Montenegron alueelle ja väliaikainen oleskelu siellä sallitaan, jos nämä yhtiöiden edustajat ovat 2 kohdan a ala-

kohdassa määriteltyjä johtavassa asemassa olevia henkilöitä, jotka ovat vastuussa Montenegron yhtiön tytäryhtiön tai sivuliikkeen perustamisesta johonkin yhteisön jäsenvaltioon tai yhteisön yhtiön tytäryhtiön tai sivuliikkeen perustamisesta Montenegron tasavaltaan, kun:

a) kyseiset edustajat eivät harjoita suoraa myyntiä tai tarjoa palveluja eivätkä saa palkkaa sijoittautumisalueella sijaitsevalta toimialta, ja

b) yhtiön päätoimipaikka on yhteisön tai Montenegron ulkopuolella, eikä sillä ole muita edustajia, toimistoja, sivuliikkeitä tai tytäryhtiöitä yhteisön kyseisessä jäsenvaltiossa tai Montenegrossa.

III LUKU

PALVELUJEN TARJOAMINEN

59 ARTIKLA

1. Yhteisö ja Montenegro sitoutuvat seuraavien määräysten mukaisesti toteuttamaan tarvittavat toimenpiteet salliakseen asteittain palvelut, joita tarjoavat sellaiset yhteisön tai Montenegron yhtiöt tai kansalaiset, jotka ovat sijoittautuneet toisen osapuolen alueelle kuin palveluiden vastaanottaja.

2. Edellä 1 kohdassa tarkoitettujen vapauttamisen yhteydessä osapuolet sallivat sellaisten luonnollisten henkilöiden tilapäisen liikkuvuuden, jotka tarjoavat palveluja tai jotka ovat palvelujen tarjoajan palveluksessa 58 artiklassa määritellyissä keskeisissä tehtävissä, mukaan luettuina luonnolliset henkilöt, jotka edustavat yhteisön tai Montenegron yhtiöitä tai kansalaisia ja jotka haluavat saapua tilapäisesti maahan neuvotellakseen palvelujen myymisestä tai tehdäkseen palvelujen myyntiä koskevia sopimuksia palvelujen tarjoajan puolesta, kunhan nämä edustajat eivät harjoita suoraa myyntiä suurelle yleisölle eivätkä itse henkilökohtaisesti tarjoa palveluja.

3. Vakautus- ja assosiaationeuvosto toteuttaa tarvittavat toimenpiteet 1 kohdan määräysten asteittaiseksi täytäntöönpanemiseksi

neljän vuoden kuluttua. Huomiota kiinnitetään osapuolten edistymiseen lainsäädäntönsä lähentämisessä.

60 ARTIKLA

1. Osapuolet eivät toteuta mitään sellaisia toimenpiteitä tai toimia, joiden vuoksi sellaisten yhteisön tai Montenegron kansalaisten tai yhtiöiden, jotka ovat sijoittautuneet toisen osapuolen alueelle kuin palveluiden vastaanottaja, palvelujen tarjoamisen edellytykset muuttuvat merkittävästi rajoittavammiksi kuin ne olivat tämän sopimuksen voimaantulo päivää edeltävänä päivänä.

2. Jos osapuoli katsoo, että toisen osapuolen tämän sopimuksen voimaan tultua toteuttamalla toimenpiteillä aiheutetaan tilanne, joka on merkittävästi rajoittavampi palvelujen tarjonnan osalta kuin tämän sopimuksen voimaantulo päivän tilanne, kyseinen ensin mainittu osapuoli voi esittää toiselle osapuolelle neuvottelujen aloittamista asiasta.

61 ARTIKLA

Kuljetuspalvelujen tarjoamiseen yhteisön ja Montenegron välillä sovelletaan seuraavia määräyksiä:

1) Pöytäkirjassa N:o 4 säännellään osapuolten välistä suhdetta maakuljetusten osalta, ja tarkoituksena on varmistaa maanteiden rajoittamaton kauttakulkuliikenne Montenegrossa ja yhteisössä, soveltaa tosiasiallisesti syrjimättömyyden periaatetta ja yhdenmukaistaa Montenegron liikennealan lainsäädäntö asteittain yhteisön lainsäädännön kanssa.

2) Kansainvälisen meriliikenteen osalta osapuolet sitoutuvat noudattamaan tosiasiallisesti periaatetta kaupallisiin edellytyksiin tapahtuvasta vapaasta pääsystä kansainvälisen meriliikenteen markkinoille ja kauppaan sekä noudattamaan turvallisuus- ja ympäristönormeja koskevia kansainvälisiä ja eurooppalaisia velvoitteita.

Osapuolet vahvistavat sitoutuneensa vapaaseen kilpailuun, joka on kansainvälisen meriliikenteen keskeinen ominaisuus.

3) Soveltaessaan 2 kohdan periaatteita osapuolet:

a) eivät jatkossa sisällytä kolmansien maiden kanssa tekemiinsä kahdenvälisiin sopimuksiin lastinjakoa koskevia lausekkeita;

b) poistavat heti tämän sopimuksen tultua voimaan kaikki yksipuoliset toimenpiteet sekä hallinnolliset, tekniset ja muut esteet, joilla voisi olla rajoittava tai syrjivä vaikutus palvelujen vapaaseen tarjontaan kansainvälisessä meriliikenteessä;

c) kukin osapuoli myöntää toisen osapuolen kansalaisten tai yritysten liikennöimille laivoille vähintään samat etuudet kuin omille laivoilleen kansainvälisiin kauppasatamiin pääsyn, satamien infrastruktuurin ja muiden meriliikenteen oheispalvelujen käytön, niihin liittyvien maksujen ja tullipalvelujen sekä lastaukseen ja purkuun tarkoitettujen ankkuripaikkojen ja muiden tilojen osoittamisen osalta.

4) Jotta voitaisiin varmistaa osapuolten välisten kuljetusten yhteensovitettu kehitys ja asteittainen vapauttaminen osapuolten kaupallisten tarpeiden mukaisesti, vastavuoroista markkinoillepääsyä koskevista edellytyksistä lentoliikenteen alalla määrätään Euroopan yhteisen ilmailualueen perustamisesta tehtävässä monenvälisessä sopimuksessa.

5) Ennen yhteisen ilmailualueen perustamisesta allekirjoitetun monenvälisen sopimuksen tekemistä osapuolet eivät toteuta mitään toimenpiteitä eivätkä ryhdy mihinkään toimiin, jotka ovat rajoittavampia tai syrjivämpiä kuin ennen tämän sopimuksen voimaantuloa käytössä olleet toimenpiteet tai toimet.

6) Montenegro mukauttaa lainsäädäntönsä, mukaan luettuina hallinnolliset, tekniset ja muut säännöt, yhteisössä sovellettavaan lento-, meri-, sisävesi- ja maaliikennettä koskevaan lainsäädäntöön siinä määrin kuin se on tarpeen edistettäessä vapauttamista ja osapuolten vastavuoroista pääsyä markkinoille sekä helpotettaessa matkustajien ja tavaroiden liikkuvuutta.

7) Vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee tämän luvun tavoitteiden toteuttamisessa saavutetun yleisen edistymisen perusteella keinoja, joilla voidaan luoda tarvittavat edellytykset palvelujen vapaan tarjonnan parantamiseksi lento-, maa- ja sisävesiliikenteessä.

IV LUKU

MAKSULIIKENNE JA PÄÄOMAN- LIIKKEET

62 ARTIKLA

Osapuolet sitoutuvat Kansainvälisen valuuttarahaston perustamissopimuksen VIII artiklan mukaisesti hyväksymään kaikki vapaasti vaihdettavassa valuutassa suoritettavat vaihtotaseeseen liittyvät maksut ja siirrot yhteisön ja Montenegron välillä.

63 ARTIKLA

1. Osapuolet varmistavat tämän sopimuksen voimaantulosta alkaen maksutaseen pääoma- ja rahoitustasetta koskevien suoritusten osalta pääomien vapaan liikkuvuuden sellaisiin yhtiöihin kohdistuvissa suorissa sijoituksissa, jotka on perustettu vastaanottajamaan lainsäädännön mukaisesti, ja sijoituksissa, jotka on tehty V osaston II luvun määräysten mukaisesti, sekä näiden sijoitusten ja niistä saatujen voittojen rahaksi muuttamisen ja kotiuttamisen.

2. Osapuolet varmistavat tämän sopimuksen voimaantulosta alkaen maksutaseen pääoma- ja rahoitustasetta koskevien suoritusten osalta pääomien vapaan liikkuvuuden, kun kyse on luotoista, jotka liittyvät liiketoimiin tai palveluihin, joissa jommankumman osapuolen alueella asuva on osallisena, sekä rahoituslainoista ja -luotoista, joiden kesto on pidempi kuin yksi vuosi.

3. Tämän sopimuksen voimaantulopäivästä alkaen Montenegro myöntää kansallisen kohtelun EU:n kansalaisille, jotka hankkivat kiinteistön sen alueelta.

4. Lisäksi yhteisö ja Montenegro varmistavat tämän sopimuksen voimaantulopäivästä alkaen pääomien vapaan liikkuvuuden portfoliosijoitusten sekä kestoltaan vuotta lyhyempien rahoituslainojen ja -luottojen yhteydessä.

5. Osapuolet eivät ota käyttöön yhteisön ja Montenegron asukkaiden välisiin pääomanliikkeisiin ja juokseviin maksuihin liittyviä uusia rajoituksia, eivätkä tiukenna olemassa olevia määräyksiä, sanotun kuitenkaan rajoittamatta 1 kohdan soveltamista.

6. Jos pääomien liikkuvuus poikkeuksellisissa olosuhteissa yhteisön ja Montenegron välillä aiheuttaa tai uhkaa aiheuttaa vakavia vaikeuksia valuuttakurssipolitiikan tai rahapolitiikan toteuttamiselle yhteisössä tai Montenegrossa, yhteisö ja Montenegro voivat toteuttaa suojatoimenpiteitä yhteisön ja Montenegron välisen pääomaliikenteen osalta enintään kuuden kuukauden aikana, jos mainitut toimenpiteet ovat ehdottomasti tarpeen, sanotun kuitenkaan rajoittamatta 62 artiklan ja tämän artiklan määräyksiä.

7. Edellä olevilla määräyksillä ei rajoiteta osapuolten elinkeinonharjoittajien oikeuksia hyötyä edullisemmasta kohtelusta, josta osapuolia koskevissa voimassa olevissa kahden- tai monenvälisissä sopimuksissa saatetaan määrätä.

8. Osapuolet neuvottelevat keskenään helpottaakseen pääomien liikkuvuutta yhteisön ja Montenegron välillä tämän sopimuksen tavoitteiden edistämiseksi.

64 ARTIKLA

1. Yhteisö ja Montenegro toteuttavat tämän sopimuksen voimaantulopäivää seuraavan ensimmäisen vuoden aikana toimenpiteitä, joilla luodaan tarvittavat edellytykset pääomien vapaata liikkuvuutta koskevien yhteisön sääntöjen asteittaisen soveltamisen jatkamiselle.

2. Vakautus- ja assosiaationeuvosto määrittää tämän sopimuksen voimaantulopäivää seuraavan toisen vuoden loppuun mennessä

yksityiskohtaiset säännöt pääomanliikkeitä koskevien yhteisön sääntöjen täysimääräiseksi soveltamiseksi Montenegrossa.

V LUKU

YLEISET MÄÄRÄYKSET

65 ARTIKLA

1. Tämän osaston määräyksiä sovelletaan, jollei yleisen järjestyksen, yleisen turvallisuuden tai kansanterveyden perusteella käyttöön otetuista rajoituksista muuta johdu.

2. Niitä ei sovelleta toimintaan, joka osapuolten alueella liittyy edes tilapäisesti viranomaisten toimivallan käyttämiseen.

66 ARTIKLA

Tämän osaston määräyksiä sovellettaessa mitkään tämän sopimuksen määräykset eivät estä osapuolia soveltamasta luonnollisten henkilöiden maahantuloa ja oleskelua, työs-kentelyä, työehtoja ja sijoittautumista sekä palvelujen tarjoamista koskevia lakejaan ja asetuksiaan, erityisesti oleskeluluvan myöntämisen, uusimisen tai kieltämisen osalta, jos niitä ei sovelleta tavalla, joka mitätöisi osapuolelle tämän sopimuksen tietyn määräyksen perusteella kuuluvat edut tai heikentäisi niitä. Tämä määräys ei rajoita 65 artiklan soveltamista.

67 ARTIKLA

Tämän osaston määräyksiä sovelletaan myös Montenegron yhtiöiden tai kansalaisten ja yhteisön yhtiöiden tai kansalaisten yhteiseen määräysvaltaan kuuluviin ja niiden yhteydessä kokonaan omistamiin yhtiöihin.

68 ARTIKLA

1. Tämän osaston määräysten mukaisesti myönnettyä suosituimmuuskohtelua ei sovelleta veroetuksiin, joita osapuolet antavat tai aikovat antaa tulevaisuudessa kaksinkertaisen verotuksen välttämistä koskevien sopimusten tai muiden verojärjestelyjen perusteella.

2. Tämän osaston määräyksiä ei saa tulkita siten, että niillä estettäisiin osapuolia hyväksymästä tai panemasta täytäntöön toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on estää verojen välttäminen tai kiertäminen kaksinkertaisen verotuksen välttämiseksi tehtyjen sopimusten ja muiden verojärjestelyjen määräysten tai kansallisen verolainsäädännön säännösten mukaisesti.

3. Tämän osaston määräyksiä ei saa tulkita siten, että niillä estettäisiin jäsenvaltioita tai Montenegroa erottelemasta verolainsäädäntönsä asiaa koskevia määräyksiä soveltaessaan toisistaan verovelvollisia, jotka ovat keskenään eri tilanteessa erityisesti asuinpaikkansa suhteen.

69 ARTIKLA

1. Osapuolet pyrkivät mahdollisuuksien mukaan välttämään rajoittavien toimenpiteiden, myös tuontia rajoittavien toimenpiteiden, käyttöönottoa maksutasesyistä. Osapuolen, joka ottaa käyttöön tällaisia toimenpiteitä, on mahdollisimman pian esitettävä toiselle osapuolelle aikataulu niiden poistamiseksi.

2. Jos yhdellä tai useammalla jäsenvaltiolla tai Montenegrolla on maksutaseeseen liittyviä vakavia vaikeuksia tai tällaiset vaikeudet uhkaavat niitä välittömästi, yhteisö tai Montenegro voi ottaa WTO-sopimuksessa vahvistettujen edellytysten mukaisesti käyttöön määräaikaaisia rajoittavia toimenpiteitä, mukaan luettuina tuontia rajoittavat toimenpiteet, jotka eivät saa olla laajempia kuin on ehdottomasti tarpeen maksutasetilanteen korjaamiseksi. Yhteisön tai Montenegron on ilmoitettava asiasta viipymättä toiselle osapuolelle.

3. Rajoittavia toimenpiteitä ei saa soveltaa sijoituksiin liittyviin siirtoihin eikä etenään sijoitettujen tai uudelleen sijoitettujen varojen eikä niistä saatujen tulojen kotiuttamiseen.

70 ARTIKLA

Tämän osaston määräyksiä mukautetaan asteittain ottaen erityisesti huomioon GATS-

sopimuksen V artiklasta johtuvat vaatimukset.

71 ARTIKLA

Tämän sopimuksen määräykset eivät estä kumpaakaan osapuolta soveltamasta toimenpiteitä, jotka ovat tarpeen estettäessä sellaisen toimenpiteiden kiertäminen tämän sopimuksen määräyksillä, jotka koskevat kolmannen maan pääsyä kyseisen osapuolen markkinoille.

VI OSASTO

LAINSÄÄDÄNNÖN LÄHENTÄMINEN, LAINVALVONTA JA KILPAILUSÄÄNNÖT

72 ARTIKLA

1. Osapuolet tunnustavat, että on tärkeää lähentää Montenegron voimassa olevaa lainsäädäntöä yhteisön lainsäädäntöön ja panna se täytäntöön tehokkaasti. Montenegro pyrkii kaikin tavoin varmistamaan, että sen voimassa olevat lait ja tuleva lainsäädäntö saatetaan asteittain yhdenmukaiseksi yhteisön säännösten kanssa. Montenegro varmistaa, että sen voimassa oleva ja tuleva lainsäädäntö pannaan asianmukaisesti täytäntöön ja että sen noudattamista valvotaan.

2. Lainsäädännön lähentäminen alkaa sopimuksen allekirjoituspäivästä ja tämän sopimuksen 8 artiklassa tarkoitetun siirtymäkauden loppuun mennessä se ulotetaan asteittain koskemaan kaikkia tässä sopimuksessa tarkoitettuja yhteisön säännösten osia.

3. Alkuvaiheessa lähentämisessä keskitytään yhteisön sisämarkkinasäännösten perusosiin, rahoitusalan lainsäädäntö mukaan lukien, oikeuden, vapauden ja turvallisuuden alaan sekä kauppaan liittyviin aloihin. Seuraavan vaiheen aikana Montenegro keskittyy yhteisön säännösten jäljellä oleviin osiin.

Lähentäminen toteutetaan Euroopan komission ja Montenegron keskenään sopiman ohjelman perusteella.

4. Montenegro määrittelee lisäksi yhteistyössä Euroopan komission kanssa yksityiskohtaiset säännöt lainsäädännön lähentämisen täytäntöönpanon ja toteutettavien lainvalvontatoimien seurantaan varten.

73 ARTIKLA

Kilpailusäännöt ja muut taloutta koskevat määräykset

1. Seuraavat toimenpiteet ovat yhteensopimattomia tämän sopimuksen moitteettoman toiminnan kanssa siltä osin kuin ne voivat vaikuttaa yhteisön ja Montenegron väliseen kauppaan:

i) yritysten väliset sopimukset, yritysten yhteenliittymien päätökset sekä yritysten väliset yhdenmukaistetut menettelytavat, joiden tarkoituksena tai seurauksena on kilpailun estäminen, rajoittaminen tai vääristäminen;

ii) yhden tai useamman yhtiön määräävän markkina-aseman väärinkäyttö yhteisön tai Montenegron alueilla kokonaisuudessaan taikka niiden merkittävällä osalla;

iii) valtiontuet, jotka vääristävät tai uhkaavat vääristää kilpailua suosimalla tiettyjä yrityksiä tai tiettyjä tuotteita.

2. Tämän artiklan vastaisia käytäntöjä arvioidaan yhteisössä sovellettavien kilpailusääntöjen, erityisesti Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 81, 82, 86 ja 87 artiklan, soveltamisesta johtuvien arviointiperusteiden sekä yhteisön toimielinten käyttöön ottamien tulkintavälineiden perusteella.

3. Osapuolet varmistavat, että tämän artiklan 1 kohdan i ja ii alakohdan täysimääräiseen soveltamiseen tarvittavat toimivaltuudet annetaan toiminnaltaan riippumattomalle julkiselle elimelle yksityisten ja julkisten sekä sellaisten yritysten osalta, joille on myönnetty erityisiä oikeuksia.

4. Montenegro perustaa vuoden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta toiminnaltaan riippumattoman viranomaisen, jolla on 1 kohdan iii alakohdan täysimääräisen sovel-

tamiseen tarvittava toimivalta. Kyseisellä viranomaisella on oltava muun muassa toimivalta hyväksyä valtiontukijärjestelmiä ja yksittäisiä tukia 2 kohdan mukaisesti sekä määrätä sääntöjenvastaisesti myönnetty valtiontuki perittäväksi takaisin.

5. Yhteisö ja Montenegro varmistavat kumpikin avoimuuden valtiontukien alalla muun muassa antamalla vuosittain toiselle osapuolelle kertomuksen tai vastaavan, jossa noudatetaan valtiontukia koskevan yhteisön katsauksen menetelmiä ja esitystapaa. Osapuoli antaa toisen osapuolen pyynnöstä tietoja yksittäisistä valtiontukitapauksista.

6. Montenegro toteuttaa ennen 4 kohdassa tarkoitettua viranomaisen perustamista käyttöön otettujen tukijärjestelmien kattavan määrittelyn ja mukauttaa kyseiset tukijärjestelmät 2 kohdassa tarkoitettujen arviointiperusteiden mukaisesti viimeistään neljän vuoden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta.

7. a) Sovellessa 1 kohdan iii alakohdan määräyksiä osapuolet sopivat, että tämän sopimuksen voimaantuloa seuraavien viiden vuoden aikana Montenegron myöntämien valtiontukien arvioinnissa otetaan huomioon, että Montenegroa pidetään samanlaisena alueena kuin Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 87 artiklan 3 kohdan a alakohdassa tarkoitettua yhteisön alueita.

b) Neljän vuoden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta Montenegro esittää Euroopan komissiolle henkeä kohti määritettyä BKT:tä koskevat lukunsa NUTS II -tasolle yhdenmukaistettuina. Tämän jälkeen 4 kohdassa tarkoitettu viranomainen ja Euroopan komissio arvioivat yhdessä Montenegron alueiden tukikelpoisuuden ja niitä koskevat enimmäistuki-intensiteetit laatiakseen aluetukikartan asiaa koskevien yhteisön suunta-aviivojen perusteella.

8. Pöytäkirjassa N:o 5 vahvistetaan terästeollisuuden valtiontukea koskevat säännöt soveltuvin osin. Pöytäkirjassa vahvistetaan säännöt, joita sovelletaan myönnettäessä rakenneuudistustukea terästeollisuuden alalla.

Tarkoituksena on painottaa rakenneuudistustuen erikoisluonnetta ja sen määräaikaista sekä sitä, että sen olisi oltava sidoksissa toteutettavuusohjelmien mukaisesti tehtäviin kapasiteetin vähennyksiin.

9. Kun kyse on edellä IV osaston II luvussa tarkoitetuista tuotteista:

a) 1 kohdan iii alakohdan määräyksiä ei sovelleta;

b) 1 kohdan i alakohdan vastaisia käytäntöjä arvioidaan niiden arviointiperusteiden mukaisesti, jotka yhteisö on vahvistanut Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 36 ja 37 artiklan ja niiden perusteella annettujen yhteisön erityissäädösten nojalla.

10. Jos toinen osapuolista katsoo, että tietty käytäntö on yhteensopimaton 1 kohdan kanssa, se voi toteuttaa tarvittavat toimenpiteet neuvoteltuaan asiasta vakautus- ja assosiaationeuvostossa tai 30 työpäivän kuluttua siitä, kun se on pyytänyt näitä neuvotteluja. Tämän artiklan määräykset eivät estä yhteisöä tai Montenegroa toteuttamasta GATT 1994 -sopimuksen ja tukia ja tasoitustoimenpiteitä koskevan WTO-sopimuksen sekä asiaa koskevan sisäisen lainsäädännön mukaisia tasoitustoimenpiteitä, eivätkä ne millään tavoin vaikuta tällaisten toimenpiteiden toteuttamiseen.

74 ARTIKLA

Julkiset yritykset

Montenegro soveltaa tämän sopimuksen voimaantulopäivää seuraavan kolmannen vuoden loppuun mennessä julkisiin yrityksiin ja yrityksiin, joille on myönnetty erityis- tai yksinoikeuksia, Euroopan yhteisön perustamissopimuksen ja erityisesti sen 86 artiklan periaatteita.

Julkisiin yrityksiin siirtymäkauden aikana sovellettaviin erioikeuksiin ei sisälly mahdollisuutta ottaa käyttöön määrällisiä rajoituksia tai vaikutukseltaan vastaavia toimenpiteitä, jotka koskevat tuontia yhteisöstä Montenegroon.

75 ARTIKLA

Teollis- ja tekijänoikeudet sekä kaupalliset oikeudet

1. Osapuolet vahvistavat tämän artiklan ja liitteen VII määräysten mukaisesti pitävänsä tärkeänä teollis- ja tekijänoikeuksien sekä kaupallisten oikeuksien riittävää ja tehokasta suojaa sekä niiden noudattamisen varmistamista.

2. Tämän sopimuksen voimaantulosta alkaen osapuolet myöntävät toistensa yrityksille ja kansalaisille teollis- ja tekijänoikeuksien sekä kaupallisten oikeuksien tunnustamisen ja suojelun suhteen yhtä suotuisan kohtelun kuin minkä ne suovat mille tahansa kahdenvälisten sopimusten soveltamisalaan kuuluvalla kolmannelle maalle.

3. Montenegro toteuttaa tarvittavat toimenpiteet varmistaa, että viimeistään viiden vuoden kuluttua tämän sopimuksen voimaantulosta sen teollis- ja tekijänoikeuksien sekä kaupallisten oikeuksien suoja on yhteisössä vallitsevaa tasoa vastaavalla tasolla ja sillä on käytössään tehokkaat keinot näiden oikeuksien noudattamisen varmistamiseksi.

4. Montenegro sitoutuu liittymään 3 kohdassa mainitussa määräajassa liitteessä VII lueteltuihin teollis- ja tekijänoikeuksia sekä kaupallisia oikeuksia koskeviin monenvälisiin sopimuksiin. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi päättää Montenegron velvoittamisesta liittymään kyseistä alaa koskeviin erityisiin monenvälisiin yleissopimuksiin.

5. Jos teollis- ja tekijänoikeuksien sekä kaupallisten oikeuksien alalla ilmenee kaupankäynnin edellytyksiin vaikuttavia ongelmia, ne saatetaan kumman tahansa osapuolen pyynnöstä viipymättä vakautus- ja assosiaationeuvoston käsiteltäviksi molempia osapuolia tyydyttävien ratkaisujen löytämiseksi.

76 ARTIKLA

Julkiset hankinnat

1. Yhteisö ja Montenegro katsovat, että erityisesti WTO:n sääntöjä noudattaen olisi suo-

tavaa mahdollistaa pääsy julkisten hankintojen markkinoille vastavuoroisesti ja ketään syrjimättä.

2. Montenegron yhtiöt, riippumatta siitä, ovatko ne sijoittautuneet yhteisöön, voivat tämän sopimuksen voimaantulosta alkaen osallistua julkisiin hankintamenettelyihin yhteisössä yhteisön hankintasäännösten mukaisesti ja yhtä edullisin ehdoin kuin yhteisön yhtiöt.

Edellä olevia määräyksiä sovelletaan myös yleishyödyllisten palvelujen alalla tehtäviin hankintasopimuksiin heti, kun Montenegro on antanut säädökset, joilla otetaan käyttöön alaa koskevat yhteisön säännöt. Yhteisö tutkii määräajoin, onko Montenegro ottanut tällaiset säädökset tosiasiallisesti käyttöön.

3. Yhteisön yhtiöt, jotka ovat sijoittautuneet Montenegroon V osaston II luvun määräysten mukaisesti, voivat tämän sopimuksen voimaantulosta alkaen osallistua julkisiin hankintamenettelyihin Montenegrossa yhtä edullisin ehdoin kuin Montenegron yhtiöt.

4. Yhteisön yhtiöt, jotka eivät ole sijoittautuneet Montenegroon, voivat tämän sopimuksen voimaantulosta alkaen osallistua julkisiin hankintamenettelyihin Montenegrossa yhtä edullisin ehdoin kuin Montenegron yhtiöt.

5. Vakautus- ja assosiaationeuvosto tutkii määräajoin, voisiko Montenegro myöntää kaikille yhteisön yhtiöille mahdollisuuden osallistua julkisiin hankintamenettelyihin Montenegrossa. Montenegro raportoi vuosittain vakautus- ja assosiaationeuvostolle toimenpiteistä, jotka se on toteuttanut lisätäksään avoimuutta ja varmistaakseen julkisiin hankintoihin liittyvien päätösten tehokkaan oikeudellisen valvonnan.

6. Julkisten hankintasopimusten toteuttamiseen liittyvään sijoittautumiseen, toimintaan ja palvelujen tarjoamiseen yhteisön ja Montenegron välillä sekä työskentelyyn ja työntekijöiden liikkuvuuteen tässä yhteydessä sovelletaan 49 ja 64 artiklan määräyksiä.

77 ARTIKLA

Standardointi, metrologia, akkreditointi ja vaatimustenmukaisuuden arviointi

1. Montenegro toteuttaa tarvittavat toimenpiteet saattaakseen lainsäädäntönsä asteittain yhdenmukaiseksi yhteisön teknisten määräysten ja standardointia, metrologiaa, akkreditointia ja vaatimustenmukaisuuden arviointia koskevien eurooppalaisten menettelyjen kanssa.

2. Tätä tarkoitusta varten osapuolet pyrkivät:

a) edistämään yhteisön teknisten määräysten, eurooppalaisten standardien ja vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyjen käyttöä;

b) edistämään laadunvarmistusinfrastruktuurin eli standardoinnin, metrologian, akkreditoinnin ja vaatimustenmukaisuuden arvioinnin kehittämistä;

c) edistämään Montenegron osallistumista standardoinnin, vaatimustenmukaisuuden arvioinnin, metrologian ja muiden vastaavien alojen erityisjärjestöjen (esim. CEN, CENELEC, ETSI, EA, WELMEC, EUROMET)¹ toimintaan;

d) tekemään tarvittaessa vaatimustenmukaisuuden arviointia ja teollisuustuotteiden hyväksymistä koskevan sopimuksen, kun Montenegron lainsäädäntökehys ja menettelyt ovat riittävän yhdenmukaisia yhteisön lainsäädännön ja menettelyjen kanssa ja kun tarvittavaa asiantuntemusta on saatavilla.

¹ Euroopan standardointikomitea, Euroopan sähkötekniikan standardointikomitea, Euroopan telealan standardointilaitos, Eurooppalaisten akkreditointielinten yhteistyöjärjestö (European Co-operation for Accreditation), mittaustoiminnan eurooppalainen yhteistyöverkosto (European Cooperation in Legal Metrology), Euroopan metrologiajärjestö.

78 ARTIKLA

Kuluttajansuoja

Osapuolet tekevät yhteistyötä saattaakseen Montenegron kuluttajansuojan yhteisön vaatimuksia vastaavaksi. Tehokas kuluttajansuoja, jota tarvitaan markkinatalouden moitteettoman toiminnan varmistamiseksi, edellyttää tarvittavien hallinnollisten perusrakenteiden kehittämistä markkinoiden valvontaa ja alan lainsäädännön noudattamisen valvontaa varten.

Tässä tarkoituksessa ja yhteiset etunsa huomioon ottaen osapuolet varmistavat:

- a) aktiivisen kuluttajansuojapolitiikan yhteisön lainsäädännön mukaisesti, mukaan lukien tiedotuksen lisääminen ja riippumattomien organisaatioiden kehittäminen;
- b) Montenegron kuluttajansuojalainsäädännön yhdenmukaistamisen yhteisön lainsäädännön kanssa;
- c) kuluttajien tehokkaan oikeusturvan kulu- tushyödykkeiden laadun parantamiseksi ja asianmukaisten turvallisuusstandardien ylläpitämiseksi;
- d) sääntöjen noudattamisen valvonnan toimivaltaisten viranomaisten toimesta ja valitusoikeuden takaamisen kuluttajille riitatapa- uksissa;
- e) vaarallisia tuotteita koskevan tietojen- vaihdon.

79 ARTIKLA

Työolot ja tasa-arvo

Montenegro yhdenmukaistaa asteittain työoloja ja erityisesti työterveyttä ja - turvallisuutta sekä naisten ja miesten yhtäläisiä mahdollisuuksia koskevan lainsäädäntön- sä yhteisön lainsäädännön kanssa.

VII OSASTO

OIKEUS, VAPAUS JA TURVALLISUUS

80 ARTIKLA

Instituutioiden ja oikeusvaltioperiaatteen vahvistaminen

Osapuolet kiinnittävät oikeus-, vapaus- ja turvallisuusasioiden alan yhteistyössä erityis- tä huomiota oikeusvaltioperiaatteen lujitta- miseen ja instituutioiden vahvistamiseen kai- killa tasoilla sekä hallinnossa yleensä että eri- tyisesti lainvalvonnassa ja oikeudenkäytössä. Yhteistyöllä pyritään parantamaan oikeuslai- toksen riippumattomuutta ja tehokkuutta, te- hostamaan poliisin ja muiden lainvalvonta- elinten toimintaa, tarjoamaan asianmukaista koulutusta sekä torjumaan korruptiota ja jär- jestäytyntä rikollisuutta.

81 ARTIKLA

Henkilötietojen suojaaminen

Montenegro yhdenmukaistaa henkilötieto- jen suojaa koskevan lainsäädäntönsä yhteisön lainsäädännön sekä muiden eurooppalaisten ja kansainvälisten yksityisyydensuojaa kos- kevien säännösten kanssa. Montenegro pe- rustaa yhden tai useamman riippumattoman valvontaelimen, jolla on riittävästi määrära- hoja ja henkilöstöä, jotta se pystyy valvo- maan tehokkaasti henkilötietojen suojaa kos- kevan kansallisen lainsäädännön noudatta- mista ja takaamaan sen noudattamisen. Osa- puolet tekevät yhteistyötä tämän tavoitteen saavuttamiseksi.

82 ARTIKLA

Viisumi, rajavalvonta, turvapaikka ja maa- hanmuuttokysymykset

Osapuolet tekevät yhteistyötä viisumi-, ra- javalvonta-, turvapaikka- ja maahanmuutto- kysymyksissä ja luovat toimintakehyksen

näiden alojen yhteistyötä varten myös alueta-
solla. Tässä yhteydessä hyödynnetään mah-
dollisuuksien mukaan muita tätä alaa koske-
via olemassa olevia aloitteita.

Ensimmäisessä kohdassa tarkoitettuja aloja
koskeva yhteistyö perustuu osapuolten kes-
kinäisiin neuvotteluihin ja tiiviiseen koor-
dinointiin ja siihen olisi sisällyttävä tekninen
ja hallinnollinen apu seuraavissa asioissa:

- a) lainsäädäntöä ja käytäntöjä koskeva tie-
tojenvaihto,
- b) lainsäädäntöehdotusten laatiminen,
- c) instituutioiden toiminnan tehostaminen,
- d) henkilöstön koulutus,
- e) matkustusasiakirjojen luotettavuuden
turvaaminen ja väärin asiakirjojen tunnistami-
nen,
- f) rajavalvonta.

Erityisiä yhteistyöaloja ovat:

a) turvapaikkaoikeuden alalla sellaisen
kansallisen lainsäädännön täytäntöönpano,
joka täyttää Genevessä 28 päivänä heinäkuu-
ta 1951 tehdyn pakolaisten oikeusasemaa
koskevan yleissopimuksen ja New Yorkissa
31 päivänä tammikuuta 1967 tehdyn pako-
laisten oikeusasemaa koskevan pöytäkirjan
vaatimukset ja varmistaa siten palauttamis-
kieltoa koskevan periaatteen noudattamisen
sekä turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten
muiden oikeuksien kunnioittamisen.

b) laillisen maahanmuuton alalla maahan-
pääsyä koskevat säännöt ja maahan päästetyn
henkilön oikeudet ja asema. Maahanmuuton
osalta osapuolet sopivat myöntävänsä oikeu-
denmukaisen kohtelun alueellaan laillisesti
asuville muiden maiden kansalaisille ja har-
joittavansa kotouttamispolitiikkaa, jonka ta-
voitteena on turvata kyseisille henkilöille
samanveroiset oikeudet ja velvollisuudet
kuin niiden omilla kansalaisilla on.

83 ARTIKLA

Laittoman maahanmuuton estäminen ja val- vonta; takaisinotto

1. Osapuolet tekevät yhteistyötä laittoman
maahanmuuton estämiseksi ja valvomiseksi.
Montenegro ja jäsenvaltiot sitoutuvat otta-
maan takaisin toistensa alueilla laittomasti
oleskelevat kansalaisensa, ja osapuolet sitou-
tuvat lisäksi tekemään ja panemaan täysi-
määräisesti täytäntöön takaisinottoa koske-
van sopimuksen, joka sisältää myös velvolli-
suuden ottaa takaisin kolmansien maiden
kansalaisia ja kansalaisuudettomia henkilöitä.

Jäsenvaltiot ja Montenegro myöntävät kan-
salaisilleen asianmukaiset henkilöllisyysto-
distukset ja tarjoavat heille näihin tarkoituk-
siin tarvittavat hallinnolliset palvelut.

Kansalaisten sekä kolmansien maiden kan-
salaisten ja kansalaisuudettomien henkilöi-
den takaisinottoa koskevat erityiset menette-
lyt vahvistetaan luvattomasti oleskelevien
henkilöiden takaisinottoa koskevassa Euroo-
pan yhteisön ja Montenegron välisessä sopi-
muksessa.

2. Montenegro sitoutuu tekemään ta-
kaisinottosopimuksia vakautus- ja assosiaa-
tioprosessiin osallistuvien maiden kanssa.

3. Montenegro sitoutuu ryhtymään tarvitta-
viin toimiin kaikkien tässä artiklassa tarkoi-
tettujen takaisinottosopimusten joustavan ja
nopean täytäntöönpanon varmistamiseksi.

4. Vakautus- ja assosiaationeuvosto selvit-
tää, mitä muita toimenpiteitä osapuolet voi-
vat yhdessä toteuttaa estääkseen ja valvoak-
seen laitonta maahanmuuttoa, ihmiskauppa ja
laittomat maahanmuuttoverkostot mukaan
luettuina.

84 ARTIKLA

Rahanpesu ja terrorismin rahoitus

1. Osapuolet tekevät yhteistyötä estääkseen
rahoitusjärjestelmiensä käytön rikollisesta
toiminnasta yleensä ja erityisesti huumausai-

nerikoksista saadun rahallisen hyödyn pe-suun sekä terrorismin rahoittamiseen.

2. Tämän alan yhteistyöhön voi sisältyä hallinnollinen ja tekninen apu, jonka tarkoituksena on edistää säännösten täytäntöönpanoa ja varmistaa sellaisten rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjuntaa koskevien asianmukaisten normien ja toimintatapojen tehokas soveltaminen, jotka vastaavat yhteisön ja tämän alan kansainvälisten elinten, erityisesti rahanpesunvastaisen toimintaryhmän (FATF), hyväksymiä normeja ja toimintatapoja.

85 ARTIKLA

Laittomia huumausaineita koskeva yhteistyö

1. Osapuolet tekevät toimivaltansa rajoissa yhteistyötä varmistaakseen, että niiden huumausaineita koskeva lähestymistapa on tasapainoinen ja yhtenäistetty. Alan politiikalla ja toimilla pyritään lujittamaan laittomien huumausaineiden torjuntaan liittyviä rakenteita, vähentämään laittomien huumausaineiden tarjontaa, kauppaa ja kysyntää, puuttumaan huumausaineiden väärinkäytöstä aiheutuviin terveydellisiin ja sosiaalisiin seurauksiin ja varmistamaan huumausaineiden kemiallisten esiasteiden tehokkaampi valvonta.

2. Osapuolet sopivat näiden tavoitteiden toteuttamiseksi tarvittavista yhteistyömenetelmistä. Toteutettavat toimet perustuvat yhdessä sovittuihin, EU:n huumausainestrategian mukaisiin periaatteisiin.

86 ARTIKLA

Järjestäytyneen rikollisuuden ja muiden laittomien toimien estäminen

Osapuolet sopivat tekevänsä yhteistyötä muun muassa seuraavien rikollisten ja laittomien toimien torjumiseksi ja estämiseksi, riippumatta siitä, kuuluvatko ne järjestäytyneeseen rikollisuuteen:

a) ihmisten salakuljetus ja ihmiskauppa,

b) laitton taloudellinen toiminta, erityisesti käteisen rahan ja muiden maksuvälineiden kuin käteisen rahan väärentäminen, laittomat liiketoimet, jotka liittyvät esimerkiksi teollisuusjätteisiin tai radioaktiivisiin aineisiin, ja liiketoimet, jotka liittyvät laittomiin, väärennettyihin tai piraattituotteisiin,

c) sekä yksityisen että julkisen sektorin korruptio, erityisesti jos se liittyy vaikeaselkoihin hallintokäytäntöihin,

d) veropetokset,

e) henkilöllisyyden varastaminen,

f) huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laitton kauppa,

g) laitton asekauppa,

h) asiakirjaväärennökset,

i) tavaroiden, myös autojen, salakuljetus ja laitton kauppa,

j) tietoverkkorikollisuus.

Rahan väärentämisen osalta Montenegro toimii läheisessä yhteistyössä yhteisön kanssa seteleiden ja metallirahojen väärentämisen estämiseksi ja niiden alueella mahdollisesti esiintyvän väärentämisen lopettamiseksi ja siitä rankaisemiseksi. Ennaltaehkäisyn tasolla Montenegro pyrkii toteuttamaan toimenpiteitä, jotka vastaavat yhteisön lainsäädännön mukaisia toimenpiteitä, ja se pyrkii osallistumaan tätä oikeuden alaa koskeviin kansainvälisiin yleissopimuksiin. Yhteisö voi tukea Montenegroa tietojenvaihdon, avunannon ja koulutuksen avulla rahan väärentämiseltä suojautumiseksi. Järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi pyritään edistämään alueellista yhteistyötä ja tunnustettujen kansainvälisten standardien noudattamista.

87 ARTIKLA

Terrorismin torjunta

Osapuolet sopivat lakiensa ja asetustensa sekä niiden kansainvälisten yleissopimusten

mukaisesti, joiden osapuolia ne ovat, tekemään yhteistyötä terroritekojen ja niiden rajoituksen ehkäisemiseksi ja estämiseksi:

a) Yhdistyneiden Kansakuntien turvallisuusneuvoston päätöslauselman 1373 (vuodelta 2001) sekä muiden asiaa koskevien YK:n päätöslauselmien, kansainvälisten sopimusten ja oikeudellisten asiakirjojen täysimääräisen täytäntöönpanon yhteydessä,

b) vaihtamalla tietoja terroristiryhmistä ja niiden tukiverkostoista kansainvälisen oikeuden ja kansallisen lainsäädännön mukaisesti,

c) vaihtamalla kokemuksia terrorismin torjunnan keinoista ja menetelmistä, teknisistä näkökohdista ja koulutuksesta sekä terrorismin ehkäisemisestä.

VIII OSASTO

YHTEISTYÖPOLITIIKAT

88 ARTIKLA

1. Yhteisö ja Montenegro aloittavat läheisen yhteistyön, jonka tarkoituksena on edistää Montenegron kehitys- ja kasvumahdollisuuksia. Yhteistyöllä vahvistetaan olemassa olevia taloussuhteita mahdollisimman laajalla pohjalla molempien osapuolten etujen mukaisesti.

2. Poliitikat ja muut toimenpiteet suunnitellaan siten, että niillä edistetään Montenegron kestävästä taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta kehityksestä. Näiden politiikkojen yhteydessä olisi varmistettava, että myös ympäristöasiat otetaan alusta alkaen täysin huomioon ja että ne vastaavat sopusointuisen yhteiskunnallisen kehityksen vaatimuksia.

3. Yhteistyöpolitiikat liitetään osaksi alueellista yhteistyökehystä. Erityistä huomiota on kiinnitettävä toimenpiteisiin, joilla voidaan kannustaa Montenegron ja sen naapurimaiden, myös yhteisön jäsenvaltioiden, yhteistyötä ja siten edistää alueen vakautta. Vakautus- ja assosiaationeuvosto määrittelee, mitkä jäljempänä kuvatuista yhteistyöpolitiikoista tai niiden osana toteutettavista toimista

ovat ensisijaisia Eurooppa-kumppanuuden mukaisesti.

89 ARTIKLA

Talous- ja kauppapolitiikka

Yhteisö ja Montenegro helpottavat talousuudistusta yhteistyöllä, jonka tarkoituksena on lisätä tietämystä niiden talouksien perusteista sekä talouspolitiikan laatimisesta ja toteuttamisesta markkinataloudessa.

Tätä varten yhteisö ja Montenegro toimivat yhteistyössä:

a) vaihtaakseen tietoja talouskehityksestä ja -näkymistä sekä kehittämisstrategioista,

b) tarkastellakseen yhdessä yhteisen edun mukaisia talouskysymyksiä, talouspolitiikan ja sen toteuttamiseksi tarvittavien keinojen suunnittelu mukaan lukien, ja

c) edistääkseen laajempaa yhteistyötä nopeuttaakseen taitotiedon leviämistä ja uusien teknologioiden käyttöä.

Montenegro pyrkii luomaan toimivan markkinatalouden ja lähentämään asteittain politiikkaansa taloudelliseen vakauteen tähtäävään Euroopan talous- ja rahaliiton politiikkaan. Montenegron viranomaisten pyynnöstä yhteisö voi tukea Montenegron toimia tällä alalla.

Yhteistyöllä pyritään myös parantamaan oikeusturvaa liiketoiminnassa vakaan ja syrjimättömän kaupan sovellettavan oikeudellisen kehyksen avulla.

Tämän alan yhteistyöhön kuuluu Euroopan talous- ja rahaliiton periaatteita ja toimintaa koskeva tietojenvaihto.

90 ARTIKLA

Tilastoalan yhteistyö

Osapuolten välisessä yhteistyössä keskitytään pääasiassa tilastoja koskevan yhteisön säännösten ensisijaisiin aloihin, mukaan lu-

kien talous, kauppa, rahapolitiikka ja rahoitusala. Tavoitteena on kehittää tehokkaat ja kestävät tilastojärjestelmät, joiden avulla voidaan toimittaa luotettavia, objektiivisia ja tarkkoja tilastotietoja Montenegron siirtymäprosessin ja uudistusten suunnittelua ja seurantaan varten. Sen ansiosta Montenegron tilastokeskus pystyy paremmin tyydyttämään sekä julkishallinnon että yksityisen yritystoiminnan piiriin kuuluvien asiakkaidensa tarpeet. Tilastointijärjestelmän olisi oltava YK:n tilastointia koskevien peruseräpäätösten, eurooppalaisia tilastoja koskevien käytäntöjen ja eurooppalaisen tilastointilainsäädännön mukainen, ja sitä on kehitettävä vastaamaan tilastointia koskevan yhteisön säännösten vaatimuksia. Osapuolet toimivat yhteistyössä erityisesti varmistaa yksityshenkilöitä koskevien tietojen luotettavuuden, lisätäkseen asteittain tietojenkeruuta ja tietojen toimittamista eurooppalaiseen tilastojärjestelmään sekä edistääkseen menetelmiä koskevaa tietojenvaihtoa, taitotiedon välitystä ja koulutusta.

91 ARTIKLA

Pankki- vakuutus- ja muut rahoituspalvelut

Montenegron ja yhteisön välisessä yhteistyössä keskitytään pääasiassa tiettyihin pankki-, vakuutus- ja muita rahoituspalveluja koskevan yhteisön säännösten ensisijaisiin aloihin. Osapuolet toimivat yhteistyössä tarkoituksenaan luoda ja kehittää asianmukaiset puitteet, joilla edistetään terveeseen kilpailuun perustuvaa Montenegron pankki-, vakuutus- ja rahoituspalvelujen alaa ja varmistetaan tarvittavat tasapuoliset toimintaedellytykset.

92 ARTIKLA

Varainhoidon sisäistä valvontaa ja ulkoista tilintarkastusta koskeva yhteistyö

Osapuolten välisessä yhteistyössä keskitytään tiettyihin julkisen varainhoidon sisäistä valvontaa ja ulkoista tilintarkastusta koskevan yhteisön säännösten ensisijaisiin aloihin. Yhteistyöllä pyritään erityisesti kehittämään asiaa koskevia säädöksiä laatimalla ja anta-

malla - Montenegroon läpinäkyvät, tehokkaat ja taloudelliset järjestelmät julkisen varainhoidon sisäistä valvontaa (mukaan lukien varainhoito ja sen valvonta sekä toiminnallisesti itsenäinen sisäinen tarkastus) sekä riippumaton ulkoinen tilintarkastus, kansainvälisesti hyväksytyjen standardien ja menetelmien sekä EU:n parhaiden käytänteiden mukaisesti. Yhteistyössä keskitytään myös Montenegron ylimmän tilintarkastusviranomaisen toimintakyvyn kehittämiseen. Jotta edellä esitettyistä vaatimuksista johtuvat koordinointi- ja yhdenmukaistamisvelvollisuudet voidaan täyttää, yhteistyössä on keskityttävä myös varainhoidon ja sen valvonnan sekä sisäisen tarkastuksen keskitettyjen yhdenmukaistamisyksiköiden perustamiseen ja vahvistamiseen.

93 ARTIKLA

Sijoitusten edistäminen ja suoja

Sijoitusten edistämistä ja suoja koskevan yhteistyön tavoitteena on luoda osapuolten toimivallan rajoissa suotuisat edellytykset sekä kotimaisille että ulkomaisille yksityisille sijoituksille, mikä on keskeisessä asemassa Montenegron talouden ja teollisuuden elvyttämisen kannalta. Yhteistyön erityistavoitteena Montenegron osalta on sijoituksia edistävän ja suojaavan oikeudellisen kehyksen parantaminen.

94 ARTIKLA

Teollisuusyhteistyö

Yhteistyöllä pyritään edistämään Montenegron teollisuuden ja yksittäisten tuotannonalojen nykyaikaistamista ja rakenneuudistusta. Se kattaa myös talouden toimijoiden välisen teollisuusyhteistyön, jonka tavoitteena on yksityissektorin vahvistaminen siten, että ympäristön suojele voidaan varmistaa.

Teollisuusyhteistyötä koskevissa aloitteissa otetaan huomioon molempien osapuolten määrittämät painopistealueet. Niissä huomioidaan teollisuuden kehitykseen liittyvät alueelliset näkökohdat ja edistetään tarvittaessa valtioiden välisiä kumppanuussuhteita. Aloitteilla olisi erityisesti pyrittävä luomaan yri-

tyksille sopiva toimintakehys, parantamaan liikkeenjohdollista osaamista ja taitotietoa sekä edistämään markkinoita, niiden avoimuutta ja yritysten toimintaolosuhteita. Eri-tyistä huomiota kiinnitetään tehokkaiden vienninedistämistoimien toteuttamiseen Montenegrossa.

Yhteistyössä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon yhteisön säännöstö teollisuuspolitiikan alalla.

95 ARTIKLA

Pienet ja keskisuuret yritykset

Osapuolet pyrkivät yhteistyössä kehittämään ja vahvistamaan yksityissektorin pieniä ja keskisuuria yrityksiä (pk-yrityksiä), uusien yritysten perustamista kasvumahdollisuuksia tarjoavilla aloilla sekä yhteisön ja Montenegron pk-yritysten välistä yhteistyötä.

Yhteistyössä otetaan asianmukaisesti huomioon pk-yrityksiä koskevaan yhteisön säännöstöön liittyvät painopistealat ja pienyrityksiä koskevassa eurooppalaisessa peruskirjassa vahvistetut kymmenen suuntaviivaa.

96 ARTIKLA

Matkailu

Matkailualan yhteistyöllä pyritään vahvistamaan pääasiassa matkailua koskevaa tiedonkulkua (kansainvälisten verkkojen, tietopankkien ym. avulla), edistämään matkailualan investointeja suosivien infrastruktuurien kehittämistä ja Montenegron osallistumista Euroopan keskeisten matkailujärjestöjen toimintaan. Sillä pyritään myös selvittämään mahdollisuudet yhteiseen toimintaan ja lujittamaan matkailualan yritysten ja asiantuntijoiden sekä hallituksen ja sen toimivalttaisten elinten välistä yhteistyötä ja siirtämään taitotietoa (koulutuksen, henkilövaihdon ja seminaarien avulla). Yhteistyössä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon tätä alaa koskeva yhteisön säännöstö.

Yhteistyö liitetään osaksi alueellista yhteistyökehystä.

97 ARTIKLA

Maatalous ja maatalouden raaka-aineita jalostava teollisuus

Osapuolten välistä yhteistyötä kehitetään maataloutta koskevan yhteisön säännöstön ensisijaisilla aloilla ja eläinlääkintä- ja kasvinsuojelualoilla. Yhteistyön tarkoituksena on erityisesti Montenegron maatalouden ja maatalouden raaka-aineita jalostavan teollisuuden nykyaikaistaminen ja rakenneuudistus, varsinkin yhteisössä asetettujen terveysvaatimusten saavuttamiseksi, vesitalouden, maaseudun ja metsätalouden kehittäminen sekä maan lainsäädännön ja käytäntöjen asteittainen lähentäminen yhteisön sääntöihin ja normeihin.

98 ARTIKLA

Kalastus

Osapuolet selvittävät mahdollisuuksia yksilöidä yhteisen edun mukaisia kalatalouden aloja. Yhteistyössä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon tietyt ensisijaiset alat, jotka liittyvät yhteisön säännöstöön kalastusalalla, mukaan luettuna kalavarojen hoitoa ja säilyttämistä koskevien kansainvälisten ja alueellisten kalastusjärjestöjen sääntöjä koskevien kansainvälisten velvoitteiden noudattaminen.

99 ARTIKLA

Tulli

Osapuolet aloittavat tämän alan yhteistyön taatakseen kaupan alalla vahvistettavien määräysten noudattamisen ja lähentääkseen Montenegron tullijärjestelmiä yhteisön järjestelmään helpottaen siten tässä sopimuksessa suunniteltuja vapauttamistoimenpiteitä ja Montenegron tullilainsäädännön asteittaista lähentämistä yhteisön säännöstöön.

Yhteistyössä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon tulliasioita koskevan yhteisön säännöstön ensisijaiset alat.

Osapuolten keskinäistä hallinnollista avunantoa koskevat säännöt tullialalla vahvistetaan pöytäkirjassa N:o 6.

100 ARTIKLA

Verotus

Osapuolet aloittavat veroalan yhteistyön ja toteuttavat sen yhteydessä muun muassa toimenpiteitä, joiden tavoitteena on Montenegron verojärjestelmän uudistaminen, verohallinnon nykyaikaistaminen veronkannon tehostamiseksi ja veropetosten torjunta.

Yhteistyössä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon verotusta ja haitallisen verokilpailun torjumista koskevan yhteisön säännösten ensisijaiset alat. Haitallinen verokilpailu olisi poistettava neuvoston 1 päivänä joulukuuta 1997 hyväksymien yritysverotukseen sovellettavien menettelysääntöjen periaatteita noudattaen.

Yhteistyötä suunnataan myös avoimuuden lisäämiseen ja korruption torjuntaan, ja sen piiriin kuuluu tietojenvaihto jäsenvaltioiden kanssa, jotta voitaisiin helpottaa veropetosten ja veronkierron estämiseen tähtäävien toimenpiteiden toteuttamista. Montenegron on saatettava päätökseen tuloa ja varallisuutta koskevan OECD:n malliverosopimuksen viimeisimpään toisintoon ja verotietojen vaihtoa koskevaan OECD:n mallisopimukseen perustuvien kahdenvälisen sopimusten verkosto niiden jäsenvaltioiden kanssa, jotka osallistuvat näihin sopimuksiin.

101 ARTIKLA

Sosiaalialan yhteistyö

Työllisyyskysymyksissä osapuolten välisessä yhteistyössä keskitytään erityisesti parantamaan työnvälitys- ja ammatinvalintapalveluja, tarjoamaan tukitoimenpiteitä ja kannustamaan paikallista kehitystä elinkeinon ja työmarkkinoiden rakennemuutoksen edistämiseksi. Yhteistyöhön sisältyvät myös

esimerkiksi selvitykset, asiantuntijoiden siirto sekä tiedotus- ja koulutustoiminta.

Osapuolet tekevät yhteistyötä helpottaakseen Montenegron työllisyyspolitiikan uudistusta osana talousuudistusten ja taloudellisen yhdentymisen tehostamista. Yhteistyöllä pyritään myös tukemaan Montenegron sosiaaliturvajärjestelmän mukauttamista uusiin taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin vaatimuksiin, ja siihen kuuluu Montenegron lainsäädännön mukauttaminen työolojen sekä naisten ja miesten, vammaisten ja vähemmistöryhmiin kuuluvien henkilöiden yhtäläisten mahdollisuuksien osalta sekä työntekijöiden terveyden ja turvallisuuden suojelun tason parantaminen lähtökohtana yhteisössä vallitseva suojelutaso. Montenegro varmistaa, että se osallistuu ILO:n keskeisiin yleissopimuksiin ja panee ne tehokkaasti täytäntöön.

Yhteistyössä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon tietyt ensisijaiset alat, jotka liittyvät yhteisön säännöstöön tällä alalla.

102 ARTIKLA

Koulutus

Osapuolet tekevät yhteistyötä tavoitteenaan parantaa yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen sekä nuorisopolitiikan ja -työn tasoa Montenegrossa, mukaan lukien vapaamuotoinen koulutus. Korkea-asteen koulutusjärjestelmien osalta painotetaan Bolognan julistuksen tavoitteiden saavuttamista hallitusten välisen Bolognan prosessin yhteydessä.

Osapuolten yhteistyöllä pyritään myös varmistamaan, että kaikentasoiseen koulutukseen on Montenegrossa mahdollista päästä sukupuolesta, ihonväristä, etnisestä alkuperästä tai uskonnollisesta vakaumuksesta riippumatta.

Yhteisön koulutusalan ohjelmilla ja välineillä pyritään osaltaan kehittämään Montenegron koulutusrakenteita ja -toimia.

Yhteistyössä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon tietyt ensisijaiset alat, jotka liittyvät yhteisön säännöstöön tällä alalla.

103 ARTIKLA

Kulttuurialan yhteistyö

Osapuolet sitoutuvat edistämään kulttuurialan yhteistyötä. Yhteistyön tarkoituksena on muun muassa lisätä yksilöiden, yhteisöjen ja kansojen keskinäistä ymmärtämystä ja arvostusta. Osapuolet sitoutuvat myös tekemään yhteistyötä edistääkseen kulttuurista monimuotoisuutta erityisesti kulttuuri-ilmaisujen moninaisuuden suojelemisesta ja edistämisestä tehdyn Unescon yleissopimuksen puitteissa.

104 ARTIKLA

Audiovisuaalialan yhteistyö

Osapuolet tekevät yhteistyötä Euroopan audiovisuaaliteollisuuden edistämiseksi ja yhteistuotannon lisäämiseksi elokuva- ja televisioalalla.

Yhteistyö voi käsittää muun muassa toimittajien ja muiden viestintäalan ammattilaisten koulutusohjelmat ja -palvelut sekä teknisen avun julkisille ja yksityisille tiedotusvälineille niiden riippumattomuuden ja ammattimaisuuden kehittämiseksi sekä yhteyksien edistämiseksi eurooppalaisiin tiedotusvälineisiin.

Montenegro mukauttaa rajat ylittävän lähetystoiminnan sisältöä säätelevät politiikkansa EY:n vastaaviin politiikkoihin ja yhdenmukaistaa lainsäädäntönsä yhteisön säännösten kanssa. Montenegro kiinnittää erityistä huomiota satelliittiteitse, kaapelin tai maanpäällisen verkon kautta lähetettävien ohjelmien tekijänoikeuksien hankintaan liittyviin kysymyksiin.

105 ARTIKLA

Tietoyhteiskunta

Yhteistyötä kehitetään kaikilla tietoyhteiskuntaa koskevan yhteisön säännösten aloilla. Sillä tuetaan lähinnä Montenegron tätä alaa koskevien politiikkojen ja lainsäädännön asettaista yhdenmukaistamista yhteisön politiikan ja lainsäädännön kanssa.

Osapuolet tekevät yhteistyötä myös tietoyhteiskunnan kehittämiseksi edelleen Montenegrossa. Yleisenä tavoitteena on valmistella yhteiskuntaa kokonaisuudessaan digitaaliaikaan, houkutella sijoituksia ja varmistaa verkkojen ja palvelujen yhteentoimivuus.

106 ARTIKLA

Sähköisen viestinnän verkot ja palvelut

Yhteistyössä keskitytään pääasiassa tiettyihin ensisijaisiin aloihin, jotka liittyvät yhteisön säännösten tällä alalla. Osapuolet lujittavat yhteistyötä erityisesti sähköisen viestinnän verkkojen ja palvelujen alalla pitäen lopullisena tavoitteenaan sitä, että Montenegro ottaa käyttöön tätä alaa koskevan yhteisön säännösten kolmen vuoden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta.

107 ARTIKLA

Informaatio ja viestintä

Yhteisö ja Montenegro toteuttavat keskinäisen tietojenvaihdon edistämiseksi tarvittavat toimenpiteet. Etusijalla ovat ohjelmat, joiden tarkoituksena on tarjota Montenegron suurelle yleisölle perustietoja ja eri ammattiryhmille kohdennetumpaa tietoa yhteisöstä.

108 ARTIKLA

Liikenne

Osapuolten välisessä yhteistyössä keskitytään tiettyihin liikennettä koskevan yhteisön säännösten ensisijaisiin aloihin.

Yhteistyöllä voidaan erityisesti pyrkiä edistämään Montenegron liikenteen rakenneuudistusta ja nykyaikaistamista, parantamaan matkustajien ja hyödykkeiden vapaata liikkuuutta sekä pääsyä liikennemarkkinoille ja -palveluihin, mukaan luettuina satamat ja lentoasemat. Yhteistyöllä voidaan pyrkiä tukemaan multimodaali-infrastruktuurien kehittämistä tärkeimpien Euroopan laajuisten verkkojen yhteydessä, erityisesti alueellisten yhteyksien lujittamiseksi Kaakkois-Euroopan keskeisen alueellisen liikenneverkon kehittä-

tämisestä tehdyn yhteisymmärryspöytäkirjan mukaisesti. Yhteistyöllä pyritään saavuttamaan yhteisön toimintastandardeihin verrattavissa olevat toimintastandardit, kehittämään Montenegroon liikennejärjestelmä, joka on yhteensopiva ja yhdenmukainen yhteisön järjestelmän kanssa, ja parantamaan ympäristönsuojelunäkökohtien huomioon ottamista liikennealalla.

109 ARTIKLA

Energia

Yhteistyössä keskitytään energia-alaa koskevan yhteisön säännösten ensisijaisiin aloihin. Se perustuu energiayhteistön perustamissopimukseen ja sen tavoitteena on Montenegron asteittainen yhdentäminen Euroopan energiamarkkinoihin. Yhteistyössä voidaan keskittyä erityisesti seuraaviin kysymyksiin:

a) energiapolitiikan muotoilu ja suunnittelu, mikä sisältää infrastruktuurin nykyaikaisamisen, tarjonnan parantamisen ja monipuolistamisen sekä energiamarkkinoille pääsyn parantamisen, kauttakuljetusten, toimitusten ja jakelun helpottaminen mukaan lukien, alueellisesti tärkeiden sähköverkkojen liittäminen uudelleen yhteen naapurimaiden kanssa,

b) energiansäästön, energiatehokkuuden ja uusiutuvien energialähteiden käytön edistäminen sekä energian tuotannon ja kulutuksen ympäristövaikutusten selvittäminen,

c) energialaitosten rakenneuudistuksen ja alan yritysten yhteistyön perusedellytysten muotoilu.

110 ARTIKLA

Ydinturvallisuus

Osapuolet tekevät yhteistyötä ydinturvallisuuden ja ydinmateriaalivalvonnan alalla. Yhteistyö voi sisältää seuraavat alat:

a) säteilysuojasta, ydinturvallisuutta ja ydinmateriaalikirjanpitoa ja valvontaa kos-

kevien osapuolten lakien ja asetusten ajantasaistaminen sekä valvontaviranomaisten ja niiden voimavarojen lujittaminen,

b) ydinonnettomuuksien pikaista ilmoittamista, niitä koskevaa tietojenvaihtoa, hätätapauksiin valmistautumista ja ydinturvallisuutta koskevien jäsenvaltioiden tai Euroopan atomienergiayhteisön ja Montenegron välisten sopimusten tekemisen edistäminen tarvittaessa,

c) kolmannen vahingonkorvausvastuu ydinvahinkojen yhteydessä.

111 ARTIKLA

Ympäristö

Osapuolet kehittävät ja vahvistavat ympäristöalan yhteistyötään elintärkeissä ympäristön pilaantumisen estämiseen liittyvissä kysymyksissä ja toteuttavat toimenpiteitä ympäristön tilan parantamiseksi tavoitteenaan tukea kestävästä ympäristökehityksestä.

Osapuolet tekevät yhteistyötä erityisesti hallintorakenteiden ja -menettelyjen lujittamiseksi varmistaa ympäristönäkökohtien strategisen suunnittelun ja asianomaisten toimijoiden välisen koordinoinnin ja korostavat Montenegron lainsäädännön mukauttamista yhteisön säännöstöön. Yhteistyössä voitaisiin myös keskittyä kehittämään strategioita paikallisen, alueellisen ja rajat ylittävän ilman ja veden pilaantumisen vähentämiseksi merkittävästi, luomaan järjestelmä tehokasta, puhdasta, kestävästä ja uusiutuvaa energiantuotantoa ja -kulutusta varten sekä toteuttamaan ympäristövaikutusten arviointi ja strateginen ympäristöarviointi. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää Kioton pöytäkirjan ratifiointiin ja täytäntöönpanoon.

112 ARTIKLA

Yhteistyö tutkimuksen ja teknologisen kehittämisen alalla

Osapuolet edistävät yhteistyötään siviilitarkoituksiin suunnatun tutkimuksen ja teknologisen kehittämisen (TTK) alalla yhteisen

edun mukaisesti ja varmistavat käytettävissä olevien voimavarojen perusteella riittävät mahdollisuudet osallistua toistensa ohjelmiin, jollei teollis- ja tekijänoikeuksien sekä kaupallisten oikeuksien asianmukaisesta suojaamisesta muuta johdu.

Yhteistyössä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon tietyt ensisijaiset alat, jotka liittyvät yhteisön säännöstöön tutkimuksen ja teknologian kehittämisen alalla.

113 ARTIKLA

Alueellinen ja paikallinen kehitys

Osapuolet pyrkivät vahvistamaan alueellista ja paikallista kehitystä koskevaa yhteistyötä tavoitteenaan talouskehityksen edistäminen ja alueellisen epätasapainon vähentäminen. Erityistä huomiota kiinnitetään rajat ylittävään sekä valtioiden ja alueiden väliseen yhteistyöhön.

Yhteistyössä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon tietyt ensisijaiset alat, jotka liittyvät yhteisön säännöstöön alueellisen kehittämisen alalla.

114 ARTIKLA

Julkishallinto

Yhteistyön tavoitteena on varmistaa tehokkaan ja vastuuvollisen julkishallinnon kehittäminen Montenegrossa erityisesti tuemalla oikeusvaltioperiaatteen soveltamista, koko Montenegron väestöä hyödyttävää valtion instituutioiden moitteetonta toimintaa sekä EU:n ja Montenegron välisten suhteiden sujuvaa kehittämistä.

Yhteistyössä keskitytään pääasiassa instituutioiden kehittämiseen, mikä käsittää myös avoimien ja puolueettomien työhönottomennettelyjen kehittämisen ja täytäntöönpanon, henkilöstöhallinnon, virkamiesten urakehityksen, jatkokoulutuksen ja julkishallinnon eettisten normien edistämisen. Yhteistyö käsittää kaikki julkishallinnon tasot, myös paikallishallinnon.

IX OSASTO

RAHOITUSYHTEISTYÖ

115 ARTIKLA

Montenegro voi tämän sopimuksen tavoitteiden saavuttamiseksi saada yhteisöltä rahoitustukea avustuksina ja lainoina, Euroopan investointipankin lainat mukaan luettuina, sopimuksen 5, 116 ja 118 artiklan mukaisesti. Yhteisön tuen edellytyksenä on edistymisen Kööpenhaminan poliittisten tavoitteiden saavuttamisessa ja erityisesti Eurooppakumppanuuden erityistavoitteiden saavuttamisessa. Huomioon otetaan vakautus- ja sosiaatioprosessiin osallistuvien maiden vuotuisista uudelleentarkasteluista saadut tulokset, varsinkin tuensaajien sitoutuminen demokraattisiin, taloudellisiin ja institutionaalsiin uudistuksiin ja muihin neuvoston päätelmiin, jotka liittyvät erityisesti mukautusohjelmien noudattamiseen. Montenegrolle myönnetty tuki mukautetaan vastaamaan havaittuja tarpeita, sovittuja painopisteitä, tuen hyödyntämis- ja takaisinmaksukykyä sekä talousuudistusten ja talouden rakenneuudistuksen toteuttamiseksi tarvittavia toimenpiteitä.

116 ARTIKLA

Avustuksina annettava rahoitustuki toteutetaan asiaa koskevassa neuvoston asetuksessa säädetyillä toimenpiteillä ja noudattamalla monivuotista viiteohjelmaa ja vuosittaisia toimintaohjelmia, jotka yhteisö vahvistaa Montenegron kanssa käytyjen neuvottelujen jälkeen.

Rahoitustuki voi kattaa kaikki yhteistyöalat siten, että erityistä huomiota kiinnitetään oikeuteen, vapauteen ja turvallisuuteen, lainsäädännön yhdenmukaistamiseen, talouskehitykseen ja ympäristönsuojeluun.

117 ARTIKLA

Montenegron pyynnöstä ja erityisen tarpeen ilmetessä yhteisö voi tarkastella yhdessä kansainvälisten rahoituslaitosten kanssa mahdollisuutta myöntää poikkeuksellisesti makrotaloudellista rahoitusapua tietyin edel-

lytyksin ja ottaen huomioon kaikki käytettävissä olevat rahoitusvarat. Tämä apu maksetaan, jos tietyt Montenegron Kansainvälisen valuuttarahaston kanssa sopiman ohjelman yhteydessä vahvistetut edellytykset täyttyvät.

118 ARTIKLA

Käytettävissä olevien voimavarojen mahdollisimman tehokkaan käytön varmistamiseksi osapuolet huolehtivat siitä, että yhteisön tuki yhteensovitetaan tarkoin muista lähteistä kuten jäsenvaltioista, muista maista ja kansainvälisiltä rahoituslaitoksilta tulevan tuen kanssa.

Tätä varten osapuolet vaihtavat säännöllisesti tietoja kaikista tuen lähteistä.

X OSASTO

INSTITUTIONAALISET MÄÄRÄYKSET, YLEISET MÄÄRÄYKSET JA LOPPUMÄÄRÄYKSET

119 ARTIKLA

Perustetaan vakautus- ja assosiaationeuvosto, joka valvoo tämän sopimuksen täytäntöönpanoa ja soveltamista. Se kokoontuu tarkoituksenmukaisessa kokoonpanossa säännöllisin väliajoin ja olosuhteiden sitä edellyttäessä. Vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee tähän sopimukseen liittyviä tärkeitä kysymyksiä sekä kaikkia muita kahdenvälisiä tai kansainvälisiä osapuolten yhteisen edun mukaisia kysymyksiä.

120 ARTIKLA

1. Vakautus- ja assosiaationeuvosto koostuu Euroopan unionin neuvoston ja Euroopan komission jäsenistä sekä Montenegron hallituksen jäsenistä.

2. Vakautus- ja assosiaationeuvosto vahvistaa työjärjestyksensä.

3. Vakautus- ja assosiaationeuvoston jäsenet voivat käyttää edustajaa sen työjärjestyksessä vahvistettavien edellytyksin.

4. Vakautus- ja assosiaationeuvoston puheenjohtajana toimii sen työjärjestyksen määräysten mukaisesti vuorotellen yhteisön edustaja ja Montenegron edustaja.

5. Euroopan investointipankki osallistuu sitä koskeissa asioissa tarkkailijana vakautus- ja assosiaationeuvoston työhön.

121 ARTIKLA

Vakautus- ja assosiaationeuvosto käyttää päätösvaltaa tämän sopimuksen soveltamisalalla ja siinä määrättyissä tapauksissa sopimuksessa vahvistettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Tehdyt päätökset sitovat osapuolia, joiden on toteutettava päätösten täytäntöönpanemiseksi tarvittavat toimenpiteet. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi tarvittaessa myös antaa suosituksia. Se tekee päätöksensä ja antaa suosituksensa osapuolten yhteisestä sopimuksesta.

122 ARTIKLA

1. Vakautus- ja assosiaationeuvostoa avustaa sen tehtävissä vakautus- ja assosiaatiokomitea, joka koostuu Euroopan unionin neuvoston ja Euroopan komission edustajista sekä Montenegron hallituksen edustajista.

2. Vakautus- ja assosiaationeuvosto määrää työjärjestyksessään vakautus- ja assosiaatiokomitean tehtävät, joihin kuuluu vakautus- ja assosiaationeuvoston kokousten valmistelu, ja päättää kyseisen komitean toimintatavoista.

3. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi siirtää toimivaltaansa vakautus- ja assosiaatiokomitealle. Tällöin vakautus- ja assosiaatiokomitea tekee päätöksensä 121 artiklassa määrättyin edellytyksin.

123 ARTIKLA

Vakautus- ja assosiaatiokomitea voi perustaa alakomiteoita. Tämän sopimuksen voimaantulopäivää seuraavan ensimmäisen vuoden loppuun mennessä vakautus- ja assosiaationeuvosto perustaa tämän sopimuksen

asianmukaisen täytäntöönpanon edellyttämät alakomiteat.

Perustetaan maahanmuuttokysymyksiä käsittelevä alakomitea.

124 ARTIKLA

Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi päättää perustaa muita erityiskomiteoita tai -elimiä avustamaan sitä sen tehtävien hoitamisessa. Vakautus- ja assosiaationeuvosto määrittelee työjärjestyksessään tällaisten komiteoiden tai elinten kokoonpanon, tehtävät ja toimintatavat.

125 ARTIKLA

Perustetaan parlamentaarinen vakautus- ja assosiaatiovaliokunta. Siinä kokoontuvat Montenegron tasavallan parlamentin ja Euroopan parlamentin jäsenet mielipiteiden vaihtoa varten. Se kokoontuu itse määräämisiä väliajoin.

Parlamentaarinen vakautus- ja assosiaatiovaliokunta muodostuu Euroopan parlamentin ja Montenegron parlamentin jäsenistä.

Parlamentaarinen vakautus- ja assosiaatiovaliokunta vahvistaa työjärjestyksensä.

Parlamentaarisen vakautus- ja assosiaatiovaliokunnan puheenjohtajana toimii sen työjärjestyksen määräysten mukaisesti vuorotellen Euroopan parlamentin jäsen ja Montenegron parlamentin jäsen.

126 ARTIKLA

Kumpikin osapuoli sitoutuu varmistamaan tämän sopimuksen soveltamisalaan kuuluvissa asioissa, että toisen osapuolen luonnolliset henkilöt ja oikeushenkilöt voivat, ilman syrjintää sen omiin kansalaisiin verrattuna, saattaa asiansa osapuolten toimivaltaisten tuomioistuinten ja hallintoelinten käsiteltäväksi puolustaessaan yksilönoikeuksiaan ja omistusoikeuksiaan.

127 ARTIKLA

Tämän sopimuksen määräykset eivät estä osapuolta toteuttamasta toimenpiteitä:

a) joita se pitää tarpeellisina keskeisten turvallisuusetujensa vastaisten tietojen luovutuksen estämiseksi;

b) jotka liittyvät aseiden, ammusten tai sotilastarvikkeiden tuotantoon tai kauppaan taikka puolustustarkoitusten kannalta välttämättömään tutkimukseen, kehitystyöhön tai tuotantoon, jos nämä toimenpiteet eivät heikennä sellaisten tuotteiden kilpailuedellytyksiä, joita ei ole tarkoitettu nimenomaan sotilaalliseen käyttöön;

c) jotka se arvioi tärkeiksi oman turvallisuutensa kannalta yleisen järjestyksen ylläpitämiseen vaikuttavissa vakavissa sisäisissä levottomuuksissa, sodan aikana tai sodan uhkaa merkitsevässä vakavassa kansainvälisessä jännitystilassa taikka täyttääkseen velvoitteet, joihin se on sitoutunut rauhan ja kansainvälisen turvallisuuden ylläpitämiseksi.

128 ARTIKLA

1. Tämän sopimuksen soveltamisaloilla ja rajoittamatta siihen sisältyviä erityismääräyksiä:

a) Montenegron yhteisöön soveltamat järjestelyt eivät saa johtaa syrjintään jäsenvaltioiden, niiden kansalaisten tai niiden yhtiöiden tai yritysten välillä;

b) yhteisön Montenegroon soveltamat järjestelyt eivät saa johtaa syrjintään Montenegron kansalaisten tai sen yhtiöiden tai yritysten välillä.

2. Edellä olevan 1 kohdan määräykset eivät rajoita osapuolten oikeutta soveltaa verolainsäädännön asiaan liittyviä säännöksiä verovelvollisiin, jotka ovat keskenään erilaisessa tilanteessa asuinpaikkansa suhteen.

129 ARTIKLA

1. Osapuolet toteuttavat kaikki tarvittavat yleiset tai erityiset toimenpiteet varmistaakseen tästä sopimuksesta johtuvien velvoitteidensa täyttämisen. Ne varmistavat, että tässä sopimuksessa asetetut tavoitteet saavutetaan.

2. Osapuolet sopivat aloittavansa kumman tahansa osapuolen pyynnöstä viipymättä neuvottelut sopivia kanavia käyttäen keskustellakseen tämän sopimuksen tulkintaa tai täytäntöönpanoa koskevista tai muista osapuolten suhteita koskevista kysymyksistä.

3. Kumpikin osapuoli voi saattaa vakautus- ja assosiaationeuvoston käsiteltäväksi kaikki tämän sopimuksen soveltamista tai tulkintaa koskevat riidat. Tällöin sovelletaan 130 artiklaa ja tarvittaessa pöytäkirjaa N:o 7.

Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi ratkaista riidan sitovalla päätöksellä.

4. Jos osapuoli katsoo, että toinen osapuoli on jättänyt täyttämättä tämän sopimuksen mukaisen velvoitteensa, se voi toteuttaa tarvittavat toimenpiteet. Ennen näiden toimenpiteiden toteuttamista, lukuun ottamatta erityisen kiireellisiä tapauksia, sen on annettava vakautus- ja assosiaationeuvostolle kaikki tarvittavat tiedot tilanteen perusteellista käsittelyä varten molempien osapuolten hyväksyttävissä olevan ratkaisun saavuttamiseksi.

Toimenpiteitä valittaessa on etusijalle asetettava ne, joista on vähiten haittaa tämän sopimuksen toiminnalle. Näistä toimenpiteistä on ilmoitettava viipymättä vakautus- ja assosiaationeuvostolle, ja toisen osapuolen sitä pyytäessä niistä neuvotellaan vakautus- ja assosiaationeuvostossa, vakautus- ja assosiaatiokomiteassa tai muussa 121 ja 122 artiklan nojalla perustetussa elimessä.

5. Edellä olevat 2, 3 ja 4 kohdan määräykset eivät vaikuta millään tavoin 32, 40, 41, 42 ja 46 artiklaan sekä pöytäkirjaan N:o 3 (Käsitteen ”alkuperä tuotteet” määrittely ja hallinnollisen yhteistyön menetelmät) eivätkä rajoita niiden soveltamista.

130 ARTIKLA

1. Jos osapuolten välillä syntyy tämän sopimuksen tulkintaa tai soveltamista koskeva riita, toinen osapuoli esittää toiselle osapuolelle ja vakautus- ja assosiaationeuvostolle riidanalaisen asian ratkaisemista koskevan virallisen pyynnön.

Jos osapuoli katsoo, että toisen osapuolen toteuttama toimenpide tai laiminlyönti on vastoin sille tästä sopimuksesta johtuvia velvollisuuksia, riidan ratkaisemista koskevassa virallisessa pyynnössä on perusteltava tämä kanta ja tarvittaessa mainittava, että kyseinen osapuoli voi toteuttaa 129 artiklan 4 kohdassa tarkoitettuja toimenpiteitä.

2. Osapuolet pyrkivät ratkaisemaan riidan aloittamalla neuvottelut vakautus- ja assosiaationeuvostossa ja muissa 3 kohdassa tarkoitetuissa elimissä, jotta kummankin osapuolen hyväksyttävissä oleva ratkaisu saavutetaan mahdollisimman pian.

3. Osapuolet antavat vakautus- ja assosiaationeuvostolle kaikki tilanteen perusteellista käsittelyä varten tarvittavat tiedot.

Riidasta neuvotellaan jokaisessa vakautus- ja assosiaationeuvoston kokouksessa, kunnes se saadaan ratkaistua, ellei pöytäkirjan N:o 7 mukaista välimiesmenettelyä ole aloitettu. Riita katsotaan ratkaistuksi, kun vakautus- ja assosiaationeuvosto on tehnyt sitovan päätöksen asian ratkaisemiseksi 129 artiklan 3 kohdassa tarkoitettulla tavalla tai kun se on vahvistanut, että riitaa ei enää ole.

Riidasta voidaan neuvotella missä tahansa vakautus- ja assosiaatiokomitean tai muun 122 tai 123 artiklan nojalla perustetun komitean tai elimen kokouksessa osapuolten yhteisestä sopimuksesta tai toisen osapuolen pyynnöstä. Neuvotteluita voidaan käydä myös kirjallisesti.

Kaikki neuvottelujen aikana annetut tiedot ovat luottamuksellisia.

4. Pöytäkirjan N:o 7 soveltamisalaan kuuluvissa asioissa kumpi osapuoli tahansa voi

saattaa riidan ratkaistavaksi pöytäkirjan mukaisessa välimiesmenettelyssä, jos osapuolet eivät ole onnistuneet ratkaisemaan sitä kahden kuukauden kuluttua 1 kohdan mukaisen riitojenratkaisumenettelyn aloittamisesta.

131 ARTIKLA

Tämä sopimus ei vaikuta niihin oikeuksiin, jotka yksilöille ja talouden toimijoille varmistetaan voimassa olevissa yhtä tai useampaa jäsenvaltiota ja Montenegroa sitovissa sopimuksissa, ennen kuin samanarvoiset yksilöitä ja talouden toimijoita koskevat oikeudet on saavutettu tämän sopimuksen nojalla.

132 ARTIKLA

Yleisperiaatteista, jotka koskevat Montenegron osallistumista yhteisön ohjelmiin, määrätään pöytäkirjassa N:o 8.

Liitteet I–VII sekä pöytäkirjat N:o 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ja 8 ovat erottamaton osa tätä sopimusta.

133 ARTIKLA

Tämä sopimus tehdään rajoittamattomaksi ajaksi. Kumpikin osapuoli voi irtisanoa tämän sopimuksen ilmoittamalla asiasta toiselle osapuolelle.

Sopimuksen voimassaolo päättyy kuuden kuukauden kuluttua tällaisesta ilmoituksesta. Kumpikin osapuoli voi keskeyttää välittömästi tämän sopimuksen soveltamisen, jos toinen osapuoli ei noudata jotakin tämän sopimuksen keskeistä osaa.

134 ARTIKLA

Tätä sopimusta sovellettaessa 'osapuolilla' tarkoitetaan yhteisöä tai sen jäsenvaltioita taikka yhteisöä ja sen jäsenvaltioita, kutakin toimivaltansa mukaisesti, sekä Montenegron tasavaltaa.

135 ARTIKLA

Tätä sopimusta sovelletaan alueisiin, joihin sovelletaan Euroopan yhteisön perustamisso-

pimusta ja Euroopan atomienergiayhteisön perustamissopimusta, näissä sopimuksissa olevien ehtojen mukaisesti, sekä Montenegron alueeseen.

136 ARTIKLA

Euroopan unionin neuvoston pääsihteeri on tämän sopimuksen tallettaja.

137 ARTIKLA

Tämä sopimus laaditaan kahtena kappaleena bulgarian, englannin, espanjan, hollannin, italian, kreikan, latvian, liettuan, maltan, portugalilain, puolan, ranskan, romanian, ruotsin, saksan, slovakian, sloveenin, suomen, tanskan, tšekin, unkarin ja viron kielellä sekä Montenegrossa käytetyllä virallisella kielellä, ja jokainen teksti on yhtä todistusvoimainen.

138 ARTIKLA

Osapuolet hyväksyvät tämän sopimuksen omien menettelyjensä mukaisesti.

Tämä sopimus tulee voimaan sitä päivää seuraavan toisen kuukauden ensimmäisenä päivänä, jona osapuolet ovat ilmoittaneet toisilleen ensimmäisessä kohdassa tarkoitettujen menettelyjen päätökseen saattamisesta.

139 ARTIKLA

Väliaikainen sopimus

Jos ennen tämän sopimuksen voimaantulon edellyttämien menettelyjen päätökseen saattamista tämän sopimuksen joidenkin osien määräykset, erityisesti tavaroiden vapaaseen liikkuvuuteen liittyvät määräykset sekä liikennettä koskevat määräykset, saatetaan voimaan yhteisön ja Montenegron välisillä väliaikaisilla sopimuksilla, osapuolet sopivat, että näissä olosuhteissa tämän sopimuksen IV osaston ja 73, 74 ja 75 artiklan sekä pöytäkirjojen N:o 1, 2, 3, 5, 6 ja 7 ja pöytäkirjan N:o 4 asiaan liittyvien määräysten soveltamiseksi ja 'sopimuksen voimaantulopäivällä' tarkoitetaan väliaikaisen sopimuksen voimaantulopäivää, kun viitataan kyseisissä määräyksissä määrättyihin velvoitteisiin.

LIITTEIDEN JA PÖYTÄKIRJOJEN LUETTELO

LIITTEET

Liite I (21 artikla)	Montenegron tariffimyönnytykset yhteisön teollisuustuotteille
Liite II (26 artikla)	Pikkuvasikanliha ("baby beef") -tuotteiden määritelmä
Liite III (27 artikla)	Montenegron tariffimyönnytykset yhteisön maataloustuotteille
Liite IV (29 artikla)	Yhteisön tariffimyönnytykset Montenegron kalastustuotteille
Liite V (30 artikla)	Montenegron tariffimyönnytykset yhteisön kalastustuotteille
Liite VI (52 artikla)	Sijoittautuminen: rahoituspalvelut
Liite VII (75 artikla)	Teollis- ja tekijänoikeudet sekä kaupalliset oikeudet

Vakautus- ja assosiaatiosopimuksen liitteitä I–V ja sopimuksen pöytäkirjoja nro 1–3 ei ole julkaistu tämän hallituksen esityksen liitteenä. Tekstit ovat nähtävänä Euroopan unionin neuvoston julkisessa asiakirjahakemistossa ”<http://register.concilium.europa.eu>”.

PÖYTÄKIRJAT

Pöytäkirja N:o 1 (25 artikla)	Jalostettujen maataloustuotteiden kauppa
Pöytäkirja N:o 2 (28 artikla)	Viinit ja väkevät alkoholijuomat
Pöytäkirja N:o 3 (44 artikla)	Käsitteen ”alkuperä tuotteet” määrittely ja hallinnollisen yhteistyön menetelmät
Pöytäkirja N:o 4 (61 artikla)	Maakuljetukset
Pöytäkirja N:o 5 (73 artikla)	Terästeollisuuden valtiontuki
Pöytäkirja N:o 6 (99 artikla)	Keskinäinen hallinnollinen avunanto tulliasioissa
Pöytäkirja N:o 7 (129 artikla)	Riitojen ratkaiseminen
Pöytäkirja N:o 8 (132 artikla)	Montenegron osallistumista yhteisön ohjelmiin koskevat yleisperiaatteet

SIJOITTAUTUMINEN: RAHOITUSPALVELUT
(V osaston II luku)

RAHOITUSPALVELUT:
MÄÄRITELMÄT

Rahoituspalveluilla tarkoitetaan toisen osapuolen rahoituspalvelujen tarjoajan tarjoamaa rahoitusluonteista palvelua. Rahoituspalveluihin kuuluvat seuraavat toiminnot:

A. Kaikki vakuutustoiminta ja siihen liittyvät palvelut:

1. ensivakuutus (mukaan luettuna rinnakkaisvakuutus):

- a) henkivakuutus;
- b) vahinkovakuutus;

2. jälleenvakuutus ja edelleenvakuutus;

3. vakuutusedustus, kuten vakuutusmeklarien ja -asiamiesten toiminta;

4. vakuutusten liitännäispalvelut, kuten neuvonta-, aktuaari-, riskinarviointi- ja vahingonkäsittelypalvelut.

B. Pankkipalvelut ja muut rahoituspalvelut (lukuun ottamatta vakuutuspalveluja):

1. talletusten ja muiden takaisinmaksettavien varojen vastaanotto yleisöltä;

2. kaikenlainen antolainauttoiminta, muun muassa kulutusluotot, kiinnitysluotot, factoring-rahoitus ja liiketoiminnan rahoitus;

3. rahoitusleasing;

4. kaikki maksu- ja rahansiirtopalvelut, mukaan luettuina luotto- ja maksukortit, matkasekit ja pankkivekselit;

5. takaukset ja sitoumukset;

6. kauppa omaan tai asiakkaiden lukuun pörssissä, OTC-markkinoilla tai muulla tavalla, erityisesti seuraavilla välineillä:

a) rahamarkkinavälineet (sekit, vekselit, talletustodistukset jne.);

b) ulkomaanvaluutta;

c) johdannaistuotteet, mukaan luettuina, muttei yksinomaan, futuurit ja optiot;

d) valuuttakurssit ja korkovälineet, mukaan luettuina sellaiset tuotteet kuin swap sopimukset, korkotermiinit jne.;

e) siirtokelpoiset arvopaperit;

f) muut markkinakelpoiset välineet ja rahoitusomaisuus, mukaan lukien jalometalliharkot;

7. osallistuminen asiamiehenä (julkisesti tai yksityisesti) kaikentyypisten arvopapereiden liikkeeseenlaskuun, myös merkintävastuuseen ja sijoitukseen, ja liikkeeseenlaskuun liittyvien palvelujen tarjoaminen;

8. välitystoiminta rahamarkkinoilla;

9. omaisuuden hoito, erityisesti käteisvarojen tai arvopaperisalkun hoito, yhteissijoitusten hoidon kaikki muodot, eläkerahastojen hoito sekä arvopapereiden talletus- ja notariattipalvelut;

10. rahoitusvaroihin kuten arvopapereihin, johdannaistuotteisiin ja muihin siirtokelpoisiin välineisiin liittyvät maksu- ja selvityspalvelut;

11. rahoitustietojen antaminen ja siirto, rahoitukseen liittyvä tietojenkäsittely ja siihen liittyvien ohjelmistojen toimittaminen muiden rahoituspalvelujen tarjoajien toimesta;

12. neuvonta, välitys ja muut edellä 11 alakohdassa lueteltuihin erilaisiin toimintoihin liittyvät rahoituspalvelut, mukaan luettuina luottotiedot ja luottoarviot, sijoituksiin ja salkunhoitoon liittyvä tutkimus ja neuvonta sekä yritysostoihin ja yritysten uudelleenjärjestelyihin ja toimintaperiaatteisiin liittyvä neuvonta.

Seuraavat toimet eivät kuulu rahoituspalvelujen määrittelyyn:

a) keskuspankkien tai muiden julkisten laitosten toteuttamat toimet raha- ja valuuttakurssipolitiikkaa harjoitettaessa;

b) keskuspankkien sekä julkisten toimielinten, viranomaisten tai laitosten harjoittama toiminta valtion lukuun tai valtion takuulla lukuun ottamatta tapauksia, joissa näiden julkisten yhteisöjen kanssa kilpailevat rahoituspalvelujen tarjoajat voivat harjoittaa tätä toimintaa;

c) lakisääteiseen sosiaaliturva- tai eläkejärjestelmään kuuluva toiminta lukuun ottamatta tapauksia, joissa julkisten yhteisöjen tai yksityisten laitosten kanssa kilpailevat rahoituspalvelujen tarjoajat voivat harjoittaa tätä toimintaa.

TEOLLIS- JA TEKIJÄNOIKEUDET SEKÄ KAUPALLISET OIKEUDET
(75 artikla)

Tämän sopimuksen 75 artiklan 4 kohta koskee seuraavia monenvälisiä sopimuksia, joiden osapuolia jäsenvaltiot ovat tai joita jäsenvaltiot tosiasiallisesti soveltavat:

– maailman henkisen omaisuuden järjestön perustava yleissopimus (WIPO-yleissopimus, Tukholma 1967, muutettu vuonna 1979);

– Bernin yleissopimus kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamisesta (Pariisin asiakirja 1971);

– Brysselin yleissopimus satelliitin välittämien ohjelmesignaalien jakamisesta (Bryssel 1974);

– Budapestin sopimus mikro-organismien tallettamisen kansainvälisestä tunnustamisesta patentinhakumenettelyä varten (Budapest 1977, muutettu vuonna 1980);

– Haagin sopimus teollismallien kansainvälisestä rekisteröinnistä (Lontoon asiakirja 1934 ja Haagin asiakirja 1960);

– Locarnon sopimus teollisuusmallien kansainvälisen luokituksen perustamisesta (Locarno 1968, muutettu 1979);

– Madridin sopimus tavaramerkkien kansainvälisestä rekisteröinnistä (Tukholman asiakirja 1967, muutettu 1979);

– tavaramerkkien kansainvälisestä rekisteröinnistä tehdyn Madridin sopimuksen pöytäkirja (Madridin pöytäkirja 1989);

– Nizzan sopimus tavaroiden ja palvelujen kansainvälisestä luokituksesta tavaramerkkien rekisteröintiä varten (Geneve 1977, muutettu 1979);

– Pariisin yleissopimus teollisuus oikeuden suojelemisesta (Tukholman asiakirja 1967, muutettu 1979);

– patenttityhteistyösopimus (Washington 1970, muutettu 1979 ja tarkistettu 1984);

– tavaramerkkilainsäädäntöä koskeva yleissopimus (Geneve 2000);

– uusien kasvilajikkeiden suojaamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (UPOV-yleissopimus, Pariisi 1961, tarkistettu vuosina 1972, 1978 ja 1991);

– äänitteiden valmistajien suojaamiseksi heidän äänitteidensä luvattomalta jäljentämiseltä tehty yleissopimus (ääniteyleissopimus, Geneve 1971);

– kansainvälinen yleissopimus esittävien taiteilijoiden, äänitteiden valmistajien sekä radioyhteyksien suojaamisesta (Rooman yleissopimus 1961);

– Strasbourgin sopimus kansainvälisestä patenttiluokituksesta (Strasbourg 1971, muutettu 1979);

– tavaramerkkioikeutta koskeva sopimus (Geneve 1994);

– Wienin sopimus tavaramerkkien kuvallisia elementtejä sisältävien osuuksien kansainvälisen luokituksen perustamisesta (Wien 1973, muutettu 1985);

– WIPO:n tekijänoikeussopimus (Geneve, 1996);

– WIPO:n esitys- ja äänitesopimus (Geneve, 1996);

– Euroopan patenttisopimus;

– WTO:n sopimus teollis- ja tekijänoikeuksien kauppaan liittyvistä näkökohdista.

PÖYTÄKIRJA N:o 4
MAAKULJETUKSISTA

1 ARTIKLA

Kohde

Tämän pöytäkirjan tavoitteena on edistää osapuolten välistä maakuljetusalan yhteistyötä erityisesti kauttakulkuliikenteen osalta ja varmistaa tätä varten osapuolten alueiden välisen ja niiden kautta kulkevan liikenteen yhteensovitettu kehitys soveltamalla tämän sopimuksen määräyksiä täysimääräisesti ja yhdenmukaisesti.

2 ARTIKLA

Soveltamisala

1. Yhteistyö kattaa maakuljetukset, erityisesti maantie- ja rautatiekuljetukset sekä yhdistetyt kuljetukset ja niihin liittyvät infrastruktuurit.

2. Täten tämän pöytäkirjan soveltamisalaan sisältyvät erityisesti:

– liikenteen infrastruktuurit kummankin osapuolen alueella siltä osin kuin se on tarpeen tämän

pöytäkirjan tavoitteen saavuttamiseksi,

– vastavuoroinen pääsy maantiekuljetusten markkinoille,

– välttämättömät oikeudelliset ja hallinnolliset oheistoimenpiteet, mukaan lukien kaupalliset, verotukselliset, sosiaaliset ja tekniset toimenpiteet,

– yhteistyö ympäristön tarpeita vastaavan kuljetusjärjestelmän kehittämisessä,

– osapuolten liikennepolitiikkojen ja erityisesti liikenteen infrastruktuurien kehittämistä koskeva säännöllinen tietojenvaihto.

3 ARTIKLA

Määritelmät

Tässä pöytäkirjassa tarkoitetaan:

a) yhteisön kauttakulkuliikenteellä sellaista Montenegron alueen kautta tapahtuvaa tavaraliikennettä yhteisön jäsenvaltiosta tai yhteisön jäsenvaltioon, jonka suorittaa yhteisöön sijoittautunut liikenteenharjoittaja,

b) Montenegron kauttakulkuliikenteellä sellaista yhteisön alueen kautta tapahtuvaa tavaraliikennettä Montenegrosta kolmanteen maahan tai jostakin kolmannelle maasta Montenegroon, jonka suorittaa Montenegroon sijoittautunut liikenteenharjoittaja,

c) yhdistetyllä kuljetuksella tavaroiden kuljetusta, jossa kuorma-auton, perävaunun, vetoautollisen tai vetoautottoman puoliperävaunun, vaihtokuorman tai vähintään 20 jalan kontin kuljettamiseen käytetään maantietä matkan alku- tai loppuosuudella ja toisella osuudella rautatie-, sisävesi- tai merikuljetusta, silloin kun tämän osuuden pituus on yli 100 km linnuntietä ja se muodostaa maantiekuljetuksen alku- tai loppuosuuden:

– joko tavaroiden kuormauspaikan ja lähimmän sopivan rautatien kuormausaseman

välillä alkuosuuden, ja lähimmän sopivan rautatien purkausaseman ja tavaroiden purkauspaikan välillä loppuosuuden, tai

– enintään 150 km säteellä linnuntietä sisävesisatamasta tai merisatamasta, missä tavarat laivataan tai puretaan.

INFRASTRUKTUURIT

4 ARTIKLA

Yleismääräys

Osapuolet sopivat toteuttavansa vastavuoroisesti yhteensovitettuja toimenpiteitä multimodaaliliikenteen infrastruktuurien kehittämiseksi olennaisena keinona ratkaista ongelmat, jotka liittyvät Montenegron kautta kulkevaan tavaraliikenteeseen, erityisesti Kroatian vastaisen rajan Bariin yhdistävällä tiellä nro 1, Bosnian ja Hertsegovinan vastaisen rajan Albanian vastaiseen rajaan yhdistävällä tiellä nro 2b, Serbian vastaisen rajan Misiciin yhdistävällä tiellä nro 4, Ribaravin Serbian vastaisella rajalla olevaan Baciin yhdistävällä tiellä nro 6, Podgorican Albanian vastaiseen rajaan yhdistävällä rautatiellä nro 2, Serbian vastaisen rajan Bariin yhdistävällä rautatiellä nro 4, Barin satamassa ja Podgorican lentokentällä, jotka muodostavat osan yhteisymmärryspöytäkirjan 5 artiklassa tarkoitettua keskeisestä alueellisesta liikenneverkosta.

5 ARTIKLA

Suunnittelu

Montenegron ja Kaakkois-Euroopan alueen tarpeita palvelevan, tärkeimmät maantie- ja rautatieväylät, sisävesiväylät ja -satamat, meriliikennesatamat, lentoasemat ja muut liikenneverkon tärkeät osat kattavan alueellisen multimodaaliliikenneverkon kehittäminen Montenegron alueella on yhteisölle ja Montenegrolle erityisen tärkeää. Tämä verkko määriteltiin alueen ministerien ja Euroopan komission kesäkuussa 2004 allekirjoittamassa yhteisymmärryspöytäkirjassa keskeisen alueellisen kuljetusinfrastruktuuriverkon kehittämisestä Kaakkois-Euroopassa. Allekir-

joittajapuolten edustajista koostuva ohjauskomitea huolehtii verkon kehittämisestä ja ensisijaisten alojen valinnasta.

6 ARTIKLA

Rahoitus

1. Yhteisö osallistuu 5 artiklassa tarkoitettujen infrastruktuuritöiden rahoitukseen tämän sopimuksen 116 artiklan mukaisesti. Rahoitukseen osallistuminen voidaan toteuttaa Euroopan investointipankin myöntäminä luottoina sekä käyttäen muita rahoitusmuotoja, joilla voidaan antaa käyttöön lisävaroja.

2. Töiden nopeuttamiseksi Euroopan komissio pyrkii mahdollisuuksien mukaan edistämään muiden täydentävien rahoituslähteiden käyttöä, kuten tiettyjen yhteisön jäsenvaltioiden kahdenvälisiä sijoituksia tai sijoituksia julkisista ja yksityisistä rahastoista.

RAUTATIEKULJETUKSET JA YHDISTETYT KULJETUKSET

7 ARTIKLA

Yleismääräys

Osapuolet toteuttavat vastavuoroisesti yhteensovitettuja toimenpiteitä rautatiekuljetusten ja yhdistettyjen kuljetusten kehittämiseksi ja edistämiseksi, jotta näiden kuljetusmuotojen avulla voidaan tulevaisuudessa hoitaa merkittävä osa osapuolten välisistä kuljetuksista ja kauttakulkuliikenteestä Montenegron kautta entistä ympäristöystävällisemmällä tavalla.

8 ARTIKLA

Infrastruktuureihin liittyvät erityisnäkökohdat

Montenegron rautateiden nykyaikaistamisen yhteydessä toteutetaan tarvittavat toimet niiden mukauttamiseksi yhdistettyjen kuljetusten järjestelmää varten kiinnittäen erityisesti huomiota pääteasemien kehittämiseen ja rakentamiseen, tunnelien kokoon sekä kapasiteettiin, mikä edellyttää huomattavia sijoituksia.

9 ARTIKLA

Tukitoimenpiteet

Osapuolet toteuttavat kaikki tarvittavat toimenpiteet yhdistettyjen kuljetusten kehittämiseksi. Näiden toimenpiteiden tarkoituksena on:

- kannustaa kuljetuspalvelujen käyttäjiä ja tavarantoimittajia käyttämään yhdistettyjä kuljetuksia,
- saattaa yhdistetyt kuljetukset kilpailukyisiksi maantiekuljetuksiin verrattuna erityisesti yhteisön tai Montenegron lainsäädäntönsä mukaisesti myöntämän taloudellisen tuen avulla,
- kannustaa yhdistettyjen kuljetusten käyttöä pitkillä matkoilla ja edistää erityisesti vaihtokorien, konttien ja yleensä miehittämättömien kuljetusten käyttöä,
- nopeuttaa yhdistettyjä kuljetuksia ja parantaa niiden luotettavuutta sekä erityisesti:
- lisätä junavuoroja ja mukauttaa ne tavarantoimittajien ja kuljetuspalvelujen tarpeisiin,
- lyhentää odotusaikoja pääteasemilla ja lisätä asemien tuottavuutta,
- poistaa soveltuvin keinoin esteet läheisväliltä yhdistettyjen kuljetusten käytön helpottamiseksi,
- yhdenmukaistaa tarvittaessa erityiskaluston painoja, mittoja ja tiettyjä muita teknisiä ominaisuuksia koskevia määräyksiä, erityisesti mittojen riittävän yhteensopivuuden varmistamiseksi, ja
- toteuttaa yhteensovitettuja toimenpiteitä liikennemäärien vaatiman kaluston tilaamiseksi ja käyttöön ottamiseksi, ja toteuttaa yleensä muut asiaa koskevat toimenpiteet.

10 ARTIKLA

Rautateiden osuus

Osapuolet suosittelevat sen mukaisesti, kuuluuko asia valtion vai rautateiden toimivaltaan, sekä matkustaja- että tavaraliikenteen osalta seuraavia toimia:

- kahden- ja monenvälisen sekä rautatiealan kansainvälisissä järjestöissä tehtävän yhteistyön lujittaminen kaikilla aloilla erityisesti liikennepalvelujen laadun ja turvallisuuden parantamiseksi,
- sellaisen yhteisen rautatiejärjestelmän käyttöön ottaminen, jonka avulla tavarantoimittajia kannustetaan lähettämään lasti erityisesti kauttakululiikenteessä mieluummin rautatie- kuin maantiekuljetuksena noudattaen terveen kilpailun ja käyttäjän vapaan vallinnan periaatteita,
- Montenegron valmistautuminen osallistumaan rautateiden kehittämistä koskevan yhteisön säännösten täytäntöönpanoon ja tulevaan kehitykseen.

MAANTIELIIKENNE

11 ARTIKLA

Yleismääräykset

1. Vastavuoroisen kuljetusmarkkinoille pääsyn osalta osapuolet sopivat säilyttävänsä alkuvaiheessa järjestelmän, joka perustuu kunkin yhteisön jäsenvaltion ja Montenegron välillä tehtyihin kahdenvälisiin sopimuksiin tai muihin kahdenvälisiin kansainvälisiin asiakirjoihin, tai jos tällaisia sopimuksia tai asiakirjoja ei ole, vuonna 1991 vallinneeseen tosiasialliseen tilanteeseen, sanotun kuitenkaan rajoittamatta 2 kohdan soveltamista.

Kunnes 12 artiklassa tarkoitettu yhteisön ja Montenegron välinen maantiekuljetusten markkinoille pääsyä koskeva sopimus ja 13 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu yhteisön ja Montenegron tieliikenteen verotusta koskeva sopimus tehdään, Montenegro toimii yhteistyössä yhteisön jäsenvaltioiden kanssa tarvittavien muutosten tekemiseksi voimassa ole-

viin kahdenvälisiin sopimuksiin niiden muuttamiseksi tähän pöytäkirjaan

2. Osapuolet sopivat vapauttavansa kokonaan yhteisön kauttakulkuliikenteen pääsyn Montenegron kautta ja Montenegron kauttakulkuliikenteen pääsyn yhteisön kautta tämän sopimuksen voimaantulopäivästä.

3. Jos yhteisön tieliikenteen harjoittajien kauttakulkuliikenne lisääntyy 2 kohdan nojalla myönnettyjen oikeuksien seurauksena siten, että se aiheuttaa tai uhkaa aiheuttaa vakavaa vahinkoa teiden infrastruktuurille ja/tai liikenteen sujuvuudelle 5 artiklassa mainituilla väylillä, tai jos Montenegron rajojen lähellä olevalla yhteisön alueella ilmenee ongelmia samoissa olosuhteissa, asia toimitetaan vakautus- ja assosiaationeuvoston käsiteltäväksi tämän sopimuksen 121 artiklan mukaisesti. Osapuolet voivat ehdottaa kyseisen vahingon rajoittamiseksi tai lieventämiseksi tarvittavia poikkeuksellisia väliaikaisia syrjimättömiä toimenpiteitä.

4. Jos yhteisö vahvistaa sääntöjä, joiden tavoitteena on vähentää Euroopan unionissa rekisteröityjen raskaiden tavarankuljetusajoneuvojen aiheuttamaa ympäristön pilaantumista ja parantaa liikenneturvallisuutta, samanlaista järjestelmää sovelletaan Montenegrossa rekisteröityihin raskaisiin tavarankuljetusajoneuvoihin, jotka haluavat liikua yhteisön alueella. Vakautus- ja assosiaationeuvosto päättää tarvittavista yksityiskohdaisista säännöistä.

5. Osapuolet pidättäytyvät yksipuolisista toimista, jotka voivat johtaa syrjintään yhteisön ja Montenegron liikenteenharjoittajien tai ajoneuvojen välillä. Kumpikin osapuoli toteuttaa tarvittavat toimet toisen osapuolen alueelle suuntautuvan tai sen kautta kulkevan maantieliikenteen helpottamiseksi.

12 ARTIKLA

Pääsy markkinoille

Osapuolet sitoutuvat ensisijaisesti toimimaan yhdessä sisäisten sääntöjensä mukaisesti löytääkseen:

– toimintatapoja, joilla voidaan edistää sellaisen kuljetusjärjestelmän kehittämistä, joka vastaa osapuolten tarpeita ja joka on yhteensopiva yhteisön sisämarkkinoiden täytäntönnäpön ja yhteisen kuljetuspolitiikan toteuttamisen sekä Montenegron talous- ja liikennepolitiikan kanssa,

– lopullisen järjestelmän, jolla säännellään osapuolten pääsyä tulevaisuudessa toistensa maantiekuljetusmarkkinoille vastavuoroisuusperiaatteen mukaisesti.

13 ARTIKLA

Verotus, tiemaksut ja muut maksut

1. Osapuolet hyväksyvät, että kummankin osapuolen tieliikenteen ajoneuvojen verotus, tiemaksut ja muut maksut eivät saa olla syrjiviä.

2. Osapuolet aloittavat neuvottelut päästäkseen sopimukseen tieliikenteen verotuksesta mahdollisimman pian yhteisön hyväksymien asiaa koskevien sääntöjen perusteella. Tämän sopimuksen tarkoituksena on erityisesti rajat ylittävän liikenteen vapaan kulun varmistaminen, osapuolten soveltamien tieliikennettä koskevien verotusjärjestelmien välisten erojen asteittainen poistaminen ja kyseisistä eroista johtuvien kilpailun vääristymien poistaminen.

3. Siihen saakka, kun 2 kohdassa mainitut neuvottelut saatetaan päätökseen, osapuolet poistavat yhteisön tai Montenegron tieliikenteen harjoittajien välisen eriarvoisen kohtelun raskaiden tavarankuljetusajoneuvojen liikennöimistä ja/tai omistamista koskevien verojen ja maksujen määrittämisessä sekä osapuolten alueella tapahtuvaa kuljetustoimintaa koskevien verojen tai maksujen määrittämisessä. Montenegro sitoutuu pyydettäessä ilmoittamaan Euroopan komissiolle soveltamiensa verojen, tiemaksujen ja muiden maksujen määristä sekä niiden laskentamenetelmästä.

4. Edellä 2 kohdassa ja 12 artiklassa tarkoitetun sopimuksen tekemiseen saakka tämän sopimuksen voimaantulon jälkeen esitetyistä

Montenegron kautta kulkevaan yhteisön kauttakululiikenteeseen sovellettavien verojen, tiemaksujen tai muiden maksujen sekä niiden kantamisjärjestelyjen muutoksista on järjestettävä ennakolta kuulemismenettely.

14 ARTIKLA

Painot ja mitat

1. Montenegro hyväksyy yhteisön paino- ja mittastandardien mukaisten tieliikenteen ajoneuvojen vapaan ja esteettömän liikkumisen 5 artiklassa mainituilla väylillä. Kuuden kuukauden ajan tämän sopimuksen voimaantulosta Montenegron standardeista poikkeavista tieliikenteen ajoneuvoista peritään erityinen ketään syrjimätön maksu, joka on suhteessa ylimääräisestä akselipainosta aiheutuvaan vahinkoon.

2. Montenegro pyrkii yhdenmukaistamaan lainsäädäntönsä ja standardinsa tienrakentamisen alalla yhteisössä voimassa olevan lainsäädännön kanssa viidennen tämän sopimuksen voimaantuloa seuraavan vuoden loppuun mennessä ja tekee kaiken voitavansa 5 artiklassa tarkoitettujen olemassa olevien väylien parantamiseksi ehdotetussa ajassa uuden lainsäädännön ja uusien standardien mukaisiksi taloudellisten mahdollisuuksiensa perusteella.

15 ARTIKLA

Ympäristö

1. Osapuolet pyrkivät ympäristön suojelemiseksi ottamaan käyttöön raskaiden tavarankuljetusajoneuvojen kaasua- ja hiukkaspäästöjä sekä melutasoa koskevia standardeja, joiden avulla varmistetaan suojelun korkea taso.

2. Jotta alan teollisuudelle voidaan antaa selkeää tietoa ja jotta kannustettaisiin tutkimus- ja ohjelmointitoiminnan sekä tuotannon yhteensovittamista, vältetään poikkeuksellisten kansallisten standardien antamista.

Myös ympäristöä koskevissa kansainvälisissä sopimuksissa vahvistettujen standardien

mukaiset ajoneuvot voivat liikennöidä osapuolten alueella ilman muita rajoituksia.

3. Osapuolet toimivat yhdessä uusien standardien käyttöön ottamiseksi ja edellä mainittujen tavoitteiden saavuttamiseksi.

16 ARTIKLA

Sosiaaliset näkökohdat

1. Montenegro yhdenmukaistaa maantiekuljetusalan henkilöstön koulutusta koskevan lainsäädäntönsä EY:n standardien mukaiseksi erityisesti vaarallisten aineiden kuljetuksen osalta.

2. Kansainvälisessä tieliikenteessä käytävien ajoneuvojen miehistöjen työstä tehdyn Euroopan sopimuksen (AETR) osapuolena Montenegro ja yhteisö pyrkivät yhdenmukaistamaan mahdollisimman hyvin ajoaikaa ja kuljettajien taukoja ja lepoaikoja sekä miehistöjen kokoonpanoa koskevat politiikkansa tieliikennealan sosiaalilainsäädännön tulevan kehityksen mukaisesti.

3. Osapuolet toimivat yhteistyössä tieliikennealan sosiaalilainsäädännön täytäntöönpanossa ja soveltamisessa.

4. Osapuolet varmistavat tieliikenteen harjoittajan ammattiin pääsyä koskevien lainsäädäntöjensä vastaavuuden, jotta ne voitaisiin vastavuoroisesti tunnustaa.

17 ARTIKLA

Liikennettä koskevat määräykset

1. Osapuolet asettavat kokemuksensa yhteiseen käyttöön ja pyrkivät yhdenmukaistamaan lainsäädäntönsä liikennevirran sujuvuuden parantamiseksi ruuhka-aikoina (viikonloput, juhlapyhät, matkailukausi).

2. Osapuolet edistävät yleisesti tieliikenteen tietojärjestelmän käyttöönottoa, kehittämistä ja yhteensovittamista.

3. Ne pyrkivät yhdenmukaistamaan lainsäädäntönsä pilaantuvien tavaroiden, elävien

eläinten ja vaarallisten aineiden kuljetuksen osalta.

4. Osapuolet pyrkivät myös yhdenmukaistamaan kuljettajille annettavan teknisen avun, liikennettä ja muita keskeisiä kysymyksiä koskevien olennaisten tietojen jakamisen matkailijoille sekä pelastuspalvelut, mukaan lukien sairaankuljetukset.

18 ARTIKLA

Liikenneturvallisuus

1. Montenegro yhdenmukaistaa erityisesti vaarallisten aineiden kuljetuksen osalta liikenneturvallisuutta koskevan lainsäädäntönsä yhteisön lainsäädännön kanssa tämän sopimuksen voimaantuloa seuraavan toisen vuoden loppuun mennessä.

2. Vaarallisten aineiden kansainvälisistä tiekuljetuksista tehdyn eurooppalaisen sopimuksen (ADR) osapuolena Montenegro ja yhteisö pyrkivät yhdenmukaistamaan mahdollisimman hyvin vaarallisten aineiden kuljetuksia koskevat politiikkansa.

3. Osapuolet toimivat yhteistyössä liikenneturvallisuutta koskevan lainsäädännön täytäntöönpanossa ja soveltamisessa erityisesti ajokorttien ja liikenneonnettomuuksien vähentämiseen tähtäävien toimenpiteiden osalta.

MUODOLLISUUKSIEN YKSINKERTAISTAMINEN

19 ARTIKLA

Muodollisuuksien yksinkertaistaminen

1. Osapuolet sopivat yksinkertaistavansa tavaravirtojen kulkua sekä niiden välisessä että niiden kautta kulkevassa rautatie- ja maantieliikenteessä.

2. Osapuolet sopivat aloittavansa neuvotellut tavaraliikenteeseen liittyvien tarkastusten ja muodollisuuksien helpottamista koskevan sopimuksen tekemiseksi.

3. Osapuolet sopivat tarpeen mukaan toimivansa yhdessä muiden yksinkertaistamiseen liittyvien toimenpiteiden toteuttamisessa ja edistävänsä tätä.

LOPPUMÄÄRÄYKSET

20 ARTIKLA

Soveltamisalan laajentaminen

Jos toinen osapuoli pääättelee tämän pöytäkirjan soveltamisesta saadun kokemuksen perusteella, että muiden pöytäkirjan soveltamisalaan kuulumattomien toimenpiteiden toteuttaminen on yhteensovitun eurooppalaisen kuljetuspolitiikan edun mukaista ja että niiden avulla voidaan erityisesti edistää kauttakulkuliikenteen ongelman ratkaisemista, se tekee toiselle osapuolelle asiaa koskevat ehdotukset.

21 ARTIKLA

Täytäntöönpano

1. Osapuolet tekevät yhteistyötä tämän sopimuksen 123 artiklan mukaisesti perustettavassa erityisessä alakomiteassa.

2. Kyseinen alakomitea:

a) laatii yhteistyösuunnitelmia rautatiekuljetusten, yhdistettyjen kuljetusten, liikenteen tutkimuksen sekä ympäristön alalla;

b) tutkii tässä pöytäkirjassa määrättyjen päätösten soveltamista ja suosittaa vakautus- ja assosiaatiokomitealle tarkoituksenmukaisia toimenpiteitä mahdollisten ongelmien ratkaisemiseksi;

c) arvioi tilannetta kahden vuoden kuluttua tämän sopimuksen voimaantulosta infrastruktuurien parantamisen ja vapaasta kauttakulusta aiheutuneiden seurausten osalta;

d) yhteensovittaa kansainvälisten kuljetusten ja erityisesti kauttakulkuliikenteen seuranta- ja ennusteita ja muuta tilastointia koskevia toimia.

YHTEINEN JULISTUS

1. Yhteisö ja Montenegro ottavat huomioon, että raskaiden tavarankuljetusajoneuvojen tyyppi-
pihyväksyntää varten yhteisössä tällä hetkellä hyväksytyt kaasupäästö- ja kohinarajat ovat 9
päivästä marraskuuta 2006¹ seuraavat²:

ESC- ja ELR-testeissä mitatut raja-arvot:

		Hiilimonoksidin massa	Hiilivetyjen massa	Typen oksidien massa	Hiukkasten massa	Savu
		(CO) g/kWh	(HC) g/kWh	(NOx) g/kWh	(PT) g/kWh	m ⁻¹
Rivi B1	Euro IV	1,5	0,46	3,5	0,02	0,5

ETC-testissä mitatut raja-arvot:

		Hiilimonoksidin massa	Metaanito- mien hiilivetyjen massa	Metaanin massa	Typen oksidien massa	Hiukkas- ten massa
		(CO) g/kWh	(NMHC) g/kWh	(CH ₄) ^(a) g/kWh	(NOx) g/kWh	(PT) ^(b) g/kWh
Rivi B1	Euro IV	4,0	0,55	1,1	3,5	0,03

a) Ainoastaan maakaasumoottoreille.

b) Ei sovelleta kaasukäyttöisiin moottoreihin.

2. Yhteisö ja Montenegro pyrkivät tulevaisuudessa vähentämään moottoriajoneuvojen pääs-
töjä käyttämällä edistynyttä ajoneuvopäästöjen valvontatekniikkaa ja laadukkaampia mootto-
ripolttoaineita.

¹ Ajoneuvojen puristussytytysmoottoreiden kaasumaisten ja hiukkasmaisten päästöjen sekä ajoneuvoissa käytettävien maa- tai nestekaasulla toimivien ottomoottoreiden kaasupäästö-
jen torjumiseksi toteutettavia toimenpiteitä koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön lähen-
tämistä 28. syyskuuta 2005 annettu direktiivi 2005/55/EY (EUVL L 275, 20.10.2005, s.
1).

² Näitä raja-arvoja ajantasaisesti sen mukaisesti kuin asiaan liittyvissä direktiiveissä ja nii-
den myöhemmissä tarkistuksissa säädetään.

PÖYTÄKIRJA N:o 5

TERÄSTEOLLISUUDEN VALTIONTUKI

1. Osapuolet toteavat, että Montenegron on pyrittävä ratkaisemaan viipymättä teräsalansa mahdolliset rakenteelliset heikkoudet maailmanlaajuisen kilpailukykyä varmistamiseksi tällä tuotannon alalla.

2. Tämän sopimuksen 73 artiklan 1 kohdan iii alakohdan mukaisten sääntöjen lisäksi alueellisista valtiontuista vuosiksi 2007–2013 annettujen suuntaviivojen liitteessä I määritellyn terästeollisuuden valtiontuen soveltuutta arvioidaan Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 87 artiklan ja johdetun oikeuden perusteella.

3. Sovellettaessa tämän sopimuksen 73 artiklan 1 kohdan iii alakohdan määräyksiä terästeollisuuteen yhteisö tunnustaa, että viiden vuoden ajan tämän sopimuksen voimaantulosta Montenegro voi poikkeuksellisesti myöntää valtiontukea vaikeuksissa olevien terästeollisuusyritysten rakenneuudistuksiin, kunhan

a) tuki johtaa siihen, että tuensaajayritykset ovat pitkällä aikavälillä kannattavia tavantomaisissa markkinaolosuhteissa rakenneuudistuskauden lopussa, ja

b) tuen määrä ja intensiteetti rajoitetaan tiukasti tasolle, joka on ehdottomasti välttämättömän kannattavuuden palauttamiseksi, ja tukea vähennetään tarvittaessa asteittain;

c) Montenegro laatii rakenneuudistusohjelmat, jotka liittyvät yleiseen tuotantokyvyn järjeistämiseen myös sulkemalla tehotonta tuotantokapasiteettia. Jokainen rakenneuudistustukea saava terästeollisuusyritys tarjoaa mahdollisuuksien mukaan vastasuoritteita tuen aiheuttaman kilpailun vääristymisen tasapainottamiseksi.

4. Montenegron on toimitettava Euroopan komission arvioitavaksi kansallinen rakenne-

uudistusohjelma ja jokaisen rakenneuudistustukea saavan yrityksen osalta erillinen liiketoimintasuunnitelma, joka osoittaa, että edellä mainitut edellytykset on täytetty.

Erillisten liiketoimintasuunnitelmien on oltava Montenegron valtiontuen valvontaviranomaisen arvioimia ja hyväksymiä tämän pöytäkirjan 3 kohdan noudattamisen osalta.

Euroopan komissio varmistaa, että kansallinen rakenneuudistusohjelma noudattaa 3 kohdan vaatimuksia.

5. Euroopan komissio valvoo suunnitelmien täytäntöönpanoa läheisessä yhteistyössä toimivaltaisten kansallisten viranomaisten kanssa ja erityisesti Montenegron valtiontuen valvontaviranomaisen kanssa.

Jos valvonta osoittaa, että tämän sopimuksen allekirjoituspäivän jälkeen on myönnetty sellaista tukea tuensaajille, jota ei ole hyväksytty kansallisessa rakenneuudistusohjelmassa, tai rakenneuudistustukea on myönnetty terästeollisuusyrityksille, joita ei ole mainittu kansallisessa rakenneuudistusohjelmassa, Montenegron valtiontuen valvontaviranomaisen on varmistettava, että tällainen tuki maksetaan takaisin.

6. Yhteisö antaa Montenegrolle pyydettyessä teknistä tukea kansallisen rakenneuudistussuunnitelman ja erillisten liiketoimintasuunnitelmien valmisteluun.

7. Osapuolet varmistavat valtiontukien täydellisen läpinäkyvyyden. Erityisesti terästuotantoon Montenegrossa myönnetystä valtiontuesta sekä rakenneuudistusohjelman ja liiketoimintasuunnitelmien täytäntöönpanosta vaihdetaan jatkuvasti kattavia tietoja.

8. Vakautus- ja assosiaationeuvosto valvoo 1–4 kohdassa määrättyjen vaatimusten täy-

täntöönpanoa. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi laatia täytäntöönpanosääntöjä tässä tarkoituksessa.

9. Jos toinen osapuolista katsoo, että toisen osapuolen tietty käytäntö on ristiriidassa tämän pöytäkirjan määräysten kanssa, ja jos tämä käytäntö aiheuttaa tai uhkaa aiheuttaa

haittaa ensiksi mainitun osapuolen eduille tai merkittävää vahinkoa sen omalle tuotannonalalle, kyseinen osapuoli voi toteuttaa tarvittavat toimenpiteet neuvoteltuaan tilanteesta kilpailuasioden alakomiteassa tai kolmenkymmenen työpäivän kuluttua neuvottelupyynnön esittämisestä.

PÖYTÄKIRJA N:o 6

KESKINÄISESTÄ HALLINNOLLISESTA AVUNANNOSTA TULLIASIOISSA
MONTENEGRO

1 ARTIKLA

Määritelmät

Tässä pöytäkirjassa tarkoitetaan:

a) tullilainsäädännöllä osapuolten alueilla sovellettavia säännöksiä tai määräyksiä, jotka koskevat tavaroiden tuontia, vientiä, kauttakuljetusta ja asettamista mihin tahansa tullimenettelyyn, mukaan luettuina kielto-, rajoitus- ja valvontatoimenpiteet;

b) pyynnön esittäväällä / esittäneellä viranomaisella toimivaltaista hallintoviranomaista, jonka osapuoli on nimennyt tähän tarkoitukseen ja joka pyytää avunantoa tämän pöytäkirjan mukaisesti;

c) pyynnön vastaanottavalla / vastaanottaneella viranomaisella toimivaltaista hallintoviranomaista, jonka osapuoli on nimennyt tähän tarkoitukseen ja joka vastaanottaa pyynnön avunannosta tämän pöytäkirjan mukaisesti;

d) henkilötiedoilla kaikkia tunnistettua tai tunnistettavissa olevaa yksilöä koskevia tietoja;

e) tullilainsäädännön vastaisella toimella mitä tahansa tullilainsäädännön rikkomista tai yritystä rikkoa kyseistä lainsäädäntöä.

2 ARTIKLA

Soveltamisala

1. Osapuolet antavat toisilleen apua toimivaltaansa kuuluvilla aloilla tässä pöytäkirjassa määrätyn tavoin ja edellytyksin varmistukseen erityisesti tullilainsäädäntöä rikko-

via toimia ehkäisemällä, tutkimalla ja torjumalla, että tätä lainsäädäntöä sovelletaan oikein.

2. Tässä pöytäkirjassa tarkoitettu avunanto tulliasioissa koskee niitä osapuolten hallintoviranomaisia, jotka ovat toimivaltaisia soveltamaan tätä pöytäkirjaa. Avunanto ei rajoita rikosasioissa annettavaa keskinäistä avunantoa koskevien sääntöjen soveltamista. Avunannon piiriin eivät myöskään kuulu tiedot, jotka on saatu oikeusviranomaisten pyynnöstä käytettyjen valtuuksien perusteella, elleivät nämä viranomaiset ole ennakolta hyväksyneet kyseisten tietojen luovuttamista.

3. Tämän pöytäkirjan soveltamisalaan ei kuulu tullien, verojen ja sakkojen kantamisessa annettava apu.

3 ARTIKLA

Pyynnöstä annettava apu

1. Pynnön vastaanottanut viranomainen toimittaa pyynnön esittäneelle viranomaiselle tämän pyynnöstä kaikki tarvittavat tiedot, jotta tämä voi varmistaa, että tullilainsäädäntöä sovelletaan oikein, mukaan luettuina tiedot havaituista tai suunnitelluista toimista, jotka ovat tai saattaisivat olla tullilainsäädännön vastaisia.

2. Pynnön vastaanottanut viranomainen ilmoittaa pyynnön esittäneelle viranomaiselle tämän pyynnöstä:

a) onko toisen osapuolen alueelta viedyt tavarat tuotu asianmukaisesti toisen osapuolen alueelle, ja yksilöi tarvittaessa tavaroihin sovelletun tullimenettelyn;

b) onko toisen osapuolen alueelle tuodut tavarat viety asianmukaisesti toisen osapuolen alueelta, ja yksilöi tarvittaessa tavaroihin sovelletun tullimenettelyn.

3. Pyynnön vastaanottanut viranomaisen toteuttaa pyynnön esittäneen viranomaisen pyynnöstä tarvittavat säännösten mukaiset toimenpiteet varmistaakseen, että erityinen valvonta kohdistetaan:

a) luonnollisiin henkilöihin tai oikeushenkilöihin, joiden perustellusti uskotaan osallistuvan tai osallistuneen tullilainsäädännön vastaisiin toimiin;

b) paikkoihin, joihin tavaroita on koottu tai voidaan koota varastoitaviksi siten, että on perusteltua uskoa, että tavarat on tarkoitettu käytettäväksi tullilainsäädännön vastaisissa toimissa;

c) tavaroihin, joita kuljetetaan tai voidaan kuljettaa siten, että on perusteltua uskoa, että ne on tarkoitettu käytettäväksi tullilainsäädännön vastaisissa toimissa;

d) kuljetusvälineisiin, joita käytetään tai voidaan käyttää siten, että on perusteltua uskoa, että ne on tarkoitettu käytettäväksi tullilainsäädännön vastaisissa toimissa.

4 ARTIKLA

Oma-aloitteinen avunanto

Osapuolet antavat omasta aloitteestaan toisilleen apua säännöstensä ja määräystensä mukaisesti, jos ne pitävät sitä tullilainsäädännön oikean soveltamisen kannalta tarpeellisenä, erityisesti välittämällä seuraavia seikkoja koskevia saamia tietoja:

a) toimet, jotka ovat tai näyttävät olevan tullilainsäädännön vastaisia ja joilla saattaa olla merkitystä toiselle osapuolelle;

b) tullilainsäädännön vastaisissa toimissa käytettävät uudet keinot tai menetelmät;

c) tavarat, joiden tiedetään olevan tullilainsäädännön vastaisten toimien kohteena;

d) luonnolliset henkilöt tai oikeushenkilöt, joiden perustellusti uskotaan osallistuvan tai osallistuneen tullilainsäädännön vastaisiin toimiin;

e) kulkuvälineet, joita perustellusti uskotaan käytetyn tai käytettävän tai voitavan käyttää tullilainsäädännön vastaisissa toimissa.

5 ARTIKLA

Asiakirjojen toimittaminen ja päätöksistä ilmoittaminen

Pyynnön vastaanottanut viranomaisen toteuttaa pyynnön esittäneen viranomaisen pyynnöstä säännöstensä ja määräystensä mukaisesti kaikki tarvittavat toimenpiteet:

a) kaikkien sellaisten asiakirjojen toimittamiseksi tai

b) sellaisista päätöksistä ilmoittamiseksi,

jotka tulevat pyynnön esittävältä viranomaiselta ja jotka kuuluvat tämän pöytäkirjan soveltamisalaan, pyynnön vastaanottaneen viranomaisen alueella asuvalle tai sinne sijoittautuneelle vastaanottajalle.

Asiakirjojen toimittamista tai päätöksistä ilmoittamista koskevat pyynnöt on esitettävä kirjallisesti pyynnön vastaanottavan viranomaisen virallisella kielellä tai jollakin sen hyväksymällä kielellä.

6 ARTIKLA

Avunantoa koskevien pyyntöjen muoto ja sisältö

1. Tämän pöytäkirjan mukaisesti esitetyt pyynnöt on tehtävä kirjallisesti. Pyyntöön on liitettävä asiakirjat, jotka katsotaan tarpeelliseksi sen täyttämiseksi. Myös suulliset pyynnöt voidaan hyväksyä asian kiireellisyyden perusteella, mutta ne on viipymättä vahvistettava kirjallisesti.

2. Edellä 1 kohdassa tarkoitetuissa pyynnöissä on oltava seuraavat tiedot:

- a) pyynnön esittänyt viranomainen,
- b) pyydetty toimenpide,
- c) pyynnön tarkoitus ja syy,
- d) asiaan liittyvä lainsäädäntö ja muu oikeudellinen aineisto,
- e) mahdollisimman tarkat ja laajat tiedot tutkimuksen kohteena olevista luonnollisista henkilöistä tai oikeushenkilöistä,

f) yhteenveto asiaa koskevista merkityksellisistä seikoista ja jo tehdyistä tutkimuksista.

3. Pyyntö on tehtävä pyynnön vastaanottavan viranomaisen virallisella kielellä tai jollakin sen hyväksymällä kielellä. Tämä vaatimus ei koske 1 kohdassa tarkoitettuun pyyntöön liitettyjä asiakirjoja.

4. Jos pyyntö ei täytä edellä määrättyjä muotovaatimuksia, sen korjaamista tai täydentämistä voidaan vaatia; sitä ennen voidaan kuitenkin määrätä toteutettaviksi varotoimenpiteitä.

7 ARTIKLA

Pyyntöjen täyttäminen

1. Pyyntö vastaanottanut viranomainen toimii avunpyynnön täyttämiseksi toimivaltansa ja käytettävissä olevien voimavarojensa mukaan samalla tavoin kuin se toimisi omaan lukuunsa tai saman osapuolen muiden viranomaisten pyynnöstä ja toimittaa sillä jo olevia tietoja sekä tekee tai teettää tarkoituksenmukaisia tutkimuksia. Tämä määräys koskee myös kaikkia muita viranomaisia, joille pyynnön vastaanottanut viranomainen on välittänyt pyyntönsä, kun se ei voi toimia itse.

2. Avunantopyynnot täytetään pyynnön vastaanottaneen osapuolen lainsäädännön mukaisesti.

3. Osapuolen toimivaltaiset viranomaiset voivat toisen osapuolen suostumuksella ja sen määräämin edellytyksin saada pyynnön vastaanottaneelta tai 1 kohdan mukaisesti valtuutetulta muulta viranomaiselta näiden toimipaikassa tietoja, jotka koskevat tosiasiallisesti tai mahdollisesti tullilainsäädännön vastaisia toimia ja joita pyynnön esittänyt viranomainen tarvitsee tämän pöytäkirjan soveltamiseksi.

4. Osapuolen toimivaltaiset viranomaiset voivat toisen osapuolen suostumuksella ja sen määräämin edellytyksin olla läsnä tämän alueella suoritettavissa tutkimuksissa.

8 ARTIKLA

Ilmoitettavien tietojen muoto

1. Pyyntö vastaanottanut viranomainen ilmoittaa tiedustelujen tulokset pyynnön esittäneelle viranomaiselle kirjallisesti ja liittää mukaan tarvittavat asiakirjat, oikeaksi todistetut asiakirjajäljennökset tai muun aineiston.

2. Nämä tiedot voivat olla sähköisessä muodossa.

3. Asiakirjojen alkuperäiskappaleita voidaan toimittaa pyynnöstä ainoastaan tapauksissa, joissa oikeiksi todistetut jäljennökset eivät riitä. Alkuperäiset asiakirjat on palautettava mahdollisimman pian.

9 ARTIKLA

Poikkeukset avunantovelvollisuudesta

1. Avunannosta voidaan kieltäytyä tai sen antamiselle voidaan asettaa edellytyksiä tai vaatimuksia, jos osapuoli katsoo, että tämän pöytäkirjan mukainen avunanto:

a) todennäköisesti vaarantaisi Montenegron tai yhteisön sellaisen jäsenvaltion täysivaltaisuuden, jolta on tämän pöytäkirjan mukaisesti pyydetty apua; tai

b) todennäköisesti uhkaisi yleistä järjestystä, turvallisuutta tai muita keskeisiä etuja erityisesti 10 artiklan 2 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa; tai

c) loukkaa teollisia salaisuuksia taikka liike- tai ammattisalaisuuksia.

2. Pyynnön vastaanottanut viranomaisen voi lykätä avun antamista, jos se katsoo avunannon häiritsevän vireillä olevia tutkimuksia, syytetoimia tai oikeuskäsittelyjä. Tällöin pyynnön vastaanottanut viranomaisen neuvottelee pyynnön esittäneen viranomaisen kanssa sen selvittämiseksi, voidaanko apua antaa sen tarpeellisina pitämiä edellytyksiä tai vaatimuksia noudattaen.

3. Jos pyynnön esittävä viranomaisen pyytää apua, jota se ei itse voisi pyydettäessä antaa, se huomauttaa tästä seikasta pyynnössään. Pyynnön vastaanottanut viranomaisen saa päättää, miten se vastaa tällaiseen pyyntöön.

4. Edellä 1 ja 2 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa pyynnön vastaanottaneen viranomaisen päätöksestä ja sen perusteluista on ilmoitettava pyynnön esittäneelle viranomaiselle viipymättä.

10 ARTIKLA

Tietojenvaihto ja luottamuksellisuus

1. Kaikki tiedot, jotka annetaan missä tahansa muodossa tämän pöytäkirjan mukaisesti, ovat luonteeltaan luottamuksellisia tai rajoitettuun käyttöön tarkoitettuja riippuen kunkin osapuolen alueella sovellettavista säännöistä. Tiedot kuuluvat virka-asioita koskevan salassapitovelvollisuuden piiriin, ja niille on taattava tiedot vastaanottaneen osapuolen asiaa koskevassa lainsäädännössä sekä yhteisön toimielimiin sovellettavissa vastaavissa säännöksissä samanlaisille tiedoille säädetty suoja.

2. Henkilötietoja saa toimittaa ainoastaan, jos ne vastaanottava osapuoli sitoutuu suojelemaan niitä vähintään samalla tavalla kuin tiedot toimittava osapuoli suojelisi niitä kyseisessä tapauksessa. Tätä varten osapuolet antavat toisilleen tietoja, joista ilmenevät osapuolten soveltamat säännöt, tarvittaessa myös yhteisön jäsenvaltioiden voimassa olevat säännökset.

3. Tämän pöytäkirjan mukaisesti saatujen tietojen käytön tullilainsäädännön vastaisia toimia koskevissa oikeudenkäynti- tai hallintomenettelyissä katsotaan olevan tämän pöytäkirjan mukaista. Näin ollen osapuolet voivat käyttää tämän pöytäkirjan määräysten mukaisesti saatuja tietoja ja tutkittuja asiakirjoja näyttönä todistusasiakirjoissa, kertomuksissa ja lausunnoissa sekä oikeudessa esityissä kanteissa ja syytteissä. Tällaisesta käytöstä ilmoitetaan tiedot toimittaneelle tai asiakirjat käyttöön antaneelle toimivaltaiselle viranomaiselle.

4. Saatuja tietoja voidaan käyttää ainoastaan tämän pöytäkirjan soveltamiseksi. Jos toinen osapuoli haluaa käyttää kyseisiä tietoja muihin tarkoituksiin, sen on hankittava tiedot toimittaneelta viranomaiselta kirjallinen ennakkosuostumus. Tietojen käytössä on noudatettava tämän viranomaisen asettamia rajoituksia.

11 ARTIKLA

Asiantuntijat ja todistajat

Pyynnön vastaanottaneen viranomaisen virkailija voidaan valtuuttaa annetussa valtuutuksessa olevin rajoituksin esiintymään asiantuntijana tai todistajana oikeudenkäynti- tai hallintomenettelyissä, jotka koskevat tässä pöytäkirjassa tarkoitettuja asioita, sekä esittämään esineitä taikka asiakirjoja tai niiden virallisesti oikeaksi todistettuja jäljennöksiä, joita mahdollisesti tarvitaan näissä menettelyissä. Todistamis- tai kuulemispyynnössä on ilmoitettava selkeästi, minkä oikeus- tai hallintoviranomaisen edessä, missä asiassa ja missä asemassa tai ominaisuudessa edustajaa kuullaan.

12 ARTIKLA

Avunannosta aiheutuneet kustannukset

Osapuolet eivät vaadi toisiltaan korvausta tämän pöytäkirjan soveltamisesta aiheutuvista kustannuksista, lukuun ottamatta tapauksen mukaan asiantuntijoita ja todistajia sekä tulkkeja ja kääntäjiä koskevia kustannuksia

silloin, kun nämä eivät ole julkishallinnon palveluksessa.

13 ARTIKLA

Täytäntöönpano

1. Tämän pöytäkirjan täytäntöönpano annetaan Montenegron tulliviranomaisten ja Euroopan komission sekä soveltuvin osin jäsenvaltioiden tulliviranomaisten tehtäväksi. Ne päättävät kaikista pöytäkirjan soveltamisessa tarvittavista käytännön toimenpiteistä ja järjestelyistä, ja ne ottavat huomioon erityisesti tietosuojaa koskevat voimassa olevat säännöt. Ne voivat suositella toimivaltaisille elimille muutoksia, jotka niiden käsityksen mukaan pitäisi tehdä tähän pöytäkirjaan.

2. Osapuolet neuvottelevat keskenään ja ilmoittavat sen jälkeen toisilleen yksityiskohtaisista täytäntöönpanosäännöistä, jotka vahvistetaan tämän pöytäkirjan määräysten mukaisesti.

14 ARTIKLA

Muut sopimukset

1. Ottaen huomioon yhteisön toimivallan ja sen jäsenvaltioiden toimivallan tämän pöytäkirjan määräykset

a) eivät vaikuta kansainvälisistä yleissopimuksista tai muista sopimuksista johtuviin osapuolten velvollisuuksiin;

b) katsotaan yksittäisten jäsenvaltioiden ja Montenegron välillä tehtyjä tai mahdollisesti tehtäviä keskinäistä avunantoa koskevia sopimuksia täydentäviksi;

c) eivät vaikuta niiden yhteisön säännösten ja määräysten soveltamiseen, jotka koskevat tämän pöytäkirjan perusteella saatujen, yhteisölle mahdollisesti merkityksellisten tietojen vaihtamista Euroopan komission toimivaltaisten yksiköiden ja jäsenvaltioiden tulliviranomaisten välillä.

2. Sen estämättä, mitä 1 kohdassa määrätään, tämän pöytäkirjan määräykset ovat ensisijaisia niiden kahdenvälisten, keskinäistä avunantoa koskevien sopimusten määräykseen nähden, joita yksittäiset jäsenvaltiot ja Montenegro ovat tehneet tai mahdollisesti tekevät, jos viimeksi mainitut määräykset ovat ristiriidassa tämän pöytäkirjan määräysten kanssa.

3. Osapuolet pyrkivät ratkaisemaan tämän pöytäkirjan soveltamista koskevat kysymykset tämän sopimuksen 119 artiklalla perustetussa vakautus- ja assosiaatiokomiteassa käytävissä neuvotteluissa.

PÖYTÄKIRJA N:o 7

RIITOJEN RATKAISEMINEN

RIITOJEN RATKAISEMINEN

I LUKU

KOHDE JA SOVELTAMISALA

1 ARTIKLA

Kohde

Tämän pöytäkirjan tarkoituksena on välttää ja ratkaista osapuolten väliset riidat molempien osapuolten hyväksyttävissä olevien ratkaisujen saavuttamiseksi.

2 ARTIKLA

Soveltamisala

Tämän pöytäkirjan määräyksiä sovelletaan ainoastaan seuraavien määräysten tulkintaa ja soveltamista koskeviin riitoihin, myös silloin kun osapuoli katsoo, että toisen osapuolen toteuttama toimenpide tai toiminnan laiminlyönti on vastoin sille näistä määräyksistä johtuvia velvollisuuksia:

a) IV osasto ”Tavaroiden vapaa liikkuvuus”, lukuun ottamatta 33 artiklaa, 40 artiklaa ja 41 artiklan 1, 4 ja 5 kohtaa (siltä osin kuin ne koskevat 41 artiklan 1 nojalla toteutettuja toimenpiteitä) sekä 47 artiklaa;

b) V osasto ”Työntekijöiden liikkuvuus, sijoittautuminen, palvelujen tarjoaminen ja pääoma”:

– II luku ”Sijoittautuminen” (52–56 artikla ja 58 artikla)

– III luku ”Palvelujen tarjoaminen” (59 artikla, 60 artikla ja 61 artiklan 2 ja 3 kohta)

– IV luku ”Maksuliikenne ja pääomanliikkeet” (62 artikla ja 63 artikla lukuun ottamatta

4 kohdan ensimmäisen alakohdan toista virkettä)

– V luku ”Yleiset määräykset” (65–71 artikla);

c) VI osasto ”Lainsäädännön lähentäminen, lainvalvonta ja kilpailusäännöt”:

– 75 artiklan 2 kohta (teollis- ja tekijänoikeudet sekä kaupalliset oikeudet) ja 76 artiklan 1–6 kohta (julkiset hankinnat).

II LUKU

RIITOJENRATKAISUMENETTELYT

I JAKSO – VÄLIMIESMENETTELY

3 ARTIKLA

Välimiesmenettelyn aloittaminen

1. Jos osapuolet eivät ole saavuttaneet riidan ratkaisua, kantajaosapuoli voi toimittaa tämän sopimuksen 130 artiklan mukaisten ehtojen täytyessä kirjallisen pyynnön välimiespaneelin perustamisesta vastaajaosapuolelle ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle.

2. Kantajaosapuolen on pyynnössään ilmoitettava riidan aihe ja vastaajaosapuolen toteuttama toimenpide tai laiminlyönti, jonka kantajaosapuoli katsoo rikkovan 2 artiklassa mainittuja määräyksiä.

4 ARTIKLA

Välimiespaneelin kokoonpano

1. Välimiespaneeli koostuu kolmesta välimiehestä.

2. Osapuolet kuulevat toisiaan sopiakseen välimiespaneelin kokoonpanosta 10 päivän kuluessa siitä, kun vakautus- ja assosiaatio-

komitealle on toimitettu pyyntö välimiespaneelin perustamisesta.

3. Jos osapuolet eivät pääse sopimukseen kokoonpanosta 2 kohdan mukaisessa määräajassa, kumpi tahansa osapuoli voi pyytää vakautus- ja assosiaatiokomitean puheenjohtajaa tai tämän valtuuttamaa henkilöä valitsemaan arvalla kaikki kolme jäsentä 15 artiklan mukaisesti laaditusta luettelosta siten, että yksi valitaan kantajaosapuolen ehdokkaista, yksi vastaajaosapuolen ehdokkaista ja yksi osapuolten puheenjohtajiksi valitsemista välimiehistä.

Jos osapuolet pääsevät sopimukseen yhdestä tai useammasta välimiespaneelin jäsenestä, vielä nimitämättä olevat jäsenet nimitetään samaa menettelyä noudattaen.

4. Vakautus- ja assosiaatiokomitean puheenjohtaja tai tämän valtuuttama henkilö valitsee välimiehet kummankin osapuolen edustajan läsnäollessa.

5. Välimiespaneelin perustamispäiväksi katsotaan päivä, jolloin osapuolten yhteisellä sopimuksella nimitämistä kolmesta välimiehestä ilmoitetaan paneelin puheenjohtajalle, tai tarvittaessa päivä, jolloin välimiehet valitaan 3 kohdan mukaisesti.

6. Jos osapuoli katsoo, että välimies ei noudata 18 artiklassa tarkoitettujen menettelysääntöjen mukaisia vaatimuksia, osapuolet kuulevat toisiaan ja voivat sopia välimiehen korvaamisesta ja valita korvaavan välimiehen 7 kohdan mukaisesti. Jos osapuolet eivät pääse sopimukseen välimiehen korvaamisen tarpeesta, asia siirretään välimiespaneelin puheenjohtajalle, jonka päätös asiassa on lopullinen.

Jos osapuoli katsoo, että välimiespaneelin puheenjohtaja ei noudata 18 artiklassa tarkoitettujen menettelysääntöjen mukaisia vaatimuksia, asia siirretään jollekin toiselle niiden välimiesten joukosta, jotka on valittu toimimaan puheenjohtajana, siten, että vakautus- ja assosiaationeuvoston puheenjohtaja tai tämän valtuuttama henkilö valitsee kyseisen henkilön arvalla kummankin osapuolen edus-

tajan läsnäollessa, ellei osapuolten kesken toisin sovita.

7. Jos välimies ei pysty osallistumaan menettelyyn, vetäytyy tai korvataan 6 kohdan mukaisesti, korvaava välimies valitaan viiden päivän kuluessa alkuperäisen välimiehen valinnassa sovellettua valintamenettelyä noudattaen. Paneelimenettelyt keskeytetään valintaprosessin edellyttämäksi ajaksi.

5 ARTIKLA

Välitystuomiot

1. Välimiespaneeli ilmoittaa tuomiostaan osapuolille ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle 90 päivän kuluessa välimiespaneelin perustamispäivästä. Jos paneeli katsoo, että määräaika ei pystytä noudattamaan, paneelin puheenjohtajan on ilmoitettava asiasta kirjallisesti osapuolille ja vakautus- ja assosiaatiokomitean puheenjohtajalle ja mainittava syyt viivästykseen. Välitystuomio olisi joka tapauksessa annettava viimeistään 120 päivän kuluttua paneelin perustamispäivästä.

2. Kiireellisissä tapauksissa, mukaan lukien pilaantuvia tavaroita koskevat tapaukset, välimiespaneelin olisi kaikin keinoin pyrittävä antamaan tuomionsa 45 päivän kuluessa paneelin perustamispäivästä. Välitystuomio olisi joka tapauksessa annettava viimeistään 100 päivän kuluttua paneelin perustamispäivästä. Välimiespaneeli voi tehdä 10 päivän kuluessa perustamispäivästään alustavan päätöksen siitä, katsotaanko asia kiireelliseksi.

3. Välitystuomiossa esitetään selvitetty toiseikat, tämän sopimuksen asiaa koskevien määräysten sovellettavuus sekä selvitettyjen seikkojen ja niihin pohjautuvien päätelmien perustelut. Välitystuomio voi sisältää suosituksia sen noudattamiseksi toteuttavista toimenpiteistä.

4. Kantajaosapuoli voi peruuttaa valituksen ilmoittamalla asiasta kirjallisesti välimiespaneelin puheenjohtajalle, vastaajaosapuolelle ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle milloin tahansa ennen välitystuomion tiedok-

siantoa osapuolille ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle. Valituksen peruuttaminen ei rajoita kantajaosapuolen oikeutta esittää myöhemmin uusi samaa asiaa koskeva valitus.

5. Molempien osapuolten sitä pyytäessä välimiespaneelin on keskeytettävä työnsä milloin tahansa enintään 12 kuukaudeksi. Näiden 12 kuukauden kuluttua paneelin perustamisvaltuutus raukeaa, mutta tämä ei kuitenkaan vaikuta kantajaosapuolen oikeuteen pyytää myöhemmin paneelin perustamista saman toimenpiteen osalta.

II JAKSO – VÄLITYSTUOMIOIDEN NOUDATTAMINEN

6 ARTIKLA

Välitystuomioiden noudattaminen

Kumpikin osapuoli toteuttaa tarvittavat toimenpiteet välitystuomion noudattamiseksi, ja osapuolet pyrkivät sopimukseen välitystuomioiden noudattamista koskevasta kohtuullisesta määräajasta.

7 ARTIKLA

Välitystuomioiden noudattamista koskeva kohtuullinen määräaika

1. Vastaajaosapuolen on ilmoitettava kantajaosapuolelle viimeistään 30 päivän kuluttua välitystuomion tiedoksiannosta määräaika, jonka kuluessa se edellyttää välitystuomion noudattamista, jäljempänä kohtuullinen määräaika. Osapuolet pyrkivät sopimaan yhdessä kohtuullisesta määräajasta.

2. Jos osapuolten välillä on erimielisyyttä välitystuomion noudattamisen edellyttämästä kohtuullisesta määräajasta, kantajaosapuoli voi pyytää 20 päivän kuluessa 1 kohdan mukaisesta tiedoksiannosta vakautus- ja assosiaatiokomiteaa kutsumaan alkuperäisen välimiespaneelin uudelleen koolle määrittämään kohtuullisen määräajan pituuden. Välimiespaneeli antaa tuomionsa tiedoksi 20 päivän kuluessa tämän pyynnön esittämisestä.

3. Jos alkuperäinen välimiespaneeli tai jotkut sen jäsenistä eivät pysty kokoontumaan uudelleen, sovelletaan tämän pöytäkirjan 4 artiklan mukaisia menettelyjä. Välitystuomion tiedoksiannon määräaika on 20 päivää paneelin perustamispäivästä.

8 ARTIKLA

Välitystuomion noudattamiseksi toteutettujen toimenpiteiden tarkastelu

1. Vastaajaosapuolen on ilmoitettava toiselle osapuolelle ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle ennen kohtuullisen määräajan päättymistä toimenpiteistä, jotka se on toteuttanut välitystuomion noudattamiseksi.

2. Jos osapuolten välillä on erimielisyyttä 1 kohdan nojalla ilmoitettujen toimenpiteiden yhteensopivuudesta 2 artiklassa tarkoitettujen määräysten kanssa, kantajaosapuoli voi pyytää alkuperäistä välimiespaneelia ratkaisemaan asian. Tällaisessa pyynnössä on selitettävä, miksi toimenpide ei ole yhteensopiva sopimuksen kanssa. Kun välimiespaneeli on kutsuttu uudelleen koolle, se antaa tuomionsa 45 päivän kuluessa päivästä, jona se perustettiin uudelleen.

3. Jos alkuperäinen välimiespaneeli tai jotkut sen jäsenistä eivät pysty kokoontumaan uudelleen, sovelletaan 4 artiklan mukaisia menettelyjä. Välitystuomion tiedoksiannon määräaika on 45 päivää paneelin perustamispäivästä.

9 ARTIKLA

Välitystuomioiden noudattamatta jättämisestä seuraavat väliaikaiset korjaavat toimenpiteet

1. Jos vastaajaosapuoli ei ilmoita välitystuomioiden noudattamiseksi toteuttamistaan toimenpiteistä ennen kohtuullisen määräajan päättymistä tai jos välimiespaneeli päättää, että 8 artiklan 1 kohdan mukaisesti ilmoitettu toimenpide ei ole tästä sopimuksesta johtuvien osapuolten velvollisuuksien mukainen, vastaajaosapuolen on kantajaosapuolen tätä vaatiessa tarjottava väliaikaista korvausta.

2. Jos korvauksesta ei päästä sopimukseen 30 päivän kuluessa kohtuullisen määräajan päättymisestä tai 8 artiklan nojalla annetusta välitystuomiosta, jonka mukaan toimenpide ei ole tämän sopimuksen mukainen, kantaja-osapuolella on oikeus keskeyttää tämän pöytäkirjan 2 artiklassa tarkoitettujen määräysten nojalla myönnettyjen etuuksien soveltaminen tuomion rikkomisesta johtuvia taloudellisia haittavaikutuksia vastaavassa määrin ilmoitettuaan tästä toiselle osapuolelle ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle. Kantajaosapuoli voi aloittaa keskeytyksen 10 päivän kuluttua ilmoituksesta, ellei vastaajaosapuoli ole pyytänyt välimiesmenettelyä 3 kohdan mukaisesti.

3. Jos vastaajaosapuoli katsoo, että etuuksien keskeyttämisen taso ei vastaa rikkomisen aiheuttamia taloudellisia haittavaikutuksia, se voi pyytää kirjallisesti alkuperäisen välimiespaneelin puheenjohtajalta ennen 2 kohdassa tarkoitettua 10 päivän määräajan päättymistä alkuperäisen välimiespaneelin kutsumista uudelleen koolle. Välimiespaneelin on annettava etuuksien keskeyttämisen taso koskeva tuomionsa tiedoksi osapuolille ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle 30 päivän kuluessa pyynnön esittämisestä. Etuuksia ei saa keskeyttää ennen kuin välimiespaneeli on antanut tuomionsa, ja keskeytys on toteutettava välitystuomiota noudattaen.

4. Etuuksien keskeyttämisen on oltava tilapäistä, ja sitä voidaan jatkaa ainoastaan siihen asti kun tämän sopimuksen vastaiseksi katsottu toimenpide peruutetaan tai sitä muutetaan sen saattamiseksi tämän sopimuksen mukaiseksi tai kun osapuolet ovat sopineet riidan ratkaisemisesta.

10 ARTIKLA

Välitystuomioiden noudattamiseksi toteutettujen toimenpiteiden tarkastelu etuuksien keskeyttämisen jälkeen

1. Vastaajaosapuolen on ilmoitettava toiselle osapuolelle ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle toimenpiteistä, jotka se on toteuttanut välitystuomion noudattamiseksi, ja

pyynnöstään kantajaosapuolen soveltaman etuuksien keskeyttämisen lopettamiseksi.

2. Jos osapuolet eivät pääse sopimukseen ilmoitetun toimenpiteen yhteensopivuudesta sopimuksen kanssa 30 päivän kuluessa ilmoituksen tekemisestä, kantajaosapuoli voi pyytää kirjallisesti alkuperäisen välimiespaneelin puheenjohtajalta, että paneeli ratkaisee asian. Tällaisesta pyynnöstä on ilmoitettava samanaikaisesti toiselle osapuolelle ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle. Välimiespaneeli antaa tuomionsa tiedoksi 45 päivän kuluessa pyynnön esittämisestä. Jos välimiespaneeli päättää, että välitystuomion noudattamiseksi toteutettu toimenpide ei ole tämän sopimuksen mukainen, välimiespaneeli määrittää, voiko kantajaosapuoli jatkaa etuuksien keskeyttämistä alkuperäisessä tai muussa määrin. Jos välimiespaneeli päättää, että välitystuomion noudattamiseksi toteutettu toimenpide on tämän sopimuksen mukainen, etuuksien keskeyttäminen lopetetaan.

3. Jos alkuperäinen välimiespaneeli tai jotkut sen jäsenistä eivät pysty kokoontumaan uudelleen, sovelletaan tämän 4 artiklan mukaisia menettelyjä. Välitystuomion tiedoksiannon määräaika on 45 päivää paneelin perustamispäivästä.

III JAKSO – YHTEISET MÄÄRÄYKSET

11 ARTIKLA

Käsittelyjen julkisuus

Välimiespaneelin kokoukset ovat yleisölle avoimia 18 artiklassa tarkoitettua työjärjestyksen mukaisin ehdoin, ellei välimiespaneeli toisin pääte omasta aloitteestaan tai osapuolten pyynnöstä.

12 ARTIKLA

Tiedot ja tekniset neuvot

Paneeli voi osapuolen pyynnöstä tai omasta aloitteestaan hankkia tietoja kaikista lähteistä, joita se pitää asianmukaisena paneelimenettelyn kannalta. Paneelilla on myös oikeus

hankkia asianmukaiseksi katsomansa asian-
tuntijalausunnot. Kaikki tällä tavoin saadut
tiedot on ilmoitettava molemmille osapuolille
ja niiden johdosta on voitava esittää huomau-
tuksia. Muut asiaan liittyvät tahot saavat toi-
mittaa amicus curiae lausumia välimies-
paneelille 18 artiklassa tarkoitettun työjärjes-
tyksen mukaisin edellytyksin.

13 ARTIKLA

Tulkintaperiaatteet

Välimiespaneelien on sovellettava ja tulkit-
tava tämän sopimuksen määräyksiä yleisen
kansainvälisen oikeuden tavanomaisten tul-
kintasääntöjen ja myös valtiosopimusoikeutta
koskevan Wienin yleissopimuksen mukaises-
ti. Paneelit eivät saa tulkita yhteisön säännös-
töä. Vaikka määräys vastaisi asiasisällöltään
Euroopan yhteisön perustamissopimuksen
määräystä, sitä ei pidetä kyseisen määräyk-
sen tulkinnan kannalta ratkaisevana.

14 ARTIKLA

Välimiespaneelin päätökset ja välitystuomiot

1. Kaikki välimiespaneelin päätökset, myös
välitystuomiot, tehdään enemmistöpäätöksel-
lä.

2. Välitystuomiot ovat osapuolia velvoitta-
via. Ne annetaan tiedoksi osapuolille ja va-
kautus- ja assosiaatiokomitealle, joka asettaa
ne yleisön saataville, ellei komitea yksimieli-
sesti toisin päättää.

III LUKU

YLEISET MÄÄRÄYKSET

15 ARTIKLA

Välimiesten luettelo

1. Vakautus- ja assosiaatiokomitea laatii
viimeistään kuuden kuukauden kuluttua tä-
män pöytäkirjan voimaantulosta luettelon 15
henkilöstä, jotka ovat halukkaita ja kykene-
viä toimimaan välimiehinä. Kumpikin osa-

puoli valitsee viisi henkilöä toimimaan väli-
miehinä. Osapuolet sopivat viidestä henkilös-
tä, jotka toimivat välimiespaneelin puheen-
johtajina. Vakautus- ja assosiaatiokomitea
varmistaa, että luettelossa on aina 15 henki-
löö.

2. Välimiehillä pitäisi olla erityistietoja ja -
kokemusta lainsäädännön, kansainvälisen oi-
keuden, yhteisön oikeuden ja/tai kansainväli-
sen kaupan alalta. Välimiesten on oltava
riippumattomia, toimittava henkilökohtaises-
sa ominaisuudessaan eikä heillä saa olla si-
doksia mihinkään organisaatioon tai hallituk-
seen, he eivät saa ottaa näiltä ohjeita ja hei-
dän on noudatettava 18 artiklassa tarkoitettu-
ja menettelysääntöjä.

16 ARTIKLA

Suhde Maailman kauppajärjestön asettamiin velvoitteisiin

Jos Montenegro liittyy Maailman kauppa-
järjestöön, jäljempänä WTO , sovelletaan
seuraavia määräyksiä:

a) Tämän pöytäkirjan nojalla perustetut vä-
limiespaneelit eivät käsittele riitoja, jotka
koskevat Maailman kauppajärjestön perus-
tamisesta tehdystä sopimuksesta johtuvia
kummankin osapuolen oikeuksia ja velvoit-
teita.

b) Osapuolten oikeus soveltaa tämän pöy-
täkirjan riitojenratkaisua koskevia määräyk-
siä ei vaikuta WTO:n puitteissa toteutettuihin
toimiin, riitojenratkaisumenettelyt mukaan
lukien. Jos osapuoli kuitenkin on aloittanut
tiettyä toimenpidettä koskevan riitojenratkai-
sumenettelyn joko tämän pöytäkirjan 3 artik-
lan 1 kohdan tai WTO-sopimuksen mukai-
sesti, se ei voi aloittaa samaa toimenpidettä
koskevaa riitojenratkaisumenettelyä toisella
foorumilla ennen ensimmäisen menettelyn
päättymistä. Osapuolen katsotaan aloittaneen
tässä kohdassa tarkoitettulla tavalla WTO-
sopimuksen mukaisen riitojenratkaisumenet-
telyn, jos se pyytää paneelin perustamista
WTO:n riitojen ratkaisusta annettuja sääntöjä
ja menettelyjä koskevan sopimuksen 6 artik-
lan mukaisesti.

c) Tämän pöytäkirjan määräykset eivät estä osapuolta soveltamasta WTO:n riitojenratkaisuelimen hyväksymää velvoitteiden keskeyttämistä.

17 ARTIKLA

Määräajat

1. Tässä pöytäkirjassa vahvistetut määräajat lasketaan kalenteripäivinä alkaen sitä toimea tai tosiseikkaa seuraavasta päivästä, johon ne viittaavat.

2. Osapuolet voivat yhteisellä sopimuksella pidentää mitä tahansa tässä pöytäkirjassa mainittua määräaika.

3. Välimiespaneelin puheenjohtaja voi jatkaa tässä pöytäkirjassa mainittua määräaika jommankumman osapuolen perustellusta pyynnöstä tai omasta aloitteestaan.

18 ARTIKLA

Työjärjestys, menettelysäännöt ja tämän pöytäkirjan muuttaminen

1. Vakautus- ja assosiaationeuvosto vahvistaa viimeistään kuuden kuukauden kuluttua tämän pöytäkirjan voimaantulopäivästä välimiespaneelimenettelyissä noudatettavan työjärjestyksen.

2. Vakautus- ja assosiaationeuvosto täydentää työjärjestystä viimeistään kuuden kuukauden kuluttua tämän pöytäkirjan voimaantulopäivästä antamalla menettelysäännöt, joilla varmistetaan välimiesten riippumattomuus ja puolueettomuus.

3. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi tämän pöytäkirjan muutoksista.

PÖYTÄKIRJA N:o 8

MONTENEGRON OSALLISTUMISTA YHTEISÖN OHJELMIIN KOSKEVAT
YLEISPERIAATTEET

1 ARTIKLA

Montenegro voi osallistua seuraaviin yhteisön ohjelmiin:

a) Serbia ja Montenegron yhteisön ohjelmiin osallistumista koskevista yleisperiaatteista tehdyn Euroopan yhteisön ja Serbia ja Montenegron välisen puitesopimuksen¹ liitteessä luetellut ohjelmat,

b) ohjelmat, jotka on otettu käyttöön tai uudistettu 27 päivän heinäkuuta 2005 jälkeen ja jotka sisältävät Montenegron osallistumiseen liittyvän lausekkeen.

2 ARTIKLA

Montenegro suorittaa Euroopan unionin yhteiseen talousarvioon rahoitusosuuden, joka vastaa sen osallistumista kuhunkin ohjelmaan.

3 ARTIKLA

Montenegron edustajat voivat ottaa osaa Montenegroa koskevissa asioissa tarkkailijoina sellaisiin hallintokomiteoihin, jotka vastaavat niiden ohjelmien valvonnasta, joiden rahoitukseen Montenegro osallistuu.

4 ARTIKLA

Montenegron osallistujien esittämiin hankkeisiin ja aloitteisiin sovelletaan mahdollisimman laajasti asianomaisia ohjelmia koskevia samoja edellytyksiä, sääntöjä ja menettelyjä kuin jäsenvaltioihin.

¹ EUVL L 192, 22.7.2005, s. 29.

5 ARTIKLA

Montenegron osallistumista kuhunkin yksittäiseen ohjelmaan koskevat erityisehdot, erityisesti maksettava rahoitusosuus, määritetään yhteisön puolesta toimivan Euroopan komission ja Montenegron välisellä sopimuksella, joka tehdään yhteisymmärryspöytäkirjana.

Jos Montenegro hakee yhteisön ulkoista rahoitusapua liittymistä valmistelevasta tukivälineestä 17 päivänä heinäkuuta 2006 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1085/2006² mukaisesti tai Montenegrolle annettavasta yhteisön ulkoisesta rahoitusavusta mahdollisesti myöhemmin annettavien asetusten mukaisesti, yhteisön avun käyttöä koskevat ehdot, joita Montenegron on noudatettava, määritetään rahoitussopimuksessa.

6 ARTIKLA

Yhteisymmärryspöytäkirjassa määrätään yhteisön varainhoitoasetuksen mukaisesti, että varainhoidon valvontaa tai tilintarkastuksia suorittavat Euroopan komissio, Euroopan petostentorjuntavirasto (OLAF) ja Euroopan yhteisöjen tilintarkastustuomioistuin tai ne suoritetaan näiden toimielinten alaisuudessa.

Laaditaan varainhoidon valvontaa ja tilintarkastusta, hallinnollisia toimenpiteitä ja seuraamuksia sekä perintää koskevat yksityiskohtaiset määräykset, joiden nojalla komissiolle, OLAFille ja tilintarkastustuomioistuimelle myönnetään oikeudet, jotka vastaavat näillä toimielimillä yhteisöön sijoittautuneiden edunsaajien tai toimeksisaajien osalta olevia oikeuksia.

² EUVL L 210, 31.7.2006, s. 82.

7 ARTIKLA

Viimeistään kolmen vuoden kuluttua tämän sopimuksen voimaantulopäivästä ja joka kolmas vuosi sen jälkeen vakautus- ja assosi-

aationeuvosto voi tarkastella sopimuksen täytäntöönpanoa Montenegron tosiasiallisen osallistumisen perusteella yhteen tai useampaan yhteisön ohjelmaan.